
3 1761 08105110 4

p. Dra Mayer

A. V. ŠMILOVSKÉHO

SPISY VÝPRAVNÉ.

ÚHRNNÉ VYDÁNÍ.

SVAZEK VI. VI

ROZPTÝLENÉ KAPITOLY. — BEZ LÁSKY.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.
1886.

OBSAH.

Rozptýlené kapitoly.

Řada první.

Kapitola X.

Já nebožtíka dědečka už neznal. Také nevím, kterému svatému na počesť byl pokřtěn; ale že to byl nějaký pořádný svatý, tomu račte na slovo uvěřiti, neb za dnův Marie Teresie dbalo se v pořádných měšťanských rodinách přísně na to, aby děti dostaly pořádné jméno. Snad říkali dědečkovi „pane Franc", nebo „pane Josef", nevím; vím jen, že babičce říkali „paní Evičko", ona že mu říkala „pantáto vy" a on jí „panímámo ty". Byl to tehdáž v zámožných rodinách zvyk: emancipace krásného pohlaví byla tehdáž idea nezrozená. Přes to však byla v dědečkově domě pravým faktotum paní Evička, ale na venek byl pánem a principálem dědeček. Kdykoliv něco důležitějšího mělo se podniknouti, dávala k tomu paní Evička hlavu; ale nikdy nezapomněla se zeptati dědečka: „Co myslíte, pantáto, máme to udělati?"

A dědeček odpovídal: „Jak myslíš, panímámo; udělejme tak. Však ty máš s to rozum."

Takovým způsobem vcházívaly idey babiččiny ve skutečnosť; dědeček podepsal se vážně na prvním místě a babička zdlouhavě pod ním. Babička těžko psala, ač chodila od šesti do dvanácti let do městské školy.

Nebyla tupá, ale matky tenkrát nechtěly, aby dívky uměly hezky a dobře psáti.

„K čemu to," říkaly; „dost na tom, zná-li děvče evangelium a číst a počítat. Kdyby uměly psáti, psaly by pak hochům. K čemu je sváděti k hříchu?!"

Paní Evička nebyla lepší; i obě dcery její, Baruška a Terinka, neuměly dobře psáti, a to proto, že babička tomu nechtěla a že nechtěla svědomí své obtížiti hříchem, kdyby snad Barušce a Terince se zachtělo psáti hochům.

Když to naše matka povídávala, smával jsem se tomu co chlapec z plna hrdla. Matka se durdívala a říkávala: „Tys nerozumný kluk; tenkrát byli lidé zcela jinší než teď; a věru, hloupější nebyli!"

To jsem nejednou, ale mnohokráte slyšel za oněch dlouhých zimních večerů, kdy u nás drali peří, nebo přebírali hrách i čočku. Ó, těch krásných zimních večerů za mých chlapeckých let! Jak často vybírám půvabné jich trosky z nejstarší, mlhou již zastřené své paměti, s jakou pílí hledím je pořádati v ladné celky! Nejde to již, nejde, více již nesestavím než rozptýlené kapitoly! . . .

Uprostřed prostorného, vytopeného pokoje stál velký dubový stůl; nebarvený, vydrhnutý jako křída. Na něm stála ve vysokém mosazném svícnu lojová svíčka, a kolem něho seděla matka, my děti, teta Smutná a děvečka Běta, která mě vychovala. Podál u kamen stával maličký mužík, klempíř Klec, ve své kamizole. Zůstával nahoře u nás a den co den přišel večer dolů. Ruce měl vždy na zad složené a i v létě stával vždy u kamen. Věděl vždy co povídat a při tom oblizoval se zvláštním způsobem. Však na jednu věc, a sice tu nejpříjemnější, jsem zapomněl; byly to knihy, nebo jak matka říkala, kroniky, které na zimu nám náš forman z Prahy přivážel, ovšem že za matčin groš a na její rozkaz. Bylať ona milovnice kratochvilného čtení a pro zimní večery

obětovala už několik dvacetníkův, ač byla jinak velmi šetrná. A byly to věru krásné historie! O Berchtoldovi a jeho opicích a bílé paní, o Meluzině, o Zdeňku Zásmuckém a rytířích v Bláníku, o Jenovéfě a jiné, vůbec takové, „při nichž nikdo neusne“. Některých názvy již usnuly v mé paměti, ale obsah posud bych dovedl vypravovati. Po letech seznal jsem Florianovy novelly a ejhle! byli to sami staří známí, čítaly se u nás za zimních večerův! A což když se mi poklady ducha Shakespearova otevřely! Znal jsem už co chlapec obsah Cymbelina, Romea a Julie, i osudy „onoho ukrutného mouřenína, jenž svou krásnou paní zadusil“. Jakž jsme tehdáž my děti plakaly pro nešťastnou paní a nevěděly jsme přece, oč se jedná. Žehravosť byla nám španělskou vsí . . .

Obyčejně předčítával klempíř Klec, nebo já anebo teta Smutná. Po večeři byl začátek, konec v devět hodin. Často musily jsme jít spat, když jsme přišly do toho nejlepšího. Nic naplat, matka dbala na pořádek a otec, jenž po večeři na sklenici piva si vyšel, po deváté přicházel domů. V ten čas musily jsme býti v posteli; pořádek je pořádek.

Když jsme přečetli nové knihy, sáhlo se k těm pěkným loňským, anebo ještě ke starším; a když se všecky přečetly, pak se vypravovalo, co kdo věděl, a to nebylo nezajímavější, než kroniky z Prahy! Tradice rodinné pak přišly na program rok co rok a ty nejpěknější točily se kol našeho dědečka. Bylť on, ať tak dím s divadelníky, stálým, vděčným kusem našeho repertoiru; on „táhl“ vždycky; desetkrát mohl člověk o něm slyšeti, po jedenácté se ještě nenudil, naopak vždy něco nového, líbého se naskytlo, co těšilo a bavilo.

Dědeček byl řemesla svého soukenník; v časích, kdy on kvetl, soukennictví vynášelo, a tak snad vlastní přičinlivostí nabyl pěkného jmění. Ale jest pravdě po-

dobno, že větší zásluhu v tom měla babička. Byla prý to hospodyně čilá jako cacorka, obratná, bystrá a tak od řeči, že žádného kupce od svého krámu nepustila, dokud nekoupil. Také prý lidé nejraději s paní Evičkou jednali, dědeček byl prý příliš vážný, nerad mnoho mluvil a zboží neuměl nabízeti.

„Moje zboží mluví samo za sebe," říkával; babička mu však namítala: „Zboží nemá huby; hubu máme my a proto musíme mluviti za ně. Tak to je, pantáto, tak bylo a bude. Ústa nejsou jen k jídlu, ale i k vydělávání peněz."

Za svých chlapeckých let rád jsem zalézával „na malou půdičku«. Byla latěmi od velké půdy oddělena, měla veliký vikýř, a pohozeny v polotemnu ležely tam soukennické stavy a jiné nástroje k řemeslu; pak tam byla stará, červy provrtaná skříně s četnými šuplátky, skříně to dědečkova, kde míval své papíry a peníze. Často hledával jsem v těch šuplátkách, zdali něco po dědečkovi v nich nenaleznu; práce byla marna. Stálo tam i klekátko po dědečkovi. Kolikrát jsem se tak zamyslil, že se mně zdálo, jako by postava dědečkova z nejzadnějšího kouta vystupovala i ke klekátku šla se pomodlit. Mráz mne obešel i utíkal jsem bezděky s půdičky dolů. A přece zase rád jsem se vracel v to tajemné polotemno s těmi zbytky z dávných časův. Mělo pro mne zvláštní poesii, jako dědeček vůbec.

Všecko, co se vypravovalo o něm za zimních večerů, shrnul jsem si v obraz, který tkví mně posud v duši, ač podobizny jeho jsem neviděl; tenkrát lidé se nezvěčňovali podobiznami, jen obrazy svatých trpívali na stěnách svých příbytkův. Podle všeho byl dědeček ryzi, pravý Staročech, plný pytel prostoty, poctivosti, nábožnosti a mravných zásad; mimo to měl, jak to bohužel podíl slovanské povahy, více než přiměřenou náklonnosť k pokoji a pohodlí. V tom směru byla

babička jinší. I když už vlasy jí zšedivěly, měla prý jiskrné, černé oči jako mladice a tělo prý točilo se jako na obrtlíku. Co je to sobě pohověti, nevěděla; i ve spaní počítala a paměť měla prý tak výbornou, že i po letech každého poznala, kdo od ní jednou sukno koupil; uměla jmenovati sedláky z celého kraje, a přišel-li kupec z nějaké vesnice, ptala se hned po tom a onom, po jeho ženě a dětech, i dávala je vždy pozdravovati. Proto lidé tak rádi jednali s paní Evičkou, proto hrnuly se peníze do domu. O celou řadu let dříve nežli dědeček odešla babička k sv. Havlu ku věčnému spánku; vlídný však osud popřál jí tolik pobytu na zemi, že v domě a v rodině, jež řídila bystrým rozmyslem svým, prvé než na vždy odešla, vše v náležitý pořádek uvésti mohla. Dvě dcery své provdala a zaopatřila několik let před svou smrtí a dočkala se prvních vnuků svých a pokochala se v starobě své dětinským jich úsměvem a žvatláním. Třetí syn, jediný mužský potomek rodu, vstoupil ještě za života jejího do úřadní praxe a přišel tudy k vlastnímu chlebu. Od něho vnuků se nedočkala, nedočkala se také té žalosti jako dědeček, aby mu byla zatlačila mladé jeho oči . . . Však i o dědečka, jehož dobré zdraví slibovalo dlouhý věk, moudře se postarala; svěřila jej do ochrany Terince, mladší dceři své, matce mojí, která byla jeho miláčkem.

„Co si počnu,“ naříkal prý dědeček u smrtelného lože babičky, „jestli Pánbůh si tě, panímámo, k sobě vezme?!“

„Nic si nepočnete, pantáto; jste už stár k tomu, abyste něco počínali. Však Terinka bude se o vás starati jako já a bude ctít a milovat vaše šediny. Nemějte o sebe starostí.“

„Máš pravdu, panímámo, Terinka je hodné dítě, a František (manžel Terinčin) je hodný muž. Já jim budu za to opatrovati děti a . . .“

„A rybičky chytati,“ doložila babička i usmála se. Byl to poslední úsměv v jejím životě.

Ano, rybičky chytati! — Dědeček měl jako každý smrtelník své koníčky, své slabosti; první byla, že rád šňupal, druhá, že neznal většího potěšení jako v Jizeře chytati rybičky. Však pro ty rybičky leckdys od babičky dostal hořký oříšek k snědku.

Vrátil se na př. z jarmarku. Babička, která mu, než jel, sukna do bedny složila, přijala od něho utržené peníze a prohlédla i spočítala sukna, jež nazpět neprodaná přivezl. Nejednou se stalo, že dědečkovi zbytek, ano někdy i kus sukna chyběl. To ji rozpálilo.

„Ale, pantáto, sukno není v pořádku,“ kárala ho; „chybí vám tu dobrých deset loket toho silného myškového.“

„To není možná, panímámo, přepočti si peníze, musí býti prodáno.“

„Však jsem už spočetla, a vy, pantáto, laciněji neprodáte, to já vím; raději všecko sukno byste nazpátek přivezli. Kus je pryč; jistě vám ho tam ukradli.“

„Ale věř mně, já se nehnul od krámu!“

„To by ještě chybělo, abyste zboží nechali docela zlodějům na dračku. Ale to je tak, pantáto: na rybičky chodit, to vy umíte, ale na jarmarky chodit, to vy neumíte; já vím, že vaše myšlénky seděly někde při jeze u staré valchy.“

Dědeček byl poctivec od hlavy až k patě; stala-li se vinou jeho nehoda, nikdy se neomlouval, nikdy vinu svou nezakrýval. Proto sklopil smutně oči a mlčel; věděl dobře, že babička se nemýlí, že má pravdu.

„Já vím, že jste se Stehlíkem nemluvili, že jste mu nestrčili potají ty tři dvacetníky, jak jsem vám řekla. Mohli jsme míti dobrých několik zlatých v kapse. Oč, že tam byl Stehlík a ta jeho prožluklá banda!“

Tu dědeček se dopálil a uražen vzpřímil.

„Už jsem ti řekl kolikrát, panímámo, abys mně s takovou řečí nechodila! To bych musil míti svědomí jako řešeto děravé, abych úmyslně fedroval hřích. A zlodějství je ohavný hřích před tváří hospodina. Já budu snad tři dávati dvacetníky tomu arcidarebáku, aby dal mně pozor na mé zboží, aby ta jeho společná holota mně nic nevzala. To si já, panímámo, na svědomí nevezmu."

Stehlík byl generálem všech zlodějů v našem kraji. Celý svět to věděl, ale Stehlíkův zlodějský genius si z toho nic nedělal. Byla to vysoká, vychrtlá postava s chytráckýma sivýma očima a pevně sevřenými rty; v levém uchu nosil mosazný kroužek a řeč jeho měla zvláštní praskavý tón. Pro malíře byl Stehlík skutečně zlodějským ideálem. Když jsi se naň podíval, musil sis pomysliti: „Ten chlap je zloděj." A Stehlík byl zloděj, a jaký! Kroniky by se mohly o něm psáti. Jeden z obyčejných kousků o něm bylo následující faktum. Stehlík odseděl si v kriminále svůj trest a šel v určitou hodinu se žalářníkem poděkovat se za ten trest panu radovi, jenž ho odsoudil, a políbit mu ruku. Býval to tehdy zvyk. Stehlík se předepsané úctě podrobil a při tom ukradl panu radovi zlaté hodinky. Žalářník ho pak vyprovodil z kriminálu a pustil na svobodu. Asi za čtvrť hodiny pohřešily se hodinky; byly ty tam, a Stehlík přišel za tepla do chládku. Nepřiznal se, dostal hromadu ran, pustili ho. Za půl léta vypátrány hodinky a zradou jednoho kamaráda jeho vyšla pravda na jevo. Stehlík se přiznal, nebo byla zima za dveřmi a v zimě nebylo zle v kriminále. Skoro každou zimu „seděl nevinně." Největší strach před Stehlíkem měli jarmarečníci; proto vyhledávali jej po straně a dali mu „taksu", to jest tři dvacetníky a dobré slovo, aby dal pozor, a nic se jim neztratilo. Pak teprve s pokojným srdcem vykládali. Stehlík vzav dvacetníky obyčejně říkával:

„Buďte bez starosti; když já dám své slovo, nic se neztratí. Česť je česť!"

Na to narážela paní Evička kárajíc dědečka, ale nepořídila mnoho; neb dědečkovy zásady stály pevněji než naše věž při kriminále. Byl by raději přišel o celé své jmění, než aby na zloděje promluvil dobré slovo!

A nyní ku staré valše, kde prý sedávaly myšlénky dědečkovy, i když prodával na jarmarce. Byl to malebný kout, ta stará valcha, a starý valchář, pan Vencl, nejlepší přítel dědečkův.

Pod městem rozkládá se krásné údolí. Prostředkem jeho, mezi rozsáhlými lukami proudí se Jizera, vysýlající z levého břehu ku městu několik ramen, jež po otáčkách v sebe a v hlavní proud splývajíce objímají několik vnadných ostrovův. Na těchto kouří nyní větším dílem komíny velkolepých průmyslnických závodův, ale tenkráte stála po nich jen některá stavení; tu valcha, onde rybárna, tu mlýn, onde chalupy soukromníků neb dvorce se senníky. I ovocných zahrad byl tu dostatek.

Bezprostředně pod hradbami městskými, přímo pod starožitnou vysokou vodárnou, ležel na příč dlouhý ostrov, spojený dřevěným mostem s hlavní cestou, těsně při vodě se táhnoucí. S mostu vstoupilo se na otevřený zelený prostor; v levo vykukovala za živým plotem, polou zahalená korunami ovocných stromů, došková střecha chalupy; podál na příč táhl se vysoký prkenný plot a v pravo byla otevřená, rozsáhlá zahrada. Touto zahradou, jež byla mnohem delší nezli širší, přišlo se k valše, ale musil člověk více než do polovice ji přejíti, nežli zpozoroval, že v pravo v nejzazším koutě, těsně při řece, stojí dvě nebo tři stavení. Stavení ta byla stará valcha, v níž obýval vdovec pan Vencl s paní Maří, vdovou po nebožtíku bratru a s více než dospělou dcerou její Toničkou. Bylo to zákoutí věru utěšené, a nic se nedivím dědečkovi, že tak rád tam chodil.

U valchy sbíhala se dvě ramena Jizery, jichžto společný běh v levo od valchy obmezoval šikmo se táhnoucí jez; ten byl příčinou, že v těch místech řeka značně se rozšířila, tvoříc malebný chobot, houštím a jednotlivými stromy půvabně lemovaný. Zrovna naproti valše, přes řeku, stál malý ostrov s podstupenským mlýnem při městě; zadní stranu, k valše obrácenou, tvořila ovocná zahrada. V levo, od jezu nahoru, táhl se hluboce vykrojený břeh jiného velkého ostrova, porostlý vrbím a olším, na němž visely bílé zvonce velkého svlačce bujně tu rostoucího. Na místech poněkud chráněných šumělo rákosí.

Za valchou u řeky, v pravo od mlýnského kola, stála pod košatým černým bezem lavička, s které se to tak pěkně na řeku dívalo a na které dědeček s valchářem sedávali. Oba starci dobře se k sobě hodili. Valchář nosíval černé koženky, při kotnících kol nohy přivázané, bílé punčochy a trepky. Vestu měl až ke krku zapjatou a límec od košile přes ni přeložený. Kabátu nenosil, leda když šel do města. Na hlavě měl aksamítovou čepičku. I dědeček sedával a chodil tam bez kabátu, který si vždy ve světnici pověsil; pod lavičkou míval schované pruty na udice. Oba starci byli kamarádi od chlapeckých let, byli spolu také na vandru a usadili se v otčině v stejný skoro čas. Jakživi neřekli si špatného slova jsouce oba stejné mírné povahy. Hovory, které spolu na lavičce vedli, nebývaly hlučné a živé; jeden mluvil méně nežli druhý a sedávali prý kolikrát třeba půl hodiny vedle sebe, do vody hledíce a slova nemluvíce.

Kol valchy bylo plno houštin; zpívali v nich slavíci a pěnice. Však pan Vencl uměl si svých pěvců chrániti. Jen jednou odvážil se nějaký kluk k valše a líčil tam červa na slavíka. Pan Vencl ho chytil za límec a přivedl jej k hlubině na schůdky: kluk plakal, křičel, prosil, nic naplat, železná ruka valchářova potopila

ho do vody, že polykal andělíčky. Pak ho teprv hotovými vyplatil a pustil, a Kusej vyprovázel uděšeného nezdárníka až ze zahrady ven. Ano, ten Kusej! Byl to psík ovčáckého plemene, ostrý jako vítr a hlídač mistrný. Při nějakém dobrodružství přišel o ocas a od těch dob říkali mu Kusej. Vstoupil-li jsi do zahrady valchářovy, byl tu hned Kusej a štěkal, jako by ho bral na vidličky. Panu Venclovi neztratilo se ani jedno kožené jablko ze zahrady, a panečku, byla to jablka! Valchář je prodával po celou zimu a utržil za ně hezky peněz. Pánbůh chraň, aby byl někdo přišel v ty končiny ryby chytat! S valchářem nebylo žertův a s paní Maří také ne; ta prý měla jedovatý jazyk, že vlasy vstávaly, a kuráže za deset granátníkův. Jen dědeček měl privilej chytati u valchy rybičky, a to proto, že chytal jen hřízky neb bělice na udici; kdyby byl míval zalíbení na šňůru líčiti, sotva by byl sedával s ním valchář tak svorně na lavičce. Do práva svého nedal si valchář ani od nejlepšího přítele sahati, ale nezapomněl nikdy k vánočním svátkům paní Evičce sumíka nebo štiku poslati; ba někdy přinášíval si dědeček od něho i úhoře, tu nejmilejší svou pečínku.

Na té lavičce pod bezem! Co si tam starci povídávali?! Bezpochyby o domácích záležitostech, o úrodě, rybách a povětrnosti. Někdy snad o Bonapartovi a častěji o Rusích, když u nás leželi na své cestě do Paříže.

„Baťuško, jak daleko ještě do Paryzu?“ ptávali se kozáci sousedův.

„Ó, to ještě daleko,“ odpovídáno jim, „snad až někde za mořem.“

„Eh, co; však my tam dojdeme,“ rozumovali kozáci. —

Anebo povídali sobě valchář s dědečkem o Vojtěchu, huboistovi a jeho dítěti. Vojtěch huboista měl putyku a tudíž po celý čas hojnou návštěvu od ruských vojákův.

Jednou, právě dostali žold a chléb, nahrnulo se jich tam několik a popíjelo vodku v bázni boží. Jeden z nich, buď že byl napilý, anebo se domníval, že Vojtěch mu dal málo peněz nazpátek, chopil komisárek a hodil jej ve zlosti po dítěti asi půlletém, které leželo tam v kolébce. Anděl strážce zastínil prý dítě, tak že komisárek vrazil zrovna nad hlavičkou do pelesti a na zemi spadl. V putyce stal se hluk a vřava. Kozáci chopili se necitelného soudruha a namazali mu na místě, co se do něho vešlo. Pak ho na ulici vyhodili. Jeden z nich, dospělý vousáč, vzal pak křičící děcko do náruče a chodě s ním po putyce hejčkal je a konejšil a vypravoval Vojtěchovi, že má doma osm klukův, ale žádné děvče; že by si to děvčátko přál.

„Dejte mně je, baťuško; až půjdeme z Paryzu, já je vezmu na Rus a budu mu dávat kašu s medem.“

Ale Vojtěch huboista by nebyl dal dítě za všecko na světě; teď mu bylo teprva drahé!

Vůbec bylo prý dobře vycházeti s Rusy, již prý měli ohromný hlad.

„Co svět světem stojí, neviděl takových jedlíkův! Člověk ani nepochopí, jak je může ten jejich císař uživiti!“

Někdy si dědeček s valchářem na lavičce pod bezem také zafilosofovali. Mluvívali o tom, jak to as na onom světě vypadá. Bylo to přirozeno, neboť byli oba hodně staří.

„Bude to asi tak, pane Vencl,“ říkával dědeček, „jak ondyno pan děkan kázal. Co je smrť? Oddělení ducha od těla. Tělo jde do země, duch do nebe nebo do pekla. A co je příčinou všech starostí, svízelův a bídy na tomto světě? Tělo. Jen pro ně se pachtíme a lopotíme, abychom je uživili; jen ono je bezednou studnicí hříchů, ba hříchové z něho lezou jako mravenci z mraveniště; jeho žádosti jsou původem všech

našich slabostí. A když tu tělo necháme, je duše svobodná jako pták a musí se míti v nebi dobře.“

„To je pravda, musí tam býti jak o posvícení,“ odpovídal valchář; „ale jedno mně, pane kmotře, neleze do hlavy. Ve svatém písmě stojí, že vstaneme z mrtvých s lepším a dokonalejším tělem, než jsme tu měli. Ale jak to přijde, když naše tělo v zemi shnije?“

Takovou námitku dědeček nerad slyšel. Víra pronikala mu ledví a kosti; při ní na rozum nikdy nevzpomněl.

„Nějak to bude, pane kmotře,“ odtušil; „ovšem neleze nám to do rozumu, ale to proto, že jsme křehké nádoby. Jsou jinší, hloupější věci a nelezou nám do rozumu. Tak, vidíte, včera jsem asi za hodinu nachytal přes půl kopy hřízkův. Brali jen což! A dnes ani nezaťukali, a přece v noci pršelo jako včera, voda je zakalená a chytal jsem na tom místě jako včera. A musí jich tam býti na kopy.“

„Snad odtáhli jinam,“ mínil valchář.

„A proč by táhli jinam?“

„Snad že už tam neměli potravy.“

„To jsou samé snady, pane Vencl; a pro samé snady umře člověk hlady, a co nám s hůry není dáno, v apatyce nekoupíme.“

Valchář spokojil se tím důvodem a mlčel.

Na téže lavičce dali si starci slib, že ten, který z nich první umře, přijde druhému povědět, jak to vypadá na onom světě. Prostomyslnému dědečkovi zdálo se to nejprv hříšné; valchář však, který na své samotě více měl času přemýšleti nežli dědeček, omluvil slib takto:

„Byli jsme oba poctiví a upřímní katolíci a budeme jimi až do smrti. Žili jsme vždycky podle zákona božího a jeho církve; Pánbůh dá nám jistě nebe. A ostatně, když já anebo vy budeme chtíti s nebe dolů, abychom

vykonali slib svůj, bude o tom Pánbůh vědět a kdyby byl slib hříšný, řekne: Ty nepůjdeš nikam, byl by to hřích.« Dědeček spokojen přikývnul hlavou.

Nežli odejdeme z valchy, musím ještě připomenouti, že pan Vencl, ovšem v průběhu dlouhých let, šestnáct tonoucích lidí od smrti zachránil. Jaké to krásné sebevědomí! Škoda, že valchář smyslu pro ně neměl. Co bylo jeho zásluhou nepopíratelnou a zásluhou vzácnou, to nepokládal on leč za svou křesťanskou povinnosť. Bylť zajisté ve vodě, nahoře i v hlubině, rovněž tak doma jako v povětří; plavec byl výborný a obezřelý, a přišel-li někdo v nebezpečenství, vrhl se jak byl bez rozmýšlení do proudu. Druhý den už si na to ani nevzpomněl, leda že si napsal do kalendáře: „Toho a toho dne, v tu a tu hodinu vytáhl jsem z vody toho a toho živého.“ Při posledním slově dělal si cifru, poslední byla 16. Valchář nedostal žádného křížku za to, ani pochvalných dekretův od magistrátu. Nebylo to tenkrát módou. Jednou mu to však přece bylo k dobrému.

Chlapec jeho bratra, kluk jako hora, stavěl se na vojnu. Tu udal někdo od úřadu paní Maří do péra, že pan Vencl tolik lidí zachránil, aby se u purkmistra na to odvolal. Valchář po dlouhém zdráhání tak učinil. Řekl k purkmistrovi:

„Poněvadž jsem až posud dvanáct mužských z vody vytáhnul a na životě zachoval, zachoval jsem tím císaři pánu dvanáct vojákův. I přednáším tu poníženou supliku, aby slavný magistrát za těch dvanáct vojáků mně tu milosť udělil a neodvedl mně, an sám nemám dětí, chlapce mého bratra.“

Páni vzali tu zvláštní žádosť na zřetel a napsali hochovi, ač byl jako hora, do vandrovní knížky: Ganz untauglich.

Dědeček chytával rybičky zrovna pod jezem; nad tůní na kameně v chládku vyseděl třeba kolik hodin.

Jednou spadl tam do vody a celý se smáčel. Nešel ovšem domů, dokud se na valše neusušil, ale babička to poznala.

„Ale, pantáto, vy jste se jistě na valše zkoupali, vždyť zapácháte celý bahnem. Ty prožluklé rybičky, nenoste mně jich více domů; jednou budou vás státi život.“

„Mlč, panímámo, mlč. Pánbůh všude se mnou, i když chytám rybičky.“

Celý rok chodíval dědeček na valchu, jen ve svatý týden ne. Ten čas odřekl se dědeček všeho, z čeho měl potěšení a jedno z největších byla ovšem návštěva u pana Vencla. Svatý týden byl pro něho nejdůležitější čas v roce; v něm obětoval se docela bohu, kál a postil se, aby na zelený čtvrtek důstojně předstoupil před stůl páně.

V květnou neděli před pašijemi si dědeček naposledy šňupnul. Přišed z kostela domů vyprázdnil svou pikslu, ovinul ji černou stužkou, kterou měl v klekátku schovanou, a položil ji u dveří na almaru, aby ji měl stále na očích. Kdyby ji byl schoval, byla by jeho zásluha bývala nepatrná; ale každý pohled na milovanou pikslu — a pohledův těch bylo za den na kopy! — byl proň ponoukání ďábelské, jež musil silou a ctností duše své překonávati, aby se líbil Hospodinu.

„To jest ten pravý půst,“ říkával, „když odříkáme se toho, co je nám nejmilejší.“

V ten celý týden nejedl masa, aniž co masitého; vajec, másla, mléka ani se nedotekl. Pan Vencl poslal vždy paní Evičce rybu; dědeček jedl náruživě rád ryby, ale Bůh chraň, aby sousto z ní vzal do úst. Vážně, sedě při stole, hleděl na to, jak druhým ryba chutná, a bojoval tak s ďáblem i při obědě. Jedl větším dílem jen ovoce, ale nesmela to býti kožená jablka z valchy, neb

ta byla tuze dobrá i budila v něm vzpomínku na valchu a rybičky. Celý ten boží čas býval v kostele, ve středu se zpovídal u děkana a na zelený čtvrtek přijímal. K pláči prý bylo, když šel ke zpovědi; se slzami v očích odprošoval každého v domè, aby mu odpustil a prominul, jestli mu kdy ublížil. I dospělejších dètí nevyjímal ze svých proseb. Mluvíval prý tak pohnutlivě, že všichni ho s pláčem doprovázeli až před dům, když šel na faru. Po zpovědi nepromluvil na žádné, až teprve po přijímání. Pak prý mu oči jen svítily, byl prý jako by se znova zrodil.

. Tak přiblížila se bílá sobota a večer, kde vzkříšení se slavilo. Nežli dědeček z domova odešel, vzal pikslu z almary, schoval černou stužku i zamířil přímo ke kupci pro tabák. Tam si pikslu nabil a pak teprve šel do kostela — bez šňupce.

Když pak kněz při božím hrobě zanotoval: „Vstalť jest této chvíle!“ tu dědeček náležitě se pokřižovav vzal — první šňupec; když zapěl kněz „Te Deum“, vzal druhý a ke konci obřadů třetí. Když pak přišel domů, šly už prý za sebou jako žáci do kostela, vždy po dvou najednou.

Teprve na boží hod požíval na lačný život masa, a to od svěceného holuba, pak vajíčko a kousek bochníčku, pak šel k přátelům přát šťastné a veselé svátky. Při hrubé s několika stejně zbožnými měšťany ministroval panu děkanovi. To pokládáno tehdáž za zvláštní česť, jako nosení baldachýnu o božím těle.

Odpoledne po požehnaní šel na valchu, ať bylo jak bylo. Tam čekala naň pochoutka, již mu paní Maří schovala z postních dnův: hlava z černé ryby s „muzikou“, to jest s vařeným, míchaným ovocem.

„Panímámo, to bylo pochutnáníčko,“ říkával, když přišel domů.

Paní babička obyčejně se durdívala, a kterak ne? k čemu potřeboval dědeček chváliti cizí kuchyni? Ale neřekla mu nikdy nepřívětivého slovíčka; boží hod byl boží hod, a nad ten dědeček v celém roce neznal dne krásnejšího a šťastnějšího.

Kapitola y.

Po smrti paní Evičky nechal dědeček na dobro řemesla a žil u nás v domě jako na výminku. Upsaného neměl nic, nebylo toho potřebí; tenkrát věděly dobře deti, jakou povinnosť mají ke starým svým rodičům. Ba co více, i po smrti paní Evičky byl dědeček první osobou v domě, byl patriarchou, jemuž vzdávala se povždy patřičná úcta a jehož slova měla svou plnou platnosť.

Těšil se, ač stár, dlouhý čas ještě takému zdraví, jako ty rybičky v Jizeře. Měl však také zvláštní methodu na zachovaní zdraví. Kdykoliv někdo byl v domě nemocen a zbyly léky, všecko vypil nebo snědl. Babička ondy s ním se proto hádávala podotýkajíc, že si tak může nemoc přitáhnouti.

Dědeček se smával a říkával: „Každý lék jest, panímámo, dobrý a zdravý; vždyť je předpisují doktoři a ti přece vědí, co slouží ku zdraví. Proč bych je tedy nepil? Za tolik peněz ať také něco z toho mám."

Však nejedl dědeček na stará kolena svá chleba milosti, tomu by nebyly ani jeho zásady připustily. Vedle modlení, kostela, chytání rybiček, zabíjení much plácačkou a podobných věcí měl v domě také vážnější úlohu, již zastával co nejsvědomitěji.

Tehdy v našem domě mimo sestru mou, miláčka dědečkova, byli tři chlapci v tom věku, kde nenechá se

nic na pokoji a vše, co má líc, obrací se na ruby. Byl to starší bratr můj, pak Antonín a Jan, nejstarší chlapci Antonína a Barušky, starší dcery dědečkovy, kteří byli na pivováře několik mil od nás vzdáleném. Oba chlapci byli u nás na studiích. Poněvadž rodiče moji byli po celý den svou živností zaměstnáni, svěřili dědečkovi dozorství nad všemi třemi „kadety“, jak on říkával, anebo jak hoši říkali: dědeček byl jejich profousem. Jak horkou hlavu tři ohniví hoši svému profousovi nadělali, můžeme si pomysliti, ale dědeček se nedal a učil je „moresům“ podle svých pravidel. Že bral k asistenci často rákosku, nebudeme se diviti; pedagogie se tenkráte bez ferule neobešla.

Jak čilý dramatický život, tytýž i s velmi pohnutlivými scénami, mezi šedivým profousem a jeho třemi kadety se rozvinul, snadno si pomyslíme. Dobrá polovice rodinných tradicí, jež vypravovaly se u nás za zimních večerů, náleží do tohoto odboru. Ve hlavě se mi to jimi jenjen hemží, tak že nevím, jak do toho, an knihu přece nechci psáti. A byla by jich věru hodně velká kniha, a žádný by při ní neusnul.

Už vím, jak do toho; začneme s Antonínem a Baruškou. Pochopíme pak alespoň, proč dědeček míval na Toníka svrchu, ač chudák Toník za to nemohl. Ale bývá to už tak — quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Antonín a Baruška! Je to historka tak původní a zajímavá, že by sám Bocaccio se za ni nestyděl. Račte poslechnouti.

Baruška byla panna, jak by ji vymaloval. Ký div tedy, ze padla do oka Antonínova, jenž sice od nás nebyl, ale v městském pivováře jako podstarší pracoval. Antonín byl hezký a slušný jonák, znal se výborně ve svém řemesle a měl několik set mateřského věna. Ale to nejhlavnější co měl, byla výborná jeho šváda,

kterou by byl z člověka duši vymluvil. Ta šváda byla asi také příčinou, že Baruška, jak se s ním ponejprve sešla a rozhovořila, jako sirka chytila. Kde se to stalo, o tom mlčí moji pramenové; snad to bylo někde u muziky, neboť Antonín tančil rychle a hbitě jako vítr! Mimo to uměl dělať člověka. Baruška měla pýchu a nádheru ráda. Zkrátka, za několik neděl byla láska obou lidiček jako trám. Antonín byl rázný a chytrý. Vyhledal si paní Evičku, když dědeček byl na valše, líbal jí ruku, vylíčil jí ohnivými barvami svou lásku k Barušce, vypravoval, co poznal Barušku, že ani noc nespal a že by musil skočiti do Jizery, kdyby mu jí panímárna nedala. Babicce se Antonín líbil; vždyť byla sama od řeči a Antonín uměl mluviť, že se nebe smálo. Slíbila, že by nebyla od toho, ale pantáta že nemá řemesla sladovnického rád a nebude asi chtíti Barušku dáti sládkovi.

Antonín svěsil na okamžik hlavu, pak ji však vzpřímil a řekl:

„Jestli vy, panímámo, mne neopustíte, pak snad oblomíme pantátu. Budu se tak chovati, že své srdce ke mně nakloní.“

To byla reč zrovna tak ve slohu paní Evičky; Antonín věděl od toho okamžiku, že panímámu má na své straně.

„Však ona si to s pantátou vyjedná,“ myslil si odcházeje a hlava se mu točila medovými nadějemi. Bral to na lehčí váhu nežli paní Evička sama, jež sice pro bystrosť svou a vážnosť v domě vládla, ale nikoliv neměla v úmyslu, dceru provdati za někoho proti vůli dědečkově. Cítila dobre, že jen opatrným v tom ohledu jednáním porídí se něco u dědečka.

Nejprve přeptala se pod rukou důkladně na Antonína a nedověděvši se nic povážlivějšího, vzala teprve Barušku na paškál. Bystrá matka viděla brzy, kolik bilo u dcery. Antonín se jí tak zavrtal do srdéčka, že jen

s největší obtíží by se dal z něho vytrhnouti. Darmo představovala jí matka: Jsi mladá, nejsi ošklivá, nebudeš bez pomoci, přijdou třeba desetkrát onačejší ženichové nežli je Antonín — uši Baruščiny tak zalehly láskou, že žádného důvodu neslyšely. „Dejte mně Antonína," bylo životním jejím heslem.

Nezbývalo nic jiného, babička musila do hořkého jablka kousnouti a dědečka zpracovati. Počala opatrně, zvolna prohodila, že by už Baruška mohla se vdávati. Dědeček, jenž miloval přímosť a holou pravdu, s počátku těm řečem váhy nepřikládal, ale konečně nahlížel, že panímáma ženicha nějakého za lubem má.

„Jen s barvou ven, panímámo," doložil, „ty máš jistě už ženicha pro Barušku vybraného. Kdo pak je to? Jednou se Baruška musí vdáti, k čemu dlouhých okolkův?"

Panímáma vylézala s barvou. Nejprve se ohradila, že by byla sama toho ženicha vybrala a že jen proto se ho ujímá, že jest jí líto těch zamilovaných lidiček.

„Ale tak pověz přece, jak mu říkají?" ptal se dědeček a už byl jako na trní.

Panímáma jmenovala Antonína a připojila ad captandam benevolentiam: „To je ten, co někdy hrává na housle na kruchtě."

Jak dědeček slyšel, že je to sladovnický, zamyslil se. Čelo jeho se zakabonilo a oči upjaly se na pikslu, kterou držel v rukou. To nebývalo nikdy dobré znamení. Po minutce dodal: „Toho, panímámo, Barušce vymluv; z toho mračna nemůže býti déšť."

„Ale, pantáto, nebudte tak tvrdý," odmlouvala babička; „vždyť Antonín jest hodný hoch; já jsem se naň vyptala pod rukou, a to důkladně; každý ho chválí, kdo jej zná!"

Dědeček stál pořád na jednom místě neodvrátiv očí od piksly.

„Možná,“ pravil mírně; „ale ještě mu vlasy nesešedivěly. Víte už dávno, co říkávám: Tři jsou holoty na světě — vojáci, mlynáři a sládci. Každý voják je darmochleb; jí jen boží komisárek a neví, proč a zač; každý mlynář je zloděj a každý sladovnický je ochlasta, a ochlastovi já své dcery nedám.“

Babička pro dnešek přerušila rozprávku, obávajíc se, že by pantáta příliš se rozehřál a že by s Antonínem bylo konec. Chladná rozvaha jí nikdy neopustila. Barušku a Antonína odbyla vyhýbavě, ale nevzala jim veškeru naději, jižto si milenci bez toho nedají nikdy vzíti. Opatrnost kázala, by Antonín dědečkovi nechodil na oči a jenom pořídku s Baruškou mluvil. Chytrý Antonín přisvědčil panímámě a držel se alespoň na oko podle toho.

Minulo několik neděl. Babička se nezmiňovala dědečkovi o milencích; ležело to v jejím plánu: dědeček musil sám začíti další útok, ona chtěla jen jeviti se jako ochrankyně a záštita milujících i vřelého s nimi soucitu. Počítala dobře, vždyť znala dědečka — pro své dítě měl on nejlepší srdce. To měla panímáma na mysli. Baruška se očividně měnila; strastmi lásky čím dále tím mocněji pobledly jí tváře, oči jí tak nesvítily a jídlo jí patrně nechutnalo. I na tlukot srdce někdy si stěžovala. Dědečkovi to neušlo. Babička mlčela, musil začíti sám.

„Co pak je tomu děvčeti, panímámo,“ ptal se jednou v neděli odpoledne, „vždyť vypadá nějak nemocná a nechutná jí ani jíst!“

„Však vy to víte, pantáto, lépe nežli já,“ odvětila s jemnou výčitkou babička.

„Hm, hm, což si vám stěžovala?“

„Komu by stěžovala, ne-li matce,“ odsekla babička s důrazem.

To dědečka bodlo u srdce; zamlčel se. Babička znala se v situaci a spustila nyní sama, napolo lhostejně.

„Oba dva, Baruška i Antonín, jsou celí pryč; vzali si vaše slovo tak k srdci, že oba chřadnou. Já s tím nechci nic míti, ať si třeba skočí do Jizery, jak Antonín povídal a Baruška mu přisvědčila. Já vinu toho neponesu, já mám čisté srdce, vykonala jsem svou mateřskou povinnosť."

„Uvidíš, panímámo, nepojde z toho nic dobrého," povoloval dědeček.

„To bůh ví," odpovídala babička pokrčivši ramenoma.

Více ani slova neřekla. Dědeček nechtěl také dále rozpřádati hovor. Pro dnešek byl zase konec rozprávky. Babicka však hned večer navedla Barušku, aby s pantátou sama promluvila, a dala jí k tomu instrukci.

Baruška padla dědečkovi okolo krku a prosila za Antonína.

Tomu útoku dědeček neodolal.

„Počkej, dítě, alespoň rok," pravil, „až ho lépe poznáme, vždyť jedná se tu o celou tvou budoucnosť."

Baruška se spokojila, naděje oživila její lásku.

Hůře bylo s Antonínem; dlouhé čekání mu bylo nesnesitelno, a pak kdyby byl alespoň mohl s Baruškou častěji mluviti, ji alespoň viděti! Horkokrevný mladík měl hned plán hotový; navrhl, že přijde večer, až dědeček bude spáti. Baruška mu dlouho odpírala, posléze však přivolila, vždyť práhla po rozmluvě s ním, jako včela po kvítí. Ale hned při první schůzi jich bylo by se jejich štěstí na dobro rozpadlo, kdyby genius lásky je byl nezastínil. Vypravuji, co se stalo, věrně dle slov samého strýce Antonína, když už byl starcem více než sedmdesátiletým. I jako stařec byl velmi hovorný.

„Baruška šla ten den sama zamknout domovní dvéře, ale zamkla jen na oko, přikázala mi, až vstoupím do

domu, abych zastrčil za sebou závorku. Bylo už asi půl desaté večer, když jsem šel na zálety. Dostav se do domu zul jsem si v tichosti boty, aby na schodech nedělaly hluku, a šel jsem nahoru přes pavlač k pokojíčku. Tam spávala Baruška s Terinkou. Dnes byly obě ustrojeny a čekaly mne; světla neměly, ale v pokojíčku bylo dost viděti, protože noc byla jasná. Postavím si boty, nevím kde, a dám se s Baruškou do řeči. Drželi jsme se za obě ruce a nedali jsme si ještě ani po hubičce, ana Baruška před Terinkou se stydėla, když tu Terinka vyskočí, ke dveřím běží a poslouchá.

„Dědeček jde nahoru," zašeptala v úzkosti, a do mne a do Barušky jako by byl hrom udeřil.

„Pro Krista pána, teď je naší lásce do smrti konec!" kvílela Baruška. „Pro živého Boha, utečte, Toníčku! Já neštastná, co jsem to učinila!" Já vzal čapku a ze dveří, a hupky přes zábradlí pavlače dolů na dvůr. Panenka svatohorská mne chránila, padl jsem do hnoje. Pak jsem se skryl ve dřevníku a čekal, co dále díti se bude. Měl jsem nejvyšší čas, neboť už klepaly nade mnou trepky dědečkovy, jenž šel přímo na pokojíček. On měl totiž ve zvyku, ob čas, když už v domě všecko leželo, prohlížeti si s lucernou v ruce dům, aby žádné neštěstí se nestalo. Ba chodíval i někdy až na půdu. Já přišel zrovna v takový nešťastný den. Vstoupil do pokojíčka a nechal dvéře otevřené, tak že jsem slyšel každé slovíčko. Chvilenku bylo ticho, pak ptal se pantata: „Spíte už, děvčata?"

Patrně si děvčata lehla ustrojená. I ozvalo se hlasité zívnutí, jako při probuzení ze tvrdého sna. Byla to Baruška, já ji poznal i po zívnutí.

„Už spíme chvíli, pantáto."

„Čí pak jsou to boty?" tázal se dále pantáta přísnějším hlasem. — Čertovské boty! já na ně zapomněl jako na smrt! Zůstaly v pokojíčku a prozradily mne.

Můžeš si pomysliti, jak mně bylo v dřevníku, pot mi vyvstal na čele a zuby mi úzkostí jektaly.

„— Jaké boty?“ ptala se Baruška nahoře v pokojíčku.

„Tuhle ty,“ odpovídal pantáta, „stojí tu zrovna v cestě.“

„— Ah,“ pravila Baruška, „to je tu nechal státi Pepík.“ Pepík byl učedník, jenž měl na pokojíčku truhlu se šaty.

„To je zpropadený kluk,« horlil dědeček, „že ho nemohu pořádku naučiť. Počkej jen, však já ti zítra posvítím.“

Po té postavil pantáta boty ke zdi a odešel. Čekal jsem hodnou chvíli dole, až bylo v domě docela ticho. Pak jsem vylezl na pavlač. To dá rozum, bez bot jsem přece nemohl domů jíti?“

To jsou slova strýce Antonína.

Nebyl to však asi jediný a poslední zálet Antonínův . . . Ale kdo tím byl vinen, ne-li dědeček?

Teprve po několika měsících řekl dědeček k babičce: „Když to děvče nechce jinak, nu, ať se vezmou. Nechci býti proti tomu. Ale to ti povídám, panímámo, nedá-li jim Pánbůh štěstí, ať ani ty, ani ona na mne nenaříkáte!“

Připravovalo se všecko ke svatbě, která byla s provoda. Antonín najal si pivovár hodinu od nás a Baruška stala se paní starou. V nedeli jezdívala Baruška v kočáře do kostela k nám. Strýc Antonín sám ji vozil. Dědečkovi se to nelíbilo, ale což bylo platno. babička našla vždy nějakou výmluvu. Ve krátkém čase umřel u nás sládek; vzali strýce Antonína na jeho místo. Baruška chodila zase pěšky do kostela a dědeček se upokojil. Ale — jen krátký čas.

Mladí manželé byli asi půl léta spolu, když jednou, právě o polednách k jídlu, přišla děvečka s vyřízením,

aby panímama byla tak dobrá a přišla hned do pivovaru. Babička nechala jídla, přehodila šátek a odběhla. Dědeček kroutil nad tím hlavou, ale neříkal nic. Když pak uplynuly dvě, tři hodiny a panímáma se nevracela, poslal se zeptat Pepíka. Ten přinesl zprávu, že panímáma musí tam ostati, že paní staré je zle; aby pantáta byl trpěliv a počkal, až přijde.

Dědeček viděl asi před třemi dny Barušku, vypadala dobře. Co se jí stalo? Vrtalo mu to mozkem. Snad, aby — — ne ne, k tomu nemohl býti ještě čas! Chodil po pokoji jako po řeřavém uhlí a čekal.

Teprve po deváté hodině večer přišla babička domů. Přišla zvolna, nejistým krokem, starosť a úzkosť hleděly jí z očí.

„Pro pána Boha! panímámo,“ uvítal ji dědeček, „co se stalo v pivovaře? Snad není naposled Baruška v Pánu?“

Paní Evička chvilku sama s sebou bojovala nežli promluvila, a pak jí to šlo velmi, velmi težce.

„Co se stalo! Můj bože, co se stává mladým manželům, pantáto. Pánbůh Barušce pomohl; má vám klucinu jako turka.“

Dědeček zbledl jako stěna, kolena se mu třásla, musil se zachytiti stolu, aby neupadl; tak jej ta novina ohromila.

„Co je vám, pantáto?“ tázala se v úzkosti paní Evička.

„Co mně je, a ty se, panímámo, na to ptáš! Co mně je! Bože na nebi, a ona se ptá, co mně je! Vždyť Baruška je teprva půl léta s Antonínem. — To není přece možno, aby mé dítě tak nad svým otcem se zapomnělo!“

„Ale můj Bože,“ chlácholila jej babička; „vždyť se to často stane . . . Zeptejte se doktorův a babiček . . .“

„A to mně ty povídáš, panímámo!“ rozhorlil se dědeček. „Myslíš, že si dám pověsiti bulíka na nos! Ať se sládková do smrti ke mně nehlásí, já jí neznám, nebudu znáti, a ten Antonín, ten dareba, a ten pan . . .“

Babička vyskočila a držela mu ústa.

„Ustaňte, pantáto,“ zvolala, „co může ten ubohý červíček za rodiče!“

»Ať si může nebo nemůže! Mně je to všecko jedno. Já jsem poctivý, zachovalý muž, ja žiju čistý před tváří Hospodina, každý mně v celém městě dával čest — a teď nebudu moci ani hlavy na ulici vystrčiti, aby si na mne neukazovali lidé a neříkali: Vidíte, to je on, co tak vychovává své dcery! Bůh seslal na mne trest, musím jej vzíti na svá bedra, ale dceru musím ztrestati. Ať se mně neopováží přijíti na oči!«

Při tom zvedl pravici k nebi a volal téměř bez sebe:

„Já ji pro—!«

Kletby své nevyřkl; babička přiskočila, strhla mu pravici a přitiskla jej k sobě, že nemohl slova promluviti. Posadila ho na stolici a volala na děvečku. Na dědečka šly mdloby.

Teprve za dlouhou chvíli se vzpamatoval; hleděl kolem sebe jak u vyjevení. Babička sklesla k jeho kolenům a se slzami v očích prosila.

„Pantáto, můj zlatý pantáto, nebuďte tvrdým; vždyt Spasitel odpouštěl svým nepřátelům a ujímal se Maří Magdaleny.“

Dědeček se na ni podíval; slzy mu zalily oči.

„Zaplať ti to Pánbůh, panímámo, že jsi mne nenechala to slovo vyřknouti,“ pravil měkčím hlasem, „ale na oči mně více sládkovic nesmějí. To je poslední mé slovo.“ S tím babička se spokojila a teprve po půlnoci odešla k nemocné Barušce, aby ji potěšila.

A dědeček dostál slovu.

První syn Antonínův a Baruščin, jménem po otci Toník, vypadal jako římbuch a jedl prý za tři děti. Nedělal si nic z hněvu dědečkova. Všecko přimlouvání panímámy, aby dědeček alespoň dítě poznal, bylo hrachem na stěnu házeným. Dědeček nechtěl o vnuku svém ani slyšeti, a bylo prý to žalostné podívání, když Baruška po úvodu přišla do otcovského domu, otce odprosit. Dědeček vzal svůj kašket a nepromluviv ani slova odešel. Babička, jejížto srdce práhlo po úsměvu malého Toníčka, a ježto ze živnosti své nemohla vždycky odskočiti do pivováru, prosila dědečka, aby alespoň Toník s chůvou směl přijíti; ale i to bylo dědečkovi proti srsti. Dlouho to trvalo, nežli k tomu svolil, a pro ten čas chodívala jen chůva okolo domu s dítětem a babička je viděla jen oknem. Dědeček, jak spatřil chůvu, odešel od okna. Toníkovi už prý vylezl první zub, když konečně dědeček doléhání paní Evičky povolil, že chůva smí s dítětem choditi do domu. Sám však dítěte si nevšimnul, aniž dal právo matce jeho neb otci přestoupiti práh jeho obydlí. Ale chytrá babička měla prozatím dosti. Vždyť by dědeček musil býti z tvrdého kamene, jako ta skála „u spravedlnosti", aby ho nezměkčil úsměv a žvatlání nevinného dítěte. A dědeček měl srdce jako marcipán, jenže nenáviděl tak ukrutně hříchu a na své cti tolik si zakládal Co byl však babičce hřích a česť a veškerého světa mravné zásady, když vinula k srdci malého Toníka, a když Toníkova ústa s tím jediným zubem žvatlala: ba ba. Učila jej říkati: *dě dě*, a kluk po dlouhém namáhání to dovedl. Teď bylo vyhráno; dědečka měla už v kapse; plán její byl rovněž tak jednoduchý jako důmyslný.

Bylo jednou v sobotu odpoledne. Chůva přinesla Toníka k babičce a vyřizovala před dědečkem, že musí domů, že je mnoho mytí, aby panímáma byla tak dobrá a chlapce si trochu u sebe nechala Byl to návod babiččin,

a chůva odešla. Babička chodila po pokoji s vnukem, hovoříc s ním a zpívajíc mu; dědeček chodil s plácačkou v ruce a zabíjel mouchy, dítěte si nevšimnul. Tu šel okolo kotlář. Babička položila Toníka na stůl a pravila:

„Pantáto, buďte tak dobrý a postůjte u toho chlapce, aby nepřišel k úrazu; já musím s kotlářem stranu toho kotle promluviti."

A než dědeček mohl odpověděti, byla babička už v krámě a před domem, kde dala se do hovoru s kotlářem, jenž byl rovněž tak od řeči jako ona.

Co měl dědeček dělati? S plácačkou v ruce postavil se při stole u Toníka a vida, že žádný ho nepozoruje, podíval se poprvé na vnouče. Toník sebou vrtěl, nechtěl ležeti, zlobil se a žvatlal v nevoli: *dě dě!*

Dědečka přešel mráz a oheň; srdce mu zabušilo v prsou, div že neprasklo, hrdlo stáhla lítosť a slzy vyhrkly z očí, že ani kol sebe neviděl. Bezděky nahnul se k chlapci a dal mu hubičku a slzy dědečkovy kapaly v hojnosti, jako jarní lásky déšť na buclaté tváře Toníkovy. I odložil plácačku a vzal chlapce do náručí. Babička zatím číhala v krámě u okénka ve dveřích a viděla všecko. Zhurta vstoupila do pokoje, přikvapila k dědečkovi a pravila:

„Vidíte, pantáto, tak vám to sluší; ale já věděla, že máte srdce jako máslo, a že jen tak se hněváte!"

Toník křičel: „dě dě!"

„Nastojte," pokračovala babička, „to vložil zrovna Pánbůh ta slova dítěti do úst, aby vás smířil. Buď jméno boží velebeno!"

Dědeček pořád plakal; chlapce nedal z rukou. Po chvíli teprve řekl k babičce:

„Vzkaž, panímámo, Barušce, že smí k nám přijíti!"

Druhý den po mši čekala Baruška u kostela na pantátu. Když vyšel, políbila mu ruku. On si ji dal políbiti a řekl:

„Pojď se k nám trochu podívat!“

Baruška šla. Bylo prý tenkráte mnoho pláče u nás, ale byl to pláč radosti, plynoucí ze smíření. Na Antonína hněval prý se dědeček ještě asi půl léta; pak jej to konečně omrzelo.

Toník byl první z devíti synů sládkových. Po něm následoval Jan, jemuž vůbec Hanzi říkali, poněvadž měl do sebe něco panského. Když došel strýci Antonínu nájem v městském pivováru, odstěhovali se sládkovic na pivovár jiný, několik mil vzdálený, a když chlapci dospěli k studiím, poslali je k mým rodičům.

Zatím byla se provdala Baruščina mladší sestra Terinka za mého otce, bratra Antonínova, tak že dva bratří měli dvě sestry; nemohlo tudíž příbuzenstvo mezi námi tužší býti. Nejstarší bratr můj, František, byl asi ve stejném věku s Janem, a tito dva a starší Toník byli oni tři kadeti, nad nimiž byl dědeček profousem. Bylať zatím babička zemřela a dědeček trávil svá stará léta u nás.

Úloha dědečkova nebyla tak snadná a přece rád se jí podrobil už z lásky ke vnukům; za to však ostří vnukové, ač dědečka měli rádi, z chlapecké zvůle mu nadělali kousků, že jej kolikráte hlava brněla a že kolikrát znak důstojenství svého, rákosku, do rukou mé matky skládal, tvrdě, že s těmi kadety nemůže nic poříditi. Druhý den však vždy znova ve svůj úřad se zavázal, když mu chlapci třeba po stokráte slíbili, že jej budou poslouchati.

Největší *pré* měli chlapci, když dědeček se modlil. Měl nad klekátkem starodávný krucifix a po obou stranách pannu Marii a miláčka Jana. Každý večer modlil se hlasitě asi hodinku při klekátku a nevstal s něho nikdy, i kdyby snad nad hlavou mu hořelo, dokud se nedomodlil. Modliteb prý měl na půlkopy a poněvadž vždy v jednom pořádku se modlil, a modlitby hlasitě si

říkal, věděli chlapci, jak dlouho za jeho zády směli bez trestu skotačiti. Předposlední modlitba byla „za duše v očistci“ a poslední „za všecky v bídě postavené věrné křesťany“. Když přišly „duše“, chlapci už obyčejně klidívali se nahoru na pokojíček; v nejhorším případě utekli, když přišli „v bídě postavení“. Mezi tím natropili hromadu čtveráctví. Tak oblékali se za jeho zády za maškary, při nichž jim výborně sloužila jeho garderoba starodávná, neboť móda byla proň lichý dým. Hlavně jeho modrý plášť s dvacíti límečky a jeho pankrotka byly velmi oblíbeny; Hanzi prý uměl po něm šňupať, když Toník zpíval: Vstalť jest této chvíle a Francek delal k tomu huhňavého kostelníka. Nemoha někdy při tom vydržeti na modlitbách, obracel prý dědeček hlavu a říkal:

„Vy za... kluci — Pánbůh mně hříchy odpusť — jen počkejte, až já se pomodlím!“

Od modlitby však nevstal, a když přišly „duše“, kadeti byli ti tam. Pak vzal dědeček rákosku a svíčku a šel jich na pokojíček „spravit“. Leč nastojte, všichni tři klečeli u postele na modlitbách a dědeček by nebyl živou mocí na ně modlící sáhl. Druhého dne už na trest nemyslil.

Jindy o posvícení, zvláště když pekly se koláče, míval s nimi pravý kříž, den před posvícením každý rok skládal Terince svou důstojnosť. V kuchyni, kde byla pec, byly dvoje dvéře proti sobě. Matka sedíc při peci, aby koláče se nepřipálily, říkávala:

„Pantáto, prosím vás, dejte mi pozor, aby ti kluci mi nebrali z řešeta koláče.“

„Buď beze strachu, Terinko, já je budu hlídať,“ odpovídal dědeček.

Po té postavil se s rákoskou u okna mezi dveřmi jako „salakvarda“. Přišel Toník k jedněm dveřím a žebronil:

„Dědečku, jenom jeden koláč; tamhle ten s makem!"
„Ani jeden," odsekl dědeček, „půjdeš-li sem, přetahnu tě, jak jsi dlouhý."

Toník se nedal odbyti a pokoušel se dostati do kuchyně. Dědeček se rozhorlil a hnal se za ním. Zatím však čekal Hanzi s Františkem u druhých dveří, sebrali hrsť koláčův, a dědeček vrátiv se slyšel, jak se mu vysmívají.

To se víckráte, jenže obráceně opakovalo, a dědeček ztratil trpělivosť.

„Zaplať Pánbůh, že jsou už ty koláče pečeny," oddech si dědeček a svatě se zařekl, že nebude více hlídati; ale po roce hlídal zase.

Ne však vždy pochodili s ním chlapci tak dobře, jako při pečení koláčů; někdy jim rákoskou tolik hotových nasázel, že přešel jim třeba na týden smích a žert. Dvě historie toho druhu musím pověděti.

Miláček dědečkův byla z naší rodiny sestra Lízinka, byla to dědečkova „kočička".

„Všcc", volali na ni chlapci, ovšem u nepřítomnosti dědečkově, neb jinak by byli se zlou se potázali. Že jinak miláček dědečkův od nich těch nejlepších časů neužil, leží na bíledni, ale měli se vždy na pozoru; neboť Lízinka spočívala ve stínu křídel dědečkovy rákosky, a před tou chovali citupiný respekt.

Zimní večerové přijeli jako na koni, a předvečer den sv. Mikuláše byl na blízku. Chlapci strkali potají hlavy dohromady, patrně radíce se, jak by v ten večer dědečkovu kočičku notně postrašili. Pod rukou sehnali si obleky; Toník oblekl se za Mikuláše, Hanzi a Francek za jeho černé asistenty s „opravdovskými" rohy na huňaté hlavě, s červenými, na půl lokte dlouhými jazyky a se zvonci na nevyhnutelném ohonu; že nezapomněli na pořádné metly, rozumí se samo sebou. Z pokoje vytratil se jeden za druhým na pokojíček, kde se ustrojili,

a sešli pak dolů, kdež na dvéře metlami tloukli, zvonili, Mikuláš své „muli se“ volal, a čerti k tomu svým řvaním barvu ctili. U pokoje byly dole dvojnásobné dvéře, vnitřní a zevnější; mezi oběma byla prostora, co by se asi čtyři lidé vešli, kde stála na zimu štoudev. Mikuláš i čerti byli v tom místě, jež jim mělo býti záhubné.

Dědeček, jak chlapce uslyšel a kočička jeho strachy do pláče se dala, vyskočil, zastrčil nahoře u dveří závorku, šel do krámu a odtud jinými dveřmi do síně a dostal se tak chlapcům za záda. Z krámu vzal s sebou koště i začal nyní na zevnější dvéře jím tepati a „muli se“ křičeti. Ubohý Mikuláš i se svými čerty překvapením tím se poděsili. Kopali jámu Lízince a ejhle, sami do ní padli. Zapomněvše leknutím na svou úlohu, chtěli mermomocí vraziti do pokoje; leč nastojte, dvéře byly zataraseny. Mezi oběma dveřmi nastalo nyní kvílení v pravdě infernalské a ještě hůře by se bylo dělo zakuklencům, kdyby matka ze soucitu k nim nebyla závorku odstrčila. Nyní vyřítil se jeden přes druhého do pokoje, a všichni tři, jak byli dlouzí, natáhli se samým chvatem na podlaze. Pak vystoupil dědeček se svým koštětem a rozdával mezi ně tak štědře dary svatomikulášské, že jich měli až do vánoc dost. Od těch dob Lízinku nestrašili. „Špatně prý se to vyplácí,“ říkávali, a dědeček měl pro ně novou hrozbu:

„Počkejte, dám vám sv. Mikuláše!“

Ale ještě smutnější než Mikuláš byla tak zvaná „mela svatovácslavská“: o té mluvívali dědečkovi kadeti ještě s pohnutím, když byli už muži.

Nahoře na pokojíčku visela na stěně na skobě socha sv. Vácslava. Byla asi tři čtvrti lokte dlouhá, ze dřeva hrubě vyřezaná a černě i červeně omalována. Byla patrně velmi stará a pocházela dle vypravování dědečkova z kostela sv. Vácslava, krásné to a prostorné, v byzantinském

slohu provedené budovy, jež od císaře Josefa zrušena byla a posud za vojenské skladiště slouží. Bývala druhdy modlitebnou českých bratří, kteří u nás hlavní sídlo měli a o nichž dědeček říkával, že sice „u svaté víře pobloudili, ale že byli poctiví lidé a Čechové“. Také „prý trpívali mnoho žalostí pro svou víru, skoro jako boží mučeníci, poněvadž byli tvrdošíjni.“ Tajní potomkové jich zůstali ještě dlouho u nás, a ještě za dob dědečkových byl na předměstí jeden měšťan nad míru pobožný, jenž prý byl „bratr“. Modlíval prý se nejraději pod šírým nebem, zvláště ráno, a lidé prý o něm povídali, že sbírá ranní rosu k čarodějným kouskům. Nebylo prý to však pravda, byl prý muž docela pořádný, s čistým svědomím.

Zmíněný tedy sv. Vácslav měl svou historii a jako potomek českých bratří zakoušel ještě po stu letech příkoří, jak uvidíme. Tak se jednou modlil k němu večer učedník Karlík, aby ho ve tři hodiny ráno zbudil, že musí jít napřed do dílny. Ale zaspal, probudil se skoro o pěti, a věda, že dostane od tovaryše výprask, tak se rozhorlil, že holí do ubohé sochy udeřil. Mělo to však proň smutné následky; dědeček se o tom bohaprázdném skutku dověděl, a kluk musil v okamžiku z domu. Nadarmo prosil kluk na kolenou dědečka, aby mu odpustil, nadarmo prosili jeho rodiče dědečka, aby jim k vůli chlapci to prominul: dědeček nedal se obměkčiti. Chlapec ten se asi po roce při koupání v Jizeře utopil. Když se to doneslo k dědečkovi, zasmušil se velice a pravil hlasem tak vážným, že každý v domě to podržel paměti:

„To je trest sv. Vácslava; Bůh buď duši utopence milostiv!“

Dvě, tři léta po této události stalo se našemu svatému Vácslavu něco ještě horšího.

Jednou před spaním prováděli dědečkovi kadeti na pokojíčku své rejdy a veselé kousky. Bůh ví, jak se

to stalo, ale shodili při tom sochu sv. Vácslava se stěny, kroužek, za nějž na skobě visela, se zakutálel, tak že ho nemohli nalézti, a přemítali pak o tom, jak svatého Vácslava opět pověsiti. Mohloť se snadno státi, že dědeček přišel prohlížet a pak věděli, že by mu sv. Vácslav neušel a že by oheň byl hned na střeše. Hanzi, jenž pro dobrý nápad daleko nechodil, navrhl, aby zatím uvázali sv. Vácslavu provázek okolo krku a na skobu ho zavěsili; zítra že se může pořádně pověsiť. Navrženo, vykonáno; z kusu silné šňůry udělali kličku, dali ji soše okolo krku a oběsili takto in optima forma sv. Vácslava na skobě ve stěně. Po té se položili a šťastně usnuli.

Byli právě v nejlepším „limbu", když dědeček se svítilnou a holí v ruce na pokojíček přišel, aby na ně dohlédl. Našed svíčku dobře shasnutou, šaty na svém místě a chlapce ve spaní, chtěl právě odejíti, an zrak jeho zavadil o sochu sv. Vácslava, jež poněkud šikmě visela.

Posvítil si na ni blíže, a nastojte! — hrozným podíváním zatajil se mu dech a svítilna div že z ruky mu nevypadla. Chvíli stál tu jako k podlaze přimrazen a pořádal si myšlénky v uleknuté hlavě. To přece nebylo možno, aby jeho vnukové patrona české země, patrona přítele valcháře oběsili. Vlasy mu vstávaly při tom pomyšlení, a přece byla to jistotná, holá pravda! Vzpomněl si na Karlíka i jeho osud, a mráz jej obešel. To trvalo však jen okamžení; pak se vzchopil, vzmužil, svítilnu postavil na stůl a hrubým hlasem zbudil kadety své. Tito vstávali zvolna a smutně z loží svých; jediný pohled na zsinalou tvář dědečkovu pověděl jim, jak žalostný osud jich čeká. Vypadalť prý dědeček tak hrozně jako španělský inkvisitor, jenž už asi pět neb šest tisíc kacířských těl ku slávě boží upáliti dal. Strach a hrůza omámily hochy.

Nejprve rozkázal dědeček Toníkovi sochu sv. Vácslava ze šibenice sníti a na stůl postaviti. Po té vytáhl klíč ze dveří zamknuv je a klíč vzal k sobě. Pak nastal výslech, soud a hned za tepla za nimi pokuta.

„Kdo z vás pověsil sv. Vácslava na provaz?!" zahromoval dědeček.

Chlapci mlčeli; kdyby byli Jana prozradili, byl by zajisté musil z domu, o tom nebylo pochybnosti. Proto mlčeli odhodláni jsouce jeden za druhého trpěti. Dědeček upřel své pronikavé oko na Toníka, na nějžto vždy měl s vrchu; Toník sklopil strachy zrak. Dědeček hromoval dále:

„To jistě Toník udělal, ten zlopověstný kluk, jenž beztoho dříve na svět přišel, než jej Pánbůh povolal! Proč sklopuješ oči, ty šibeničníku!"

Po té zahvízdala hůl, Toník zakvílel. To hnulo Franckem.

„Toník to neudělal, dědečku," vyhrkl ze sebe určitě, ba vzdorovitě.

„Tedy tys to byl, ty darebo a ničemo!" zvolal dědeček a hůl vzala směr svůj na Francka. Hanzi, nejchytřejší ze všech, se usmál; myslil, že Toník s Franckem to odnesou, ale zmýlil se strašlivě; hůl dědečkova obrátila se k němu. Nyní nastala pravá mela. Chlapci skákali po pokojíčku, aby se vzdálili hole dědečkovy; ale dědeček mel dnes mladé nohy a mladou ruku, a jeho hůl řádila tak mezi nimi, že brzy strachy a bolestí se vinuli k jeho nohám, prosíce za slitování a prominutí. Vše marno, dědeček chtěl pravdu vědět, a oni nemohli a nechtěli mu jí pověděti. Přišly rány v novém vydání. Chlapci křičeli, že pobouřili celý dům. Otec přiběhl nahoru a dobýval se do pokojíčka.

„Počkejte jen, Františku, až je spravím, hned otevru," odpověděl dědeček tepaje v jednom vinníky.

Posléze se unavil a sklesl na stolici; chlapci štkali v koutech omakávajíce modřiny po těle svém.

„Přistupte sem, všichni tři, vy lotrové,“ velel dědeček.

Mechanicky ho poslechli. Po té nastal výklad, dlouhý a široký toho ohavného skutku, kterého se dopustili, doprovázený vzlykáním vinníkův. Když dokončil, poručil jim, aby před sv. Václavem poklekli. Sám klekl k nim a říkal modlitbu, již chlapci po něm musili odříkávati, slovo za slovem: „Svatý Václave, vojvodo české země, odpusť nám to lotrovství, že jsme tě na skobě oběsili. My toho litujeme z celého srdce svého a budeme se z toho káti. Nesešli na hlavy naše trest, jaký jsi seslal na bezbožného Karlíka, že tě bil; ustrň se nad námi, smiluj se nad námi, abychom nezahynuli a nepřišli tam, kde je věčný pláč a skřípání zubův. Odpusť nám naše lotrovství, za to tě prosíme poprvé, po druhé a po třetí. Amen!“

Po té musil jeden po druhém sv. Václavu políbiti nohy a pak teprve políbivše ruku dědečkovi směli si lehnouti. Dědeček po té vzav sv. Václava do náručí otevřel a vysvětlil otci celý příběh. Otec trest jeho docela schválil.

Ach, byla to smutná noc pro naše kadety! Jeden naříkal přes druhého, jen Toník se zamyslil; nerozuměl, chudák, co dědeček mu vyčítal, že přišel dříve na svět, než jej Pánbůh zavolal. Nelámal si však dlouho hlavy a pravil ku svým soudruhům v bolesti: „Dobře se nám stalo; já jsem vám hned řekl, že sv. Václav tam visí jak oběšenec, a vy jste se smáli. Teď to máte a já s vámi!“

Ale nebylo to ještě poslední jednání mely svatováclavské.

Dva z účastníkův událosť odstonali; předně Jan, jehož tělo vůbec mělo útlejší povahu, a pak dědeček.

Bolelo jej tak silně v kříži a brněla jej hlava hned záhy z rána, že po celý den ležel v loži svém. Nyní teprve se mu v hlavě rozleželo, co chlapci včera udělali. Strašlivý osud Karlíkův kmital se mu pořád před očima a strach a úzkosť o život milých vnuků — neb přese všecky kousky měl je v srdci rád — tak veškeru jeho bytosť pronikly a poděsily, že ubohý stařeček sobě nevěděl ni rady ni pomoci. Teprve k večeru, po mnohém tuhém boji duševním, vstal i šel k děkanovi na radu. Děkan byl stejného druhu s tehdejšími kněžími, blahobytník, nikoli však fanatik, a měl tolik rozumu, že viděl v provinění chlapců jen lehkou mysl a rozpustilosť, ale nikoli „lotrovství a ohavnosť" jako dědeček.

„Přiveďte mně sem všechny tři studentíky. Já jim rozeberu duši, vyslechnu je ve zpovědi a druhý den budu za ně u sv. Vácslava sloužiti mši svatou, při níž jim podám tělo Páně." To byla odpověď děkanova.

Nad tím dědeček tak okřál jako růže z Jericha, polejeme-li ji vodou. Tak slavného konce se nenadál, a připojil jen prosbu, aby také sám mohl se té milosti účastniti a duši svou očistiti, nebo že prý nahlíží, že vnukům příliš nemilosrdně nabil. V sobotu po té šli kadeti se svým profousem na děkanství. Byla to pro ně křížová cesta, neb nemyslili jinak, než že budou vyvrženi z církve. S tlukoucím srdcem a nejistou nohou vstoupili do komnaty děkanovy, opustili ji však povznešení na duchu a veselí na mysli. Druhého dne odprosili dědečka ještě jednou a dědeček je a šli ke stolu Páně. Pak je odeslal dědeček domů a šel na faru nesa v oběť křížový tolar, bílý jako mléko. Doma hned po snídaní zavrtal nový kruh hodně pevně do zad sv. Vácslava, dal sochu náležitě oprášiti a umyti, vykropil svěcenou vodou stěnu a zavěsil ve vší slávě sv. Vácslava na staré jeho místo. Já sochu tu dobře znal; zůstala v domě našem i když já jej opustil. Při požáru před

několika lety, jenž otcovský dům můj proměnil v rozvaliny, vzala bezpochyby i socha za své.

Ale nebyla přísnosť sama v sobě základním rysem povahy dědečkovy; jen když urazili chlapci náboženské smýšlení jeho nebo dotkli se nešetrně něčeho, co zvláště dědečkovi bylo draho, jen tehdy „dala se jeho rákoska do tance“. Jinak, v desíti jiných případech, jež by byly jinému pedagogovi plnou hlavu nadělaly, byl dědeček ku kadetům svým shovívavý; bylť právě dědeček, v tom slově všechen důvod a vysvětlení jest obsaženo. Tak prý kolikráte matka má jemně mu vyčítala:

„Ale pantáto, pro vaši dobrotu budou strkat ti chlapci hlavu pořád do plotu!“

Dědeček říkával: „Mladá krev a mladé víno musí se vybouřiti a vykvasiti; nevybouří-li se ti chlapci v mládí, budou bouřiti v stáří. Někdy musí býti člověk na ně tvrdý, ale ne vždycky, milá Terinko; když jim ukáže člověk dobré oko, víc u nich často pořídí než nejlepší španihelka!“

Ale nejen ku členům rodiny, nýbrž ku každému byl dědeček dobrotivý muž. Stonal-li někdy někdo známý — a dědečkovi známí bylo celé téměř město — byl dědeček první, který ho navštívil a těšil; umřel-li někdo známý, byl dědeček první, jenž přišel, aby dobrým slovem potěšil a povznesl pozůstalé. K chudým byl vždy laskav, a cítil-li, že někdo druhému ubližuje neb na cti utrhá, ujal se vždy nepřítomného. Tytýž šel s dobrotou svou tak daleko, že se zdál nedůsledným ve svém náboženském smýšlení.

Tak bývalo tenkráte zvykem, že každou sobotu zametali trestanci v železách ulice města. Mnohý z nich byl šňupák a neměl chudas po celý týden toho potěšení občerstviti se v zajetí šňupcem. Takoví šňupáci pak při metení drželi se našeho domu a prosebně pohlíželi k dědečkovi; on obyčejně šel ven a vysypal jim pak na

ruce všechen svůj tabák z piksly. Lidé ti bývali někdy dědečkovi vděčni.

Jednou na příklad přišel k nám člověk, jenžto něco v uzlíku nesl a po dědečkovi se ptal.

„Co pak mi chcete?“ tázal se tento.

„Nesu vám tuhle, pantáto, mladíka,“ odpověděl příchozí a vytáhl z uzlíku kapitálního zajíce.

Dědeček zajíce potěžkal a pravil: »Co za něj chcete?“

„Nu,“ odvětil člověk, „to já vám ho jen tak nesu.«

„Jak bych já k tomu přišel?« vece dědeček. „Vždyť vás ani neznám.“

Neznámý vysvětloval: „Seděl jsem v zimě a na jaře v kriminále a zametal jsem ulici. Já tak rád šňupám a vy jste, pantáto, každou sobotu dali mně trochu tabáčku. Já na to nikdy nezapomenu; proto přináším vám toho mladíka.«

„To podle všeho, člověče, zas pytlačíte?“ odpověděl dědeček.

Neznámý se v rozpacích škrábal za ušima.

Dědeček věděl, kolik bilo; vraceje zajíce pytlákovi pravil přísněji:

„Takového zajíce já nejím; byl by to hřích, a já chci svou duši čistou zachovati.“

Po té dal za tepla pytlákovi poučení a ukázal mu, že by nejlepší vděčnosť k němu projevil, kdyby se chytil pořádného života.

Jaký účinek slova dědečkova na pytláka měla, nevím. Myslím však, že poučení dědečkovo více ho dojalo a spíše jej snad na dobrou cestu obrátilo, než celý slavný soud i se svým kriminálem a se svou tehdy v zenitu slávy stojící lískovkou.

———

Kapitola 2.

Nevím, zdali jste si se mnou našeho dědečka zamilovali; buď již tak nebo tak, čtěte přece ještě poslední z mých rozptýlených kapitol.

Dědeček dosáhl vysokého věku. Nevím na rok, kolik mu bylo let, když loučil se se světem, soudím však podle všeho, že byl už dobrý osmdesátník. Ale nebyla obloha stáří dědečkova povždy jasna a prázdna chmur. Několik těžkých a děsných mraků přehnalo se po ní a zakalilo dny poslednějších let dědečkových žalostí a smutkem. Smrť babičky nebyla proň hrozná; babička byla už také stará, a rozumný stařec věděl, že dříve nebo později musejí se na čas rozejíti. Když má matka babičce oči zatlačila, pravil dědeček stoje u mrtvoly s poklidem křesťanským:

„Pánbůh dal, Pánbůh vzal. Buď jeho jméno velebeno! S pánem Bohem, panímámo, brzy se shledáme na věčnosti.“

Ale hůře, stokrát hůře bylo dědečkovi, když o několik let později mu Bůh vzal jediného syna.

Jak jsem již vypravoval, byl jediný syn dědečkův úředníkem a přišel poměrně velmi záhy k jistému chlebu. Bylo to v tehdejších dobách řídkou vzácností, poněvadž i zkoušení právníci patnáct i více let bezplatně sloužiti musili, než přišli „pod dekret“ a dostali stálý plat. Přičítali tu výhodu tehdáž jednak výtečným darům ducha strýcova, jednak malé protekci a hlavně štěstí, a povážíme-li, že tenkráte úředníci byli lidé všemohoucí a že i nejváženější i nejzámožnější měšťané i před nejnižším úředníkem už zdaleka smekali, zajisté nepodivíme se, že dědeček na svého jediného syna byl hrdým. Tehdáž byly jen dvě třídy: poddaní a páni, a strýc v mladém věku byl už pánem. Já znal strýce jen z podobizny,

jež u nás nad prádelníkem visela. Nebožtík Adolfek říkával k mé matce:

„Tetičko, až budu svým pánem, dáte mně tu podobiznu. Škoda věčná strýcovy hlavy, že tak brzo přišla do země.“

Ubohý Adolfek nedočkal se toho, aby byl svým pánem, a netušil, že tak brzy stejný bude míti osud se svým strýcem, jehož si tak vážil.

Strýc můj jezdě náruživě rád na kluzkách, přišel již jako právník v Praze k nehodě, jež byla proň osudná. Jezdě jednou po Vltavě, někde za Barvířským ostrovem, spadl do prohlubně, potažené slabým škraloupem ledu. Přes leknutí měl tolik ducha, že pomáhaje si nehty nazpátek zpod ledu se vyškrábal a nahoru se vyhoupl, ale měl tolik neopatrnosti, že celý promočený běžel domů do svého bytu až na Senovážné náměstí. Byla krutá zima a mladík tak se prostudil, že byl z toho smrtelně nemocen. Uzdravil se sice zdlouha, ale postonával pak častěji, a tehdáž již asi smrtelný zárodek souchotin zapustil své kořínky do mladých jeho prsou. Přišed po studiích svých brzy „pod dekret,“ poslán byl hluboko do šumavských hor, oženil se, ale neměl dětí. Po několika letech velmi šťastného manželství tak se jeho neduh rozmohl, že lékaři nařídili, aby šel do kraje mírnějšího, horský, drsný vzduch že jest mu přímo záhubný. Zavezla jej tedy ženuška jeho k nám, neboť toužil po dědečkovi.

Jak dědečkovi okolo srdce bylo, když spatřil jediného svého syna, chloubu celé rodiny, s patrným znakem smrti na zsinalém obličeji, těžko vypsati. Celé půldne se přemáhal a těšil strýce nejpěknějšími nadějemi, ale večer v čeledníku vyhrkly mu tak slzy z očí, že nikdy ho neviděli tak plakati.

Trvalo prý to dlouho než se upokojil a sepjav ruce pravil s resignací: „Děj se vůle Páně!“

Strýc byl ještě několik měsíců živ, ale ven už nemohl. Dědeček přestěhoval se nadobro k němu a neopustil ho ve dne ani v noci, a mrzutý strýc prý tak rád ho viděl, že mladá jeho choť až na dědečka žárlila. Neduh na podzim rozvinul se v celé síle své, dnové strýcovi byli sečteni. Jednoho večera přemluvili s dědečkem mladou paní, aby si šla odpočinout. Poslechla i spala tvrdě.

„Nemá viděti poslední můj zápas se smrtí,“ pravil strýc k dědečkovi; „však my sami dva to odbudeme, není li pravda, otče?“

„Odbudeme,“ pravil dědeček dutým hlasem a chytil se za srdce.

Strýc pozoroval jeho pohnutí a mlčel. K ránu na věky usnul na prsou dědečkových.

Dědeček mu zatlačil oči a řekl: „Vůle Páně se stala.“

Mladá paní prý nebyla k upokojení, ano dědeček musil ve vlastním domě slyšeti její rouhání se Bohu. Ale byl k ní velmi trpělivý a shovívavý, zacházel s ní jako s děckem. Později odjela k rodičům svým a vdala se po několika letech do Němec za jistého továrníka. Rod však její, ona i druhý její muž hlásili se vždy do naší rodiny, továrník každého roku u nás se zastavil, když konal své obchodní cesty, a nám dětem vždy něco přinesl.

„Váš bratr,“ řekl jednou k mé matce, „byl mé ženy jediná láska. Štěstí její, že dostala mne, neb vysoko cením u ženy charakter, ba nade všecko.“

Předčasná smrť strýce dodala dědečkovi. Zamýšlel prý se častěji a býval sporý na slovo, a kolik let neviděl ho nikdo, aby se byl zasmál. I později, kdy rozjasnil smích jeho vrásky, bylo viděti, že mu nejde ze srdce. Bylť křesťanem, jenžto vše, co jej potkalo, tříbil pevnými, tuhými zásadami víry své, snášel trpělivě zkoušky Bohem

seslané, nereptal, nenaříkal, nestěžoval si; ale což naplat, cit je cit, a je-li v pravdě bolestný, nezamluvíš ho otčenášem a nevymažeš ho z duše růženci. Jest velikolepé býti statečným ve snášení strastí a běd, velikolepé a třeba i bohatýrské, ale duše i tělo vadnou při tom — vadnou, až uvadnou!

Jiná vec zvýšila časem strasti dědečkovy; Barušce i Antonínovi nevedlo se valně. Co dědeček kdys panímámě předpovídal, vyplňovalo se. Ovšem byla příčina toho jiná, než jak dědeček dle zásad víry a mravní ceny své se domníval; příčina ležela v Antonínu a Barušce samých, ale dědeček viděl v tom trest boží a dělal si výčitky, že povolil, aby Baruška vzala si Antonína. Antonín byl nestálý, nerad vydržel na jednom místě, pak náruživě rád stavěl, kamkoli přišel, a z vyloh jeho na stavby ne on, ale jiní měli užitek. Mimo to měli mnoho dětí, což také ztenčovalo jich jmění, a Baruška ráda měla nádheru, vedla ráda veliký dům, ráda se ukázala. Z větších pivovárů musil na menší a dluhů přibývalo.

Hryzlo a hnětlo to dědečka rovněž tak a snad více než manžely samy, a když Baruška jednou k nám přijela, aby nějaké peníze si vypůjčila, vyčítal jí dědeček:

„Vidíš, vidíš, holka, kam to vede, neposlouchá-li dítě ve všem svých rodičův. Jak bysi nyní se měla, kdybys byla mne poslechla a nevzala si Antonína. Nu, nu, nedurdi se; pravda je pravda a kdo ti ji má do očí bez obalu pověděti, ne-li já, tvůj otec? Ale měl jsem už pro tebe mnohou nepokojnou noc!"

A když po té Baruška odpověděla: „Kdo ví, pantáto, zdali by se mně ještě hůře nevedlo, kdybych si někoho jiného byla vzala nežli Antonína," podotkl laskavěji dědeček: „Ovšem, ovšem; cesty života tak jsou zmotány a zmateny, že neví člověk, kudy by lépe a kratčeji šel ku cíli dobrému. Jsem starý muž a slabý,

Bohu odevzdávám svůj soud. Odpusť, zarmoutil-li jsem tebe; zarmoucený, milé dítě, zarmucuje.“

Dědeček narážel tím bezpochyby na ztrátu svého syna; nezapomněl naň, nemohl zapomenouti. Jinak byl Barušce na ruku, seč byl; prospěl jí dobře slovem svým v jejích záležitostech, slovo dědečkovo platilo u sousedů víc než obligace.

Na valchu chodíval dědeček posud; bylo mu nejvolněji, kdy pod jezem chytaje rybičky s panem Venclem na lavičce pod bezem sedával. Hovořívali tam spolu ještě méně než jindy; byltě dědeček smutnější a nemluvnější, a valchář churavější a mrzutější. Paní Maří prosívala po straně dědečka, aby častěji přicházel.

„Se švakrem mám pořád větší a větší kříž; jest už takový mrzout, že neví člověk, čím by mu vhod přišel,“ dokládala.

A dědeček jí to udělal k vůli, a kdyby nebyl jednoho dne přišel, slyšel zajisté již výčitku od valcháře: „Což na mne zapomínáte?“

Ku podivu! Provádíť osud rád s lidmi své vrtochy, a tak zdá se nám býti více než pouhou náhodou, že dědeček a valchář téměř v stejný čas se rozstonali.

Valchář churavěl již od delšího času. Chodil však při tom a konal lehké některé práce při valše a zahradě a sedával v roztomilém zákoutí, na lavičce pod bezem u Jizery s dědečkem. Dědečkovy životní síly byly sice čilejší a pružnější, ačkoli stáří již také hlásilo se o povinnou daň. Dědeček posud rád rybičky, posud je rád jedl libuje si, že Terinka mu je rovněž tak chutně upravuje jako panímáma; posud modlíval se se stejnou vroucností, posud postíval se, kdy církev předpisovala posty. Stával se jen dětinštějším a v jistých ohledech lhostejnějším; patrně ztrácely život a svět půvab pro duši jeho k věčnému míru se nesoucí a nepovzbuzovaly ho více k čilejší nějaké činnosti.

Byl stár, byl života na zemi syt, toužil po životě jiném, tichém, pokojném, blaženém Úlohy jeho na zemi byly odehrány, po čem jiném bylo mu toužiti, ne-li po odpočinku?...

„Nezbývá nám už nic, než jíti si odpočinout," pravil jednou k němu valchář.

„Svatá pravda," odvětil dědeček; „odpočinout, po práci a lopotách odpočinout a radovat se z věčného pokoje."

Takto snad posledně hovořili staří přátelé na lavičce pod bezem.

Bylo to na podzim. Listí na stromích se pobarvilo i opadávalo, větrové táhli po strništích unášejíce dým z ohňů, jež chlapci pasáci v polích si dělali; sluníčko svítilo, hřálo avšak nepálilo, stín byl už bez půvabů; krásné, jasné, tiché podzimní noci zvaly citlivou duši k přemyšlování a básnění; slavíci dávno vystěhovali se z pohostinských houští, kol valchy při Jizeře již žloutnoucích, ba odzpěvovali již asi básnické své sloky po zelených údolích Himalajských.

Dědeček posud někdy odpoledne chytal rybičky; dnes chytal je naposled, a přihodilo se mu při tom něco, pro co jej panímáma jednou již kárala. Motouz, na němž měl navlečené chycené hřízky, se svezl a zachytil se těsně při vodě na větvičce; dědeček lezl dolů, stará noha se mu smekla, spadl níž a celý se promáčel. Voda byla již chladná; ač ihned šel do valchy se usušit, přece následkem té nehody několik dní musil ležeti a ještě více dní nesměl ven. A když se cítil dosti silným vyjíti si trochu ven, nastalo vlhké, deštivé počasí, nešlo to naprosto; a když to přestalo, bylo již starému valcháři zle; věděl už starý valchář a cítil to na sobě, že mu už nic jiného nezbývá, než v krátkém čase si jíti odpočinout. Čas ten krátký trval přes dva měsíce, a pak šel si pan Vencl na vždy odpočinout k sv. Havlu.

Nešel sám, nesli jej a dědeček silně o hůl se podpíraje, zahalen v modrý plášť svůj s dvaceti límečky až k lůžku odpočinutí ho doprovodil. Ruka se mu neobyčejně třásla, když tři hroudy házel na rakev pana Vencla. Od úmrtí valchářova byl dědeček jako by jej proměnil. Mělo to svou příčinu, kterou ovšem později matce mé pověděl, a příčina ta byla důležita, ba pro starce veledůležita!

Asi tři dni po pohřbu valchářově šel dědeček na valchu; šel tam naposled ve svém živobytí, věděl to, cítil to, i nebyla tudíž jeho dnešní pouť radostná. Prohlížel si tam všecko, každý kout, a prohlížel prý s bázlivým okem, jak tvrdila paní Maří. Snad se obával, že potká se někde se stínem pana Vencla.

Posléze stanul u místa, kde chytával rybičky, vyndal z kapsy kus chleba, rozdrobil jej a házel drobty rybičkám. Hodnou chvíli prý se na to díval, jak drobty lapaly. Pak odcházel volným krokem zahradou.

Ještě jednou se zastavil, opřel o hůl a podíval se na valchu. Kusý se k němu lichotil a doprovázel jej až přes most. Tam se spolu rozloučili a Kusý prý bolestně zavyl. „Byl to pes,“ říkával dědeček, „kromě té drahé duše jako člověk.“

Od těch dob byl dědeček, jako by ho byl proměnil. Nic ho více netěšilo než modlitba a přemyšlování. Někdy bolestně povzdychoval.

„Co pak je vám, pantáto?“ tázala se jej někdy matka má, „proč tak z hluboka vzdycháte?“

„Nic, nic, Terinko,“ odpovídal dědeček; „to víš, když už člověku docházejí ty jeho hodiny, že obracívá oko své do minulosti jednou a po druhé do budoucnosti, a tu, sám neví ani jak, si povzdychne. Nic mně není, nic, pán Bůh mně popřál na stará kolena, že mám dost pro sebe.“

O lékaři nechtěl dědeček dlouho slyšeti; vždyť využíval dost léků po jiných nemocných nikdy sobě nedav léků předpisovat. A k čemu nyní si je dávat předpisovati; starý člověk je starý člověk a smrť je smrť. Škoda penez!

Čím dále, tím býval prý dědeček nepokojnější. Zvláště večer a v noci; ráno byl povždy klidnější mysli. Ale nejen nepokojnější i podivnější se stával, ano někdy dva i tři dni ani si nešňupnul, říkaje, že tabák mu nějak dráždí hlavu. Dědeček měl patrně nějaké tajemství na duši; nebylo jinak lze, a to naplňovalo starostí mysl matčinu, jež tak výborně ho znala a přece mu nemohla vyhověti. Úcta však ke starému otci vázala jí pokaždé ústa, kdykoliv už měla otázku, tajemství toho se týkající, na jazyku. Jen to ji upokojovalo, že byla přesvědčena, že dědeček je tak spravedlivý muž, že tajemství jeho nemůže býti zlého rázu. Bylť on verus Israelita, jak dí písmo.

Radila se u příležitosti s děkanem. Děkan upřel na ni jaksi podivně zrak svůj, tak že matce se zdálo, že to tajemství zná, a pravil k ní vážně:

„Jest už starý a mysl jeho dětinská; duch jeho více jest už na věčnosti nežli zde, a proto vám přichází tak podivný.“

Matka nechtěla dále pátrati a nebyla by asi nic vypátrala; věděl-li něco děkan, choval to jako tajemství zpovědní. Matka čekala, až dědeček sám promluví, a on konečně promluvil. Trvalo to dosti dlouho, bylo to už okolo hromnic.

Dědeček polehával sice, ale stále neležel; ráno alespoň vždy vstal. Jednoho rána však nevstával, a když matka, rozhrnuvši nebesa u jeho lože, mu dávala dobré jitro, našla jej v tváři zcela změněného. Zdálo se jí, jako by stín tajemství, jenž po delší čas ležel na vráskách jeho obličeje, docela byl s něho zmizel — i nemýlila se.

„Jsi zde sama?“ tázal se dědeček.

„Jsem,“ vece matka; „tatík je v dílně s tovaryši, a děti šly do školy; Běta myje síň.“

„Tedy se posaď, Terinko; mám něco pro tebe na srdci a pudí mne to, všecko ti povědět. Po mé smrti můžeš to pověděti komu chceš; do mé smrti však necháš to při sobě.“

Matka posadila se s tlukoucím srdcem a poslouchala.

Dědeček vypravoval:

„Dali jsme sobě slib, já a nebožtík valchář, že ten, který z nás dříve umře, přijde druhému pověděti, jak to vypadá na onom světě. Dnes po půlnoci přišel ke mně pan Vencl.“

Dědeček se zamlčel, matku obešel mráz, div že jí vlasy nevstávaly.

„Ano, ano, pan Vencl dodržel slib; přišel. Já jsem nespal, viděl jsem jej svýma očima a slyšel svýma ušima. Stál zrovna tuhle a oblečen byl, jak ležel v rakvi. Měl dlouhý černý rubáš, na hlavě černou čepičku a bílý šat na krku. Ruce měl složené přes prsa, zrovna jako v rakvi, a držel v nich křížek, černý s tím mosazným pánem Ježíšem, ovinutý klokočovým růžencem. Povídám ti, jako ležel v rakvi . . . Já jsem nespal. Tu najednou rozhrnuly se samy od sebe obě polovice nebes a on stál pojednou mezi nimi a hleděl tak pokojně na mne, že jsem celý strnul.“

Opět se dědeček zamlčel, jako by hledal každé slovo ve své paměti. Matka neodvážila se pronésti nějakou otázku. Po chvíli pokračoval:

„Co tak na mne pan Vencl upjatě hleděl, chtěl jsem už promluviti, ale ostýchal jsem se; bylť on už na věčnosti a já ještě smrtelný. Pak začal mluviti, zrovna jako za živa: ‚Slib náš mi nedal pokoje na věčnosti, přicházím, pane kmotře, abych vám jej dodržel.‘

„A jak to vypadá na věčnosti?“ ptal jsem se jej, nebo když začal mluviti, jaksi jsem se vzmužil.

Pan Vencl mlčel. Tázal jsem se jej po druhé a po třetí. Pak teprv odpověděl:

‚Tak to vypadá na věčnosti, že nepochopí ten, kdo v ní není, a kdo tam už je, toho ústa váže devatero zámků devatera přísah. Bůh jest více než spravedlivý soudce; onť dobrý, upřímný otec, a kdo kráčel ve spravedlivosti před jeho tváří na zemi, toho přijímá jako své dítě.‘

Chvilku mlčel opět pan Vencl. „A je tam radosť a plesání?“ ptal jsem se jej po té.

‚Více ještě,‘ odvětil pan Vencl, ‚tam svatý, věčný mír.‘

„A kdy přijdu za vámi?“

‚Dám znamení.‘

Tak pravil pan Vencl, a to bylo jeho poslední slovo. Zmizel, jako by člověk foukl, a obě poloviny nebes těchto spadly zase dohromady. Po té jsem usnul a spal jsem tak pěkně, že jsem slyšel teprve druhé klekání v pět hodin ráno.“

To bylo dědečkovo tajemství: čekal na nebožtíka valcháře, až mu přijde povědět, jak to na onom světě vypadá. Čekal každý den, každou noc, odtud jeho nepokoj, jeho podivínství. Dlouhé, trapné, úzkostlivé čekání tísnilo duši jeho. Byl to hrozný nepokoj pro zbožného starce! Jako se těšil, tak se asi bál i ducha páně Venclova; byl to však také poslední jeho nepokoj, jenž skličoval jeho duši. Od zjevení se ducha valchářova byl tichý, klidný a šťastný jako beránek až do posledního svého těla vzdechnutí. Zjevení se ducha valchářova našemu dědečkovi by snadno každý psycholog vyložil hallucinací; duch dědečkův byl starý a vetchý a obíraje se dlouhý čas zemřelým přítelem, posléze jej nejen v posledním jeho obleku viděl, ale i slyšel mluviti a vložil

mu asi do úst ty myšlénky, jež stále v sobě vzdělával a obracoval. Matka sama měla tolik rozumu, že dědeček měl jen „živý sen", ale netroufala si to dědečkovi pověděti, naopak nechala jej při jeho zjevení, a dlouho ještě po smrti dědečkově bral každý z nás zjevení se ducha valchářova za platný peníz. Jen jednou se pamatuji, že osvícený Adolfek případ ten začínal vědecky rozkládati; ale matka jej záhy okřikla. S dědečkovy postavy nesměla býti setřena poesie — a co jest věda proti poesii?!

S dědečkem naším chýlí se i poslední z mých rozptýlených kapitol ke svému konci. Řada dnů dědečkovi vyměřených nebyla už dlouhá, nezasáhla už ani do toho dobrého a sladkého jara. A když se skřivánkové nad naším hřbitovem rozepěli, neslyšel už jich dědeček, odpočíval už lehce pod zemí, radostí z přišlého jara se zelenající.

Po návštěvě ducha valchářova dědeček vadnul vždy víc a více. Polehával častěji a déle nežli před tím a z domu již nevycházel. Čekal sice na znamení, které mu pan Vencl slíbil, až bude míti umříti, ale nečekal na ně s nepokojem; věděltˇ už tak tak, jak to vypadá na věčnosti, a duše jeho byla ukojena. O nějaký den, týden nebo měsíc mu nešlo.

„Byl jsem tu dost dlouho a rád půjdu odtud."

„Člověk je hostem na zemi; host, který dlouho neodchází, omrzí; jak dostanu znamení, půjdu také."

„Bůh více jest než soudce, on dobrý, upřímný otec. Kdo by po něm netoužil?"

Takové a podobné myšlénky byly poslední pablesky dědečkova ducha. Jsouť všední, u starcův obyčejné, nikoli však bez půvabu a poesie.

Každou sobotu přišel k dědečkovi děkan i podal mu tělo Páně. Dědeček zatím prý byl kosť a kůže. Mluvíval málo, ale vždycky rozumně, a z každé jeho

myšlénky zářil svatý, věčný mír. Pro minulosť neměl prý už smyslu; přítomnosť nestála mu za myšlení, jen budoucnosť, otvírající mu své brány, mile jej poutala. K dětem a vnukům byl málo sdílný, náleželi u něho už k minulosti, odbyté a překonané.

Jednou v sobotu děkan odcházeje u dveří se zastavil a pohleděv na dědečka, jenž v loži podložen seděl a se modlil, pravil:

„Ecce, quomodo moritur justus.“ *)

Téhož dne v devět hodin večer spadla na pokojíčku socha sv. Vácslava sama od sebe na zemi. Běta, ježto na pavlači něco dělala, přiběhla celá poděšena dolů a vypravovala to matce.

„To je znamení,“ doložila.

„To je znamení dědečkovi,“ vzdychla matka, ale nic mu o tom nepověděly. Děti se musily modliti.

Asi za půl hodiny chtěl dědeček, aby mu přinesli sv. Vácslava dolů.

Matku polil mráz, pověděla dědečkovi, co se stalo.

„To je mé znamení,“ řekl klidně a radostně dědeček. „Přineste mně jen sv. Vácslava.“

Chvíli se modlil k sv. Vácslavu, dal se obnésti hromnicemi a rozdal své požehnání. Pak poslal všecky spat.

Matka nespala i šla se ob čas naň podívat. Dýchal posud. Po pulnoci nedýchal více; tělo chladlo, duše zaletěla do svatého, věčného míru. Dědeček byl v Pánu...

Než dědeček umřel, přišel jsem já na svět. Byl prý jsem také na pohřbu dědečkově, ale nevím o něm nic. Bylo to ještě před sv. Josefem, zima sice přestávala, ale jaro nepřicházelo. Je to tak nejpříhodnější doba k umření. V den pohřbu dopoledne bylo sychravo, pršelo ob čas a padal těžký v hrubých vločkách sníh. Naše Běta

*) Hle, jak umírá spravedlivý.

zaobalila mne do teplé peřinky a zahalila hrubým vlněným šátkem a nesla mne v tomto kroji mezi příbuznými za rakví dědečkovou. Nezaplakal prý jsem na celé cestě. Když prý však Běta k otevřenému hrobu klekla, aby na rakev dědečkovu hodila tři obvyklé hrsti země, podíval prý jsem se „moudře“ do hrobu. Dejž Bůh, abych, až hodiny moje budou docházeti, také tak moudře díval se do hrobu svého, jako tehdáž jsem se díval do hrobu dědečkova!

Rozptýlené kapitoly.

Řada druhá.

Kapitola X.

O páté hodině ráno sedmnáctého dne března měsíce, léta čtyřicátého a osmého zahřímalo šest ran z hmoždířů na Dubcích. Lidem, již protrhovali se násilně z nejpěknějších ranních snů, bylo nadivno sluchu.

„Co se děje?“ pobíhala od úst k ústům otázka. »Vždyť není ani Božího těla ani narozenin císařových? Čemu střílejí?“

Vyskočil jsem rovnýma nohama s postele v pokojíčku a hupky běžel jsem za matkou, jež byla již přistrojena u okna a vyhlídkou otevřenou po ulici ještě lidu prázdné pátrala. Naproti u pernikáře Mlíčka, při velikém, nahoře okrouhlém okně, jež zastupovalo zároveň krám, objevila se paní Mlíčková vyhlídku rovněž otvírajíc.

„Prosím vás, paní sousedko,“ otazovala se matka přes ulici, „proč střílejí dnes na Dubcích?“

„Císař pán dal národům svým svobodu,“ odpovídala paní Mlíčková, „proto dělá se dnes sláva.“

Matka sebou trhla podivem a zakroutila hlavou, já odskočil od okna, spěšně jsem se oblekl, jako kdyby hořelo, a vyhrnul se na ulici. Lidé vybíhali z domův,

oči jim jiskřily a druh vykládal druhu: „Dostali jsme svobodu. Sláva! Budou panské časy!“

Dosahu noviny té chlapecký rozum můj nedostačoval i nastavil jsem si jej myšlénkou zcela přirozenou, že dnes nebude škola a že snad vůbec nebude školy, když dostali jsme svobodu. I sebral jsem se a běžel na Dubce. Ale přišel jsem s omáčkou po mase: dole pod městem potkal jsem již obecní nádenníky, jižto vedeni městským strážníkem Spáleným, hmoždíře do obecní kůlny odváželi. Hejno hochův i děvčat školních i odrostlých doprovázelo je; připojil jsem se k tlupě. Starý Spálený dnes nás po svém zvyku neodháněl: zamlklý jako čáp vykračoval si za vozíkem a vojenskou jeho útrobou zmítala asi otázka: „Svoboda! Jaký tu bude pořádek v městě! Snad nás policajty dokonce propustí ze služby! Bude zle, Tomáši, bude; jakých dob jsi se dočkal; každá žilka mi trne.“

Toho všeho dočetli jsme se v obnošené jeho vojenské tváři my chlapci a úštipně dívali jsme se na jeho lískovku při šavli se houpající. Hmoždíře uloženy do kůlny pod věží, a mládež se rozběhla po ulicích; na domov nebylo pomyšlení. Nedošli jsme daleko. Nové překvapení! Z magistrátu vyšel pan aktuár Bárta a v patách mu druhý strážník Peklo s bubnem. To není nadarmo, myslili jsme si a chumelili jsme se k nim. Šli k panně Marii uprostřed starého náměstí, kdež stanuli. Peklo zavířil do bubnu. Pan aktuár byl veliký jako hřád, suchý jako šindel a starý zapeklitý panic. Aby vypadal tlustší a vážnější, nadýmal si při úředním jednání tváře. Dnes je měl naduty, jako by každou si byl podložil husím vejcem. Na sta lidí sběhlo se za několik minut bubnování k úředním osobám. Aktuár Bárta rozevřel lejstra a četl, že císař jeho milosť ráčil uděliti svým národům konstituci, to jest občanskou svobodu. Bylo toho ještě hromada, ale ostatní více nesnáším pamětí. Peklo na

jeho pokyn udeřil opět do bubnu, a průvod hnul se z místa. Byl bych si poplaval s proudem, ale učenník, náš Pepík, stiskl mně z čista jasna rámě a vyřizoval, že musím jíti domů, že čas jest na snídaní a pomalu do kostela a do školy. Proti Pepíkovi a rozkazu matčině bylo marno vzpírání: volky nevolky talácel jsem se nevrle domů, nasnídal se jen tak všelijak, sebral ledabylo potřebné knihy a šel jsem do školy. Byl jsem tehdáž parvista, latina mně ještě tak tak voněla, avšak dnes mi nebylo nikterak do učení a nejen mně, ale skoro celé kopě z nás šedesáti v parvě. Ve třídě byl hluk kanibalský, štěstí, že zazvonili do kostela. Po kostele nežli přišel profesor, nebylo lépe. Vylezl jsem na škamnu a zjistil před slavným shromážděním, že dnes jest tak slavný den, že by neměla býti škola. To byla hrsť pšenice mezi vrabce. Nepozorovali jsme ani, že rektor Rehek vkročil do třídy. Vstoupil ke katedře a zvolal jarým turem: „Oremus." Pomodlili jsme se.

Tišina před bouří.

„Kdo tu spískal ten pekelný rámus?" tázal se drsně rektor Rehek proti obyčeji svému dnes po česku.

Primarius, jenž měl již od včerejška na mne dopal, prozradil na mne, že jsem veřejně hlásal, že dnes, v den tak slavný, by neměla býti škola, že máme svobodu.

Rektor Rehek si počechral vlasy, beztoho po celý rok pocuchané. Ve mně scvrkla se dušička. Pravil:

„Vy usmolený smolíku! Vy rozumíte tomu jako Salač breviáři."

Škola propukla v homerický smích. Salač byl třetí kostelník, takto přitroublý, a rektor Rehek míval jej často na repertoiru. Rehek se rozesmál sladkokysele, jako by na jedné straně jedl okurku a na druhé fík zároveň.

„Podívejte toho konipáska! Svobodno! Celý svět by chtěl míti svobodu: krejčí by chtěl míti celý týden

modré pondělí, prták, s odpuštěním, by rád spálil verpánek a kopyta, a pořádnému člověku aby čouhal z rukávu loket a z boty palec. To jest svoboda, konstituce. A student aby měl do roka deset měsíců vagace a ostatní dva aby se ničemu neučil.“

Zamlčel se, vzal do hrsti ošumělý svůj kašket a přimáčkl jej srdečně na katedru. Ve škole bylo ticho jako v kostele, když tam nikdo není. Rektor vytáhl ze zadní kapsy z kleriky paklíček, rozbalil jej a vyňal z něho špalíček cedulek z tuhého ručního papíru, jež rozložil po katedře. „Hubatko, pojďte táhnout.“

Primarius Hubatka vstal z kraje první lavice a loudal se ke katedře, jako by ho někdo tam strkal. Nebyl dnes pro nešťastnou konstituci také připraven a trnul úzkostí, by sebe nevytáhl. Chvilku probíral se v cedulkách a vybral z nich tři, jež před rektora položil. Tento obrátil první a četl „Hubatka.“ Hubatkovi zvlhlo potem čelo. Vzal křídu a houbu, vyslechl otázku a jal se odpovídati. Mluvil a mluvil, ale počty nedají se zamluviti: rektor posupně se usmíval.

„Nejede to, objednáme si přípřež,“ pravil přísně; „sequens, Šindelář.“

Šindelář jako Hubatka.

Po Šindeláři došlo na Křena. Polotajený smích zašelestěl po škamnách: Křen byl první od zadu a dnes rozeznal sotva pětku od devítky. Rektorovy rty sevřely se kyselým smíchem. Mlčky rozevřel svá lejstra a napsal do nich tři trojky, ale jen do vzduchu.

„Vidíte, vy nedbalá, neholená čeládko,“ jal se nás poučovati; „napsal jsem tři trojky, tři vykrmené krocany; ale jen do povětří, protože jste dnes všichni, jako by rarach do vás zavětřil. To nesmí, hoši, býti! Student musí míti každou minutu všech pět na šňůrce, nebo

nestojí ani za sirku bez hlavičky. Než pro dnešek: fiat benigna interpretatio, to jest po našinsku: zamhouřím oči. Ale zítra, kdo mi nebude všecko do slabiky věděti, ať si nemyslí, že ho propustí rektor Rehek. A teď shledejte si rozum, kde který máte: budeme pokračovati, kde jsme minule přestali, jak sluší se a patří na pořádné lidi."

Rektor Rehek byl původně vicerektorem a byl zasloužilým členem kolleje pobožných škol a učitelstva při našem gymnasii. Ve škole i městě říkáno mu obecně „rektor Rehek", kdežto pravého rektora, pána to dobrotivého a laskavého, tituloval každý „panem páterem rektorem", nebo alespoň »páterem rektorem«. Páter rektor býval zhusta churav, a rektor Rehek jej pak zastupoval v kolleji i na ústavě a měl tudíž po něm první slovo na obou místech. Byl to dobrý padesátník, postavy hubené, hlavy poněkud hranaté a prošedivělé, očí nepokojných a vzezření více odpudivého nežli přívětivého. Sklad jeho myšlének býval stručný a úsečný. Řeč jeho zněla suše, skoro studeně a zřídka kdy ozval se v ní tón duši se zamlouvající. Okolků s nikým nenadělal, pravdě byl přístupen, miloval krátkou pořízenou a přetvářku i lichotu odmítal. Příliš zdvořilým také nebyl a slovník jeho nebyl složen pro salon, a proto, kdo nemusil, nikdo jeho nevyhledával. Že se obecné lásce a přízni netěšil, z toho si nic nedělal, ano zdálo se, že je tomu rád; domníval se asi, že takto zůstane nejlépe svým, a svým byl vždycky, byl zcela jiný nežli na př. jeho kollegové a nežli na sta jiných lidí. Ač byl rodič od nás, přece byl k studentům rodákům snad přísnější nežli k cizím. Lidé o něm povídali, že není nic k městu, že je tuze k sobě, ano, že má místo srdce v prsou houžev. Ale křivdili mu, on byl spravedliv, a kdo si nezasloužil, a kdyby byl synkem samého pana krajského, primy od něho nedostal.

„Já jsem jako žid,“ říkával někdy ve škole; „všecko od vás koupím, ale nedám ani o vindru více nežli stojí, co mi prodáváte.“

My studenti jsme se ho ovšem báli pro jeho přísnosť, ale aby se řeklo, že jsme ho neměli rádi, bylo by s nepravdou. Již že rád vtipkoval a žertoval neohlížeje se ani v pravo ani v levo a že attickou tou solí dodával jaksi koření nechutné polévce tehdejšího vyučování, činilo nám jej milým nad jiné profesory. A starší studenti, poetové a rhetorové, ač i jim byl postrachem, přece mu věděli chvály. Když totiž nedovoleně někam do hospody zabrousili, nebo si zaletěli za děvčaty — a student z humanior a známosť bylo tehdy jen asi tolik od sebe jako křída od tabule — on jediný kysele rty svíraje mezi ostatními pány bratry kollegy se jich rázně ujímal. Bylo jenom třeba, když nastaly nějaké oplety a vyšetřování, takový tempus infaustum magnopere, dojíti si k rektoru Rehkovi a povědět mu pravdu věrnou a jistou. On pak z pravidla obviněnci vycinkal, že byl mokrý jako myš, ale vzal jej, jak říkával, „pod svou kleriku“, a hájil a uhájil jeho, třeba za to utržil nelibosti od pánů kollegův. Rektor Rehek uměl vůbec svou prováděti, to že chodil cestou nejkratší a zhurta. Vůbec se svými pány kollegy profesory nejídal z jedné mísy a proto nemíval s nimi zhusta dobré vůle. Již proto, že nikdo z nich náhodou nebyl dobrým mathematikem a rektorovi Rehkovi byla mathesis nejen královskou vědou, anobrž přímo vrchem veškerých lidských vědomostí. S nebožtíkem Janderou v tom zajisté se shodoval, že milý Bůh musí byti ze samých čísel. Kromě toho byli jeho kollegové více méně nadšenými ctiteli božích darů na talířích i ve sklenicích, kdežto on co do stravy byl polovičným Spartanem a vegetarianem. Vína-li si popřál, bylo to jistě dvakrát neb třikrát do roka, říkávaje, že víno a pivo přidává lidem hlouposti. Na konec hráli si po mysli

jeho páni kollegové před světem na velké pány. „Nač a zač?“ rozumoval sám při sobě a nezřídka i před jinými; „v kapse mají pavučiny a v hlavách mlhu.“ Takové svobodomyslné projevy jeho kritiky zašantročovaly ochotné duše do kolleje a vznikaly z toho kyselosti a nevole. Rehkovi proto vlasy nešedivěly, nestál hrubě o přátelství jiných, pak bych myslil, že bez potyček a šarvátek by se mu bylo vůbec na světě stýskalo a že tudíž rád viděl, když někoho dopálil.

Nežli ho domaluji, musím přidati ještě jedné barvy: rektor Rehek měl patrnou nechuť, ano snad i nenávisť ku krásné pleti a — ke kočkám. Proč, toho se asi marně ve svých pramenech dohledávám, leč tolik jest jistého, že kdykoli se ve škole namátla příležitosť, vždycky nějakou břitkou šipku po ženských fouknul. Potkal-li nějakou městskou dívku na ulici, jež jej s „ruku líbám“ dle tehdejšího zvyku pozdravovala, nikdy se na ni nepodíval, ano hrubě jí ani nepoděkoval; potkal-li starou ženštinu, tu dokonce si podle svého slovníku „v duchu odplivnul.“ Starý žebrák neodcházel nikdy s prázdnou od jeho dveří, stará žebračka nikdy ani k nim nezabloudila; věděla ť, že darmo by bylo otírati kliku jejich. Panna Pepinka, kuchařka v kolleji, jež byla takořka matkou chudým studentům, říkávala, že raději by o vánocích po kolena sněhem se brouzdala do Vambeřic na pouť, než aby mu dala za někoho dobré slovo. Jindy v městě o něm se pronesla — a ona věru mnoho toho nenamluvila — že jest rektor žlučí zadělán a pepřem posypán. Byla to sice kuchařská kritika, ale dobře srozumitelná. O kočkách uslyšíme beztoho dojemný příběh.

Do měšťanských domů lepších, jako jiní jeho kollegové, rektor Rehek na návštěvu nechodíval a ve městě vůbec bylo jej málo vídati. Téměř každodenní jeho vycházka byla odpoledne po škole z kolleje dolů na předměstí k Dosoudilovům. Paní Dosoudilová byla jeho

vlastní sestra a měla dole při silnici kamenný dům o přízemí, úhledného zevnějšku, tak že mimojdoucímu padl bezděky do oka. Dům ten stál na mírném svahu a vedlo k němu asi dvacet širokých kamenných schodů mezi dvěma pěknými květnicemi, v nichž bylo po dvou terasách, na nichž od božího jara až do mrazů pestřily se vybrané květiny. K domu tomu náleželo i slušné polní hospodářství, jež paní Dosoudilová sama spravovala a jež její rodině poskytovalo více nežli dostatečnou výživu. Bylať paní tato z bohatších měšťanek, a pan bratr rektor dodával jejímu domu zvláštní vážnosti a lesku a byl také skutečně spiritus rector vší její domácnosti.

Paní Dosoudilová byla již po drahná léta vdovou, a nebožtík její manžel nebyl věru šetrným hospodářem. Za něho kutálely se peníze valem z domu, a kdyby ho nebyl Bůh v čas se světa povolal, kdo ví, kde by se byla za několik let ocitla jeho manželka i s dítkami. Poslední časy, když byl nebožtík živ, rektor Rehek pro mrzutosti ani o sestřin dům nezavadil. Vyčítal jí, že muži bez míry nadržuje a že se po mateřsku o budoucnosť dítek svých nestará. Když však Lízinka přišla k panu strýčkovi s novinou, že právě tatínek zesnul v Pánu, sebral se rektor Rehek, ač byl již pozdní večer, a šel po delším čase opět dolů k sestře.

Podal jí ruku a pravil:

„Co Bůh učinil, moudré jest. Nech hloupých slzí; ty kalí člověku beztoho jen oči, tak že nevidí, kam má viděti. Co budu moci pro vás učiniti, učiním, a jakože jsem tvůj bratr: padnouti vám nedám.“

A dostál poctivě slovu. Hned druhého dne přinesl sestře něco potřebných peněz, rovnal neunavně a neomrzele, co bylo nutno srovnati, neštítil se pro ni žádných nemilých obchůzek a pojížděk při soudech, právních přátelích a věritelích, úhrnem, staral se o sestru a děti

její nejen po bratrsku, ale po otcovsku. Asi do tří let seděla paní Dosoudilová i s dětmi přičiněním rektorovým pěkně v suchu. Jen v jedné věci ji oklamal. Opatřil jí peníze v slušné částce tvrdě, že si je sám pro ni vypůjčil, a pobádal ji, by do krve hospodařila, že do šesti let musejí býti vyplaceny. Zatím byly to peníze jeho vlastní, dosti krušně uhospodařené. Po celý čas nebylo téměř téhodne, by jí toho dluhu nepřipomínal. Ale když docházel rok šestý a Dosoudilová měla splátku pohromadě, promluvil k ní usmívaje se svým sladkokyselým úsměvem:

„Víš co, Bětko, já tě napálil. Ty peníze jsou moje vlastní, a já chtěl tou lží jenom docíliti, abysi pořádně se naučila hospodařiti. Teď když to umíš, již s toho nesejdeš a já ti také nedám sejíti. Peníze ty uložím pro Lízku, ale slib rukou dáním, že jí to nepovíš. Děvče nemá nikdy věděti, že má nějaké peníze. Ženská ráda zpanští."

Paní Dosoudilová měla dvě dítky: Lízinku a mladšího syna Františka. Františka chtěla mermomocí dostati do studií, ale rektor strejček odsoudil jej k řemeslu. Měl pro to pádný důvod. Pravil:

„Bezruký nemůže býti truhlářem; kdo nemá dobré hlavy, nemůže býti studentem. Francek není z chytrých a chytrosť se ve školách neprodává, nýbrž jen vědomosti. Pořádný řemeslník spíše se opeří v životě nežli nedomřivý student."

Jak pan strýček rektor rozhodl, stalo se. Františka dali svým časem na koželužství.

Vůbec co řekl rektor Rehek u Dosoudilů, bylo evangeliem. Sestra jeho nebyla ve vlastním domě paní, nýbrž on byl tam pánem, ano druhdy i dle potřeby tyranem a hřímavým Perunem. Všecko v domě, ve dvoře i na poli musilo se otáčeti podle jeho noty; on předpisoval sestře, dětem i staré osvědčené děvečce Kačce

domácí zákonník a staral se pilně o to, aby se jeho paragrafy zachovávaly a nepřestupovaly. Většinou ovšem stál na pravdě, ale někdy míval i vrtochy své a vzbuzoval proti sobě odpor, z něhož se rodily mrzuté neshody, jež jemu i rodině Dosoudilovic život přikalovaly a do jich vezdejšího chleba hořec mísily. Paní Dosoudilová celkem trpělivě snášela jeho feruli, vědouc dobře, proč tak činí. Vždyť po smrti nebožtíka jejího manžela jen bratrův praktický rozum a neoblomná jeho vůle zachránily, co se zachrániti dalo, jen jeho bystrá rozvaha udržela jmění se rozbíhající krásně pohromadě. Tomu všemu dobře rozuměla, ale přes to hnětla ji její vlastní nesvoboda, cítila se stísněna a rozvolniti se pod okem bratrovým nemohla. Nebývalo proto u Dosoudilů bez hádek, nedorozumění a potyček; stávalo se někdy, že rektor Rehek do pravdy se rozhněval, že třeba kolik dní nepřišel dolů. Co měla hospodyně činiti? Přemohla se, svinula mrzutosť a nabízela povždy první bratrovi ruku k smíru. Tolik přesvědčení měla, že to s nimi dobře myslí a že takového bratra dlužno hledati se svíčkou po devíti panstvích.

Když stoupal rektor Rehek po schodech mezi květnicemi nahoru do domu, všecko se bázní otřáslo jako listí na stromě, do něhož někdo kyjem udeří. Sivému jeho bystrému zraku neušlo ani smítko pod postelí ani nitka pavučiny, visící se stropu. Nalezl-li chybičku za krejcar, dal za ni domluvy a pokary za groš. Ale nejvíce měl na mušce Lízinku, chtě ji míti bez vady a stínu. Jednou se namanula někde v městě. Rektor podíval se na ni jenom střihem, ale hned si všimnul, že má puklý levý střevíc. Neřekl ani písmenky, ale na večer, když vstupoval po schodech nahoru k sestře, viděly hned ženské, že mu visí na čele hromobití. A v čeledníku se spustilo vrcholíc v tom, že dívka jest nepořádná a že na sebe nic nedbá. Lízinka byla matčiným zlatíčkem,

ký div, že se jí vřele ujímala a posléze dopálena do peprné latiny páně bratrovy míchala svou řečtinu neméně štiplavou. To byl kvas do těsta: dostaly obě dvě, ano i Kačka a František co se do nich vešlo, a konec konců byl, že rektor Rehek skoro týden k Dosoudilovům nepřišel. Jaká boží pomoc! Nebylo jiného zbytí, než aby Lízinka šla pana strýčka odprosit. Byla to pro ubohou dívku cesta křižová, ale byla to věc nutná. Jako úkropek předstoupila před rektora strýčka, jenž ani jediného pohledu pro ni neměl. Když ho odprosila, pravil k ní:

„Vidíš, děvče, tak jsi mělo před téhodnem mluviti a ne vřeštěti a mně naproti mluviti. Tu máš, louskej!“

Při tom jí podal talíř vlaských ořechů ze své vlastní zahrádky. Dívka ráda dárek přijala, a rektor Rehek se kradí na ni díval, jak jí chutná. Pak k ní vlídně promluvil:

„Kolik stojí pár střevícův?“

„Jsou za dva zlaté stříbra, strejčínku.“

Rektor vyňal ze psacího stolku váček a vysázel na tabuli dvanáct dvacetníkův.

„Tu máš, kup si dva páry nových: kdyby jedny pukly, abys měla hned druhé při ruce. Ale povídám ti: ať jsi jako ze soustruhu a neděláš mně hanbu. Pojď, podíváme se k mamince.“

Nepřekročil ještě ani práh a již opět Lízince vyčítal, že mu astry dosti nezalila.

Za dob, z nichž tyto řádky vypisujeme, bylo Lízince osmnácte let. A bylo to děvče! Povídám málo: kdo ji spatřil, kdo ji znal, hned se mu o ráji zdálo. Zrovna jako v té krásné písni, nyní v drahých ssutinách národní naší romantiky zapadlé, ale tehdy všemi milostnými kytarami cituplně drnkané. Škoda, přeškoda, že jí pan strejčínek rektor naházel do ráje kopřiv, trní a pýru, že se jí ty blankytné očičky nejednou v slzách koupaly

jako v Jizeře běličky. Však tuším také na to dojdeme. Pro tu chvíli máme však něco pilnějšího pro zápis: buď paní Motyčkovou a jejího kocoura Strakoše, anebo pana profesora Romána Berouše a jeho lutrii.

Čím dříve na papír?

Není rozpakův.

Ty milý Romane Berouši, byl jsi vždy tak po česku skromný a ústupný a zejména k dámám na dvacet kroků šaramantní a samičká úsluha. Tvůj stín, dávno již v tmavém údolí smrti se procházející, dotýká se hedvábnou rukou péra žáka tvého a strká v popředí paní Motyčkovou a jejího kocoura. Však jsi, dokud prchavá elektřina života probíhala tvou nervovou soustavou a neprchavá elektřina lásky dobrotivým srdcem tvým, nejednou Strakoše po aksamítové srsti hladíval, ano i na klíně jej pochoval. Ten Strakoš! Bylo to takto krvolačné zvíře jako každý kocour, ale krásné a rozumné zvíře, a krása a rozumnosť jsou victores mortis! Věru lopaty a rýče hrobníkova se nebojí, spíše nejapného péra... Leč k čemu hleděti do oblak, chceš li lapnouti zajíce?!

Stará paní Motyčková a ty, Berouši! Vím, co učiním. Vsadím vás oba vedle sebe do záhonu nové kapitoly, pokropím vás deštěm upomínek a zaleji vás inkoustem, to abyste po šírých vlastech českých pěkně rozkvétali a rozkvetli.

Kapitola y.

Stará paní Motyčková bydlela na Vrabčím trhu zrovna v levo, kde se zatáčí ulice k latinským školám. Toho času byla dobrá šedesátnice a napracovala a nastarala se za mladších let dost a dost. Nyní žila v bázni

boží ze svého majetku, vedouc náklad na jediného syna svého Vojtíška, jenž v Praze studoval práva. Byla to měšťanka starosvětská, vroucí nábožnosti, zdravého citu a dobré vůle. Šly sice slechy po městě, že má ráda klepy, ale můj Bože! kdo by jí to bral za zlé! Byla vdovou, den jest dlouhý, a co mají vdovy na práci? Však i nevdovy nebývají z lepších, a mužští . . . Inu nechme toho, milí páni, abychom se nezastyděli!

Domek paní Motyčkové! Jako bych se díval naň do kukátka. Měl jen přízemí a střechu načernalou, novými šindely tu i onde zpříštipkovanou a vysokou jako kokrhel. Za domkem byl dvorek se dřevnicí s mandlem, kolničkou a obligátním příbytečkem pro vepříka, a za dvorkem hluboká ovocná zahrada, jež prostírala se až k samé zahrádce rektora Rehka, od níž byla dosti vysokou kamennou zdí oddělena U okna vedle domovních dveří sedávala paní Motyčková v tylovém čepci s krajkami a ve všední dni s modrými, v neděli a ve svátky s růžovými pentlemi, dívajíc se buď do šírého světa dalekohledem své obraznosti nebo, což bývalo nejobyčejněji, na Vrabčí trh a do Klášterní ulice, kde jí ani vrabec nepovšimnut neproletěl. Ob čas vždycky se někdo namanul, kdo si s ní při okně poklepal, na známější si paní Motyčková zavolala, a nebylo-li právě pražádné zábavy na ulici, těšila se se svým milým Strakošem, kocourem to čtyřbarevným, jenž v létě při jejích nohou, v zimě na klíně jejím se provaloval a prospával a tak příjemně předl, že i paní Motyčkovou brávala při tom sladká dřímota. Za mladších let vedl Strakoš rozmanitější život a domek jeho velitelky mu nestačil, ale věkem stal se konservativným a moudrosť jeho zavrcholila v tom, že jest přece jen nejlépe seděti za pecí, ohřívati si pleci a nestarati se o cizí véci. Škoda, že nesetrval věrně při této zásadě, mohl své paní mnohou slzu uspořiti a sobě . . . Než o tom potom.

Strakoš byl zvíře lepé a což nad to, rozumné; vzor pořádku a čistoty; příklad poslušnosti a přítulnosti. Paní Motyčková o něm říkávala:

„Ó kdyby uměla ta zlatá němá tvář jen mluviti. Jen jazyka dar, lidičky, a viděli byste, žeť moudřejší nežli mnohý člověk. Ty jeho oči! Ráno, když vstávám, říkají mně ty oči jeho: dobré jitro; večer, kdy si léhám, dávají mně dobrou noc; kdy sedám k snídaní nebo k obědu, říkají mi: dobrou chuť; a když jdu do kostelíčka: s pánem Bohem, a vyprovází mne až na práh od síně a dívá se za mnou, ta němá tvář!“

Že paní Motyčková takového výtečného kocoura měla v lásce, ano u veliké lásce, komuž medle bude s podivem? Bylť jí zajisté plnou měrou hoden.

Výše poznamenáno, že zahrada paní Motyčkové měla společnou zeď se zahrádkou rektora Rehka. Strejčínek Lízinčin měl byt v prvním patře na rohu, veliký pokoj, jenž byl jaksi návštěvnou, a druhý menší o jednom okně, jenž byl i studovnou i ložnicí. Z obou pokojů, třemi okny, viděl do své zahrádky, a přece se nikdy dosti do ní nenadíval. Nebyla to žádná zahrada Armidina, ale bylo to nějakých dvacet neb třicet čtverečných sáhů místečka odlehlého, neb vlastněji řečeno, lahodné a útulné selanky, kterou rád čteš nejen dnes, ale i zítra, pozejtří, dokud pěkná povětrnosť. Staré zdi byly ze tří stran zahaleny ořešinami, na nichž rodily se na záměry červené mandlové oříšky; v levo hledě z rektorova okna rozkládal se starý vlaský ořech, jehož vonné listy sahaly až na tabulky při okně ložnice rektorovy a pod nímž byla prkenná lavička se stolkem na pažitě. Kousek v pravo od stolku byla zrytá tabule, majíc na kraji několik růžových keřův. Na tabuli bývala nasázena cibule, již odtud dodával vlastník pro celou kollej, snad aby se nereklo, že ten kousek země leží pro dům docela ladem. Do zahrady mimo rektora Rehka málo kdo přišel, po-

nėvadž rektor nerad tam někoho viděl; ano on sám ani tak rád dolů do ní nechodil, jako se rád s otevřených oken do ní dolů díval. Bůh milý ví, proč, ale rektor vydržel třeba celou hodinu bez práce u okna, a to byla snad jediná jeho pohova za letního času. Domnívám se, že se mu zalíbilo ve štěbotu a zpěvích ptactva, jež každoročně zůstávalo jeho zahrádce věrno, pověvadž hnízda jeho tam byla ve svatém pokoji.

Rektor znal po zpěvu i postavě všecky opeřence své zahrádky, věděl, kde jsou jejich hnízda, a každého rána, zvláště na jaře, házíval jim s okna drobty, které si nosíval z refektáře v kornoutě domů; ano i proso jim kupoval. Do této selanky tichomilé přiloudal se najednou zlověstný, jednooký intrikán; do líbezného výsluní padl najednou temný stín, velice nebezpečný. A nebyl to nikdo jiný než — Strakoš paní Motyčkové.

Bylo podletí. Obepjat průhledným blankytem vydychoval červen ústy růží, šeříkův a jasmínů libovonné myšlénky své, z nichžto si slavíci, pěnice, sedmihláskové a spol. skládali sladkozvuké slohy své. Již o čtvrté z rána sedával rektor Rehek při otevřeném okně, ano sedával i na něm, občerstvuje starou duši sborozpěvem ptactva a okysličuje plíce, školským puchem znešvařené, sílivým jarním kyslíkem. Jednou, bylo to v neděli dopoledne po kostele, zpozoroval mezi ptactvem v zahrádce nepokoj asi takový, jaký bývá ve škole dobře spořádané, dostal-li se odjinud nějaký šibal do škamen. Jarní nálada duše rektorovy se tím narušila a rázná jeho vůle dala se parou do práce, by odklidila příčinu nepokoje mezi ptactvem. Rektor dal se na čekání, čekal, čekal a dočekal se: na zdi, v místě ořešinami nezakrytém, kde se vzal tu se vzal čtyřbarevný kocour. Lisíma a hladovýma očima rozhlížel se po zahrádce, oblizoval se „v předjemu vzácné pochoutky“ a stanul v útočné posici jako Hamlet, když přichází zakroutit hrdlo svému otčímu. Rektor

zaklel v duchu tak jadrně, že kdyby jen polovice jeho kletby na bengálském tygru se vyplnila, byl by býval v padrť, na to český kocour. Leč kletby se rázný Řehek nenajedl, nýbrž rozhlížel se po něčem, by uvítal náležitě nepozvaného hostě. Na blízkém stolku stál starý vyschlý kalamář ze skla, rektor jej popadl, namířil, kocour křikl bolestí a nebylo ho tuto. Pan rektor se blahostně pousmál, vzal ošumělý kašket svůj a sešel dolů na dvůr, kde domácí posluha, hrbatý Andres, před dřevárnou na špalku se slunil.

„Andrese," rozkazoval rektor, „nohy na ramena, k paní Motyčkové. Že se jí poroučím a že její kocour chodí mně do zahrady na ptáky. Aby jej do zahrady nepouštěla, sice že bude zle."

Andres nevrle vstal, odešel, vrátil se za dobrou půl hodinku a vyřizoval, že „se paní Motyčková také poroučí a že jest jí hrozně divno, aby její kocour chodil panu rektorovi na ptáky. Ostatně, že se postará, by její Strakoš do zahrady neběhal."

Asi týden po tom nebylo po Strakoši ani potuchy, ptactvo v zahradě rektorově bylo pokojno a prozpěvovalo radostně po způsobě svém. Ale pak zase se nepokojilo, tak že páně rektorova mysl i ze školy do zahrádky odbíhala. Sedl si opět na čekání, tenkráte s ostrým oblázkem v ruce, a kdo se opět neobjevil jako Motyčkův kocour, jako by jej na zdi kreslíř vyrýsoval. Tentokráte šel však se strany jiné a fortuna mu lépe cvrkala: pan rektor se ho oblázkem minul. Vyhledal opět za tepla Andresa a vzkázal po něm důtklivější vzkaz, aby paní Motyčková dávala si na kocoura lepší pozor, že dnes byl opět na zdi za ptáky a že přijde-li ještě jednou, že ho pan rektor zastřelí jako zajíce a že si jej bude moci dáti na pekáč. Vraceje se vyřizoval Andres, že prý pan rektor nemá práva do jejího kocoura stříleti, že zahradní zeď jest na polovic kláštera a na polovic její, a že

má-li pan rektor rád kočičí pečínku, mu přeje dobré chuti, ona že díky Bohu a Panně Marii takové rasovské pečeně nepotřebuje.

Poslední dvě věty si Andres přimyslil, aby rektora, na nějž měl svrchu, notně dopálil. Rektor něco zabručel, přetrhl další parlamentární vyjednávání, šel nahoru, vyhledal starou brokovnici, vycídil ji pořádně, nabil a postavil si ji pro pana Příhodu do kouta při okně. Asi devátého dne po té nadešla žalostná katastrofa: kocour přikradl se na posnídálek na ptáky, rektor Rehek vzal jej na mušku, rána třeskla, Strakoš zaúpěl a do srdce smrtelně raněn, svalil se do zahrádky rektorovy. Rehek sběhl šipkou dolů, vyhledal kocoura již již z posledního mlátícího, chytil ho v týle za srsť a přehodil jej k Motyčkovům. „Tu máš, babo," zajásal blažeností se rozplývaje a hvízdaje si: „už je to uděláno, už je to hotovo," vracel se vítězoslavně do svého pokoje.

Ale člověk píská a lidé mu skládají miserere.

Ještě téhož dne, o pravém poledni, nalezla paní Motyčková studenou mrtvolu svého miláčka vzadu v zahradě a div že leknutím neztrnula. Událosť ta roznesla se běhutým ohněm po vší čtvrti.

„Rektor Rehek zastřelil pro nic a za nic Motyčkové krásného kocoura," bylo heslem dne. Citelné sousedky podávaly si u paní Motyčkové dvéře a dopalovaly ji, by to tak nenechala a při slavném magistrátu domohla se práva proti tomu morousovi z kláštera. Nejvíce však ji popichoval a dopichoval bednář Pazour z rohu, poněvadž jeho synek přese všecko doprošování dostal od rektora Rehka dvojku.

„Jenom k panu Haškovi, k panu Haškovi, panímaminko," domlouval Motyčkové; „ten dá radu jako drahy kámen, jako drahý kámen."

Paní Motyčková všecka uplakána vystrojila se do božíhodových šatův a potácela se, cestu vzdechy ztrpčujíc,

k panu Haškovi, k starému to a prohnanému kancelistovi, jenž byl nejoblíbenějším sousedským advokátem. Hašek, jenž právě z úřadu vrátil se domů, vyslechl ji oběma ušima, vzal povážlivě šňupec a radil jí, by pro kocoura s rektorem si nezačínala. Ale paní Motyčková vzpomínkou na kocoura miláčka ještě více se zatvrdila, a když určitě se projádřila, že jí není o několik tolarů, jen když svou králku provede, slíbil jí Hašek, že jí zhotoví žalobu, která již při magistrátě něco vydá. Uchlácholena odešla paní Motyčková domů a měla dnes skoro tak smutnou noc, jako když nebožtík její manžel zemřel. Ale na žalobě nebylo dosti; druhého dne hned po škole došla si na rektora Rehka, aby si ho podala. Co si tam řekli, vědí svatí a světice, ale konec koncův byl, že rektor Rehek paní Motyčkovou in optima forma ze dveří svého příbytku vystrčil. Nebylo sice při tom svědka, ale byla to pro měšťanku počestnou a obecně váženou, s níž sám pan děkan nikdy se nepotkal, aby několik laskavých vět s ní nepromluvil, taková rána, že nemohla se nikde jinde vyhojiti nežli při soudě.

Žalostivý příběh s kocourem zasáhl důtklivě ještě jinou ctihodnou osobnosť, a to nikoho jiného nežli profesora Romana Berouše, svrchu již zmíněného. Vidím jej před sebou, s tou tváří klidnou a poctivou a měkkou, přitemněnou nějakým bolestným strádáním a s čelem, jež sahalo až na týl. Profesor Roman byl postavy drobné, řeč jeho zněla měkce, nerozhodně, ano poněkud bojácně, a srdce jeho byla bezedná nádoba dobroty. Co jest dvojka, u něho studenti nevěděli, a i slabším a nedbalejším hochům „stříkal“ na konci běhu tak dlouho otázky, až přece nějak se té primy doodpovídali. Šat jeho postrádal půvabu novosti, byl povždy nějak ošumělý a v příbytku jeho — bydlel jen ob dva pokoje od rektora Rehka — vypadalo to po chudu, a milého ladu nikdy tam nebylo. Zažíval někdy sice lepších časů, privát vy-

nášel mu krásné peníze, a kdyby byl míval jen poněkud praktickou náturu, mohl míti zadní kolečka krásně namazána. Ale on byl bezedno dobroty, a četní jeho příbuzní dobře jej ceníce hřešili na holubí jeho povahu a odnesli mu kde co bylo, ano nepokládali ani za urážku, jestliže nemaje pro ně, si vypůjčoval. Berouš třeba si na ně zabručel, rozdával až nebylo z čeho, příbuzní od něho odpadávali a odpadli, chválil si sice, že má svatý pokoj od nich, ale stromeček jeho se mu více nezazelenal — ze zvláštní příčiny. Profesor Roman žil prajednoduše jako řecký cynik, jak mu také rektor Rehek po straně přezdíval; nešňupal, nekouřil, v jídle i nápoji byl velmi střídmý, v šatstvu více nežli skromný, zábavám se vyhýbal a knihy se pro něho netiskly, a nebylo by se mu takto zle vedlo, kdyby nebyl vášnivě sázel do loterie.

Slunci a hvězdám známo, jak se událo, ale profesor Berouš choval přesvědčení věrné a jisté, že musí na stará kolena z loterie zbohatnouti. A zloduch této velepijavice lidských kapes a zdravé životní logiky ponoukal jej k houževné vytrvalosti: dal mu několikráte, zvláště za prvních let, slušné sumičky vyhráti, a Berouš zlatotřpytnými nadějemi potřeštěn byl jeho usque ad sepulchrum. Na sny jako vzdělaný člověk mnoho nedával, nýbrž snažil se, ať tak díme, vědeckým způsobem k cíli doběhnouti, usiloval počtářskými sestavami číslic loterii zkaziti neb alespoň na se strhnouti. Popud a podnět zavdala mu k tomu knížka, někde v Lipsku vyšlá, v níž zřetelně a světle bylo dokázáno, že pomocí umění počtářského musí se chtěj nechtěj vyhrávati, anobrž musí se i loterie zkaziti. I počítal a počítal, dopočítával se, ale dopočítati se živou věcí nebyl s to, a býval druhdy z toho tak rozladěn a rozrušen, že ho hlava samým chaosem brněla, ale že vítězství se dopočítá, věřil a opět věřil. Na konec domýšlel se, že příčinou všeho nezdaru stě-

žejnou jest nedostatečné jeho umění počtářské, a když tak v těch chmurách tapal, roztrhly se pojednou nad ním a zakmitla mu hvězda spasná: rektor Rehek byl nejenom v kolleji, ale po všem městě i kraji za prvního mathematika na slovo brán, a kdyby se měla nebesa prolomiti, kollegu Rehka musil pro životní svou úlohu získati. Obcházel si jej opatrně z daleka, a vida, že k tomu uštěpačníkovi nesmí oknem do pokoje vletěti, domýšlel se a domyslil chytře pěšinky do jeho tvrze. V nějaké staré zapomenuté mathematice dočetl se úlohy-lapačky, rovnice to o třech neznámých, v textu mistrně naléčené. Psal někam do Rychnova nějakému kollegovi, by mu alespoň cestu naznačil, jak zavilou tu úlohu lze asi rozřešiti, opsal si všecko pěkně na půlarchu papíru a za krásného podvečera zašel si s tím k Rehkovi. Touto návnadou chytil rektora za pravou slabinu. Lutrista a cynik Berouš objevil se najednou Rehkovi na podstavci mathematickém: od té doby měl Romana rád a hned téhož večera po večeři dal se do úlohy docela sobě neznámé a velice vábivé. Tři dni pracoval o ní a teprve dne třetího o druhé hodině s půlnoci rozlousknul zavilý oříšek. Šel rovnou zaklepat na dvéře Beroušovy, Roman rozjásal se na jeho prsech, a přátelství obou pánů posvěceno upřímným polibkem.

„Tři dni nespím pro vaši prožluklou úlohu," promlouval Rehek štěstím jen jen záře.

„Ale dokázal jste, že jste z prvních nejprvnější," dodával Berouš.

Rektor se pousmál, jako by mu někdo medu dal, nastrčil mu pravici a domlouval: „Bůh vás opatruj. Dnes, po třech dnech, budu spáti jako na máku."

Asi deset dní po tom přibatolil se zkroušeně Berouš se svou loterií k Rehkovi. Ještě před dvěma nedělemi byl by jej Rehek od sebe po švábsku hnal, ale dnes přijal jeho elaborát skoro vlídně, ač několik archů v sobě

zavíral, a když se ho Roman přátelsky „bratrské“ rady doprošoval, slíbil, že jeho výpočty důkladně projde, chyby vytkne a bude-li s ně, opraví, a vůbec že přivede práci k žádoucímu místu a konci. Dobrý Berouš jásal kudy chodil a kde seděl a ležel nadějí, že loterii zkazí a stane se českým Kroesem. Rehek shledával si pilně pomůcky a lopotil se dnem i nocí s úlohou, jež z leckteré stránky jej mile vábila. Tři neděle nevěděli ostatní páni kollegové, co mu jest, scvrkl se a sešedivěl samou lopotou a skládal s tureckou resignací z devadesáti číslic sestavy vědecky možné. Po třech nedělích vzkázal si pro Berouše. Odevzdávaje mu jeho výpočty pravil ne sice drsně, ale uštěpačně:

„Brachu, seberte si ty cáry a hoďte je do písku. Spíše srazíte měsíc kamenem s oblohy, nežli vypočítáte tu pohanskou matlaninu. Lutrie je tygr, a kdybyste se usázel, jelit a šunek z něho nenaděláte. Škoda věčná každého grošíčku, jejž strčíte do kolektury. Mějte rozum. Léta k tomu máte a nechte bláznivého sázení.“

Tíhou pravdy nepopěrné byl tak zarmoucen a zdrcen Berouš, že když se holil, měl skoro chuť úkol Parčin na sobě vykonati, ale od loterie nepustil. Nejhůře bylo, že nedostávalo se mu časem peněz na sázení, a aby si na loterii vypůjčil, k tomu byl přílišným poctivcem. S vědou uvázl v bahně a písku, což kdyby sny...? Vox populi, vox Dei!

Jednou v neděli po službách božích zavítala k němu paní Motyčková. Znali se již dávno. On chodě mimo ji již z daleka pozdravoval a někdy i několik slovíček s ní při okně porozprávěl. Paní Motyčková dávala na sny a tak pro zábavu si také ráda někdy vsadila. Dnes ovšem přišla za jinou příčinou: v úterý připadal den úmrtí nebožtíka jejího manžela i přinesla tři dvacetníky, by pan profesor sloužil zaň u sv. Františka Xaverského mši. Za řeči se sřečili o loterii, a paní Motyčková vy-

pravovala, že měla na dnešek velmi živý sen. Vsadili naň do spolku, a vyšlo ambo. Zkormoucený Berouš všecek okřál a donesl polovici výhry osobně k Motyčkovům. Byl radostně a přátelsky přijat, a když Strakoše, jenž se k němu lísal, jemně po srsti hladil, ano jej i na klín vzal a choval, byl všecek paní Motyčkové. Přátelství bylo uzavřeno a bylo tím pevnější a trvalejší, že Berouš se nedal ničím u velmi šetrné paní sousedky uctiti, leda že přijal někdy nějaké jablko nebo hrušku z její zahrady pro občerstvení. To událo se tak po masopustě, v červnu potom zprovodil rektor Rehek kocoura Strakoše z tohoto slzavého údolí.

Novina ta rozrušila duši Beroušovu, ne snad proto, že Strakoši také přál, ale že rektor choval se k němu stále přátelsky, ano že jej zřejmě vyznamenával před ostatními kollegy nemathematiky, a dobrák Berous pořád ještě doufal, že mu svým časem Rehek složí plán, podle něhož bude musiti z loterie vyhrávati. Na druhé straně byla mu paní Motyčková přítelkyní upřímnou i štědrou, a že mívala dobré sny, bylo mu kromě všeliké pochybnosti. Tu najednou vrhl nelítostný osud ubohého Berouše mezi dva ohně: kam se nyní vrtnouti, aby ani tu ani tam nerozlil si ocet? Jako člověk nerozhodné vůle dal se Berouš na diplomatiku, z níž nebyl zkoušen.

Právě toho dne, co rektor Rehek paní Motyčkové negalantně dvéře okázal, stavila se paní sousedka plačíc a vzlykajíc u něho a spustila takovou litanii na Rehka, že Berouš se při ní zapotil, jako by byl konev černého bezu vypil. Chlácholil rozpálenou matronu a tvrdil, že Rehek není takovým pavoukem, jakým se býti zdá, ale tím naběhl špatně paní Motyčkové a bylo mu hned potom všecku diplomatiku sebrati, by ji opět na se ulahodil. Na konec slíbil jí rukou dáním, že s rektorem moudře a po přátelsku promluví, že mu světle předloží, jak paní Motyčkovou urazil, a že ho k tomu přiměje,

by jí dal dostiučinění, jež zajisté její mírnou a křesťanskou povahu uspokojí. Ponenáhlu jen a ztěžka oblomovala se paní sousedka, ale oblomila se přece s dostatek; mrzutosť s klášterem se jí přece nijak nelíbila.

Když odešla návštěva, posadil se Berouš k svému uprášenému stolku a nastiňoval si na rubu nějaké školní úlohy tužkou croquis k svému diplomatickému vyjednávání s Rehkem. Najednou vyskočil, jako by byl pružinou vymrštěn. Měl nápad! Ten pokládal za vrch své diplomatiky a připsal jej ke konci třemi písmeny: L. a V. Prosím za poshovu; v brzce se nám záhada vysvětlí.

Odpoledne po škole šel k rektorovi na besedu. Když klepal na dvéře, ruka se mu třásla a dušička jeho byla malička jako putička. Rehka nebylo doma; Berouš sešel dolů do jeho zahrádky. Klíček vězel v zámku. V Beroušovi zatajil se dech. Mohl ještě ustoupiti a nechati věc, aby se odležela, ale nedalo mu to. Vstoupil.

Na lavičce pod ořechem seděl rektor počítaje něco na tabulce; dvě jiné tabulky popsané ležely před ním. Berouš si toho všimnul a viděl, že jest chyba. Kdo vytrhl Rehka z počítání, nepotázal se obyčejně s dobrou. Hledaje příhodné topůrko ku svému kladivku protahoval si Berouš prsty, až mu kosti lupaly, obcházel a obcházel, až si téměř přísného rektora pohněval. Konečně nebylo na jiném nežli vytasiti se s barvou. Rektor jen dopola ho nechal vymluviti.

„Mlčte mi o té babizně," zakřikl nevrle nezběhlého prostředníka: „nechcete-li, abych vám ten zbyteček přátelství od minuty nevypověděl. Toť ě rámusu s kocourem! Ať si žaluje, to mně naběhne na plnou! Dvakráte jsem ji Andresem varoval: proč pouštěla kocoura na mé ptáky. Tady já jsem pánem, já, a kdyby tu sám nejvyšší purkrabí přede mnou stál, tolik mi rozum nezmuchlá, abych nevěděl, že já jsem tu pánem neobmezeným."

Berouš mu přitakal, ale dovoloval si ve vší přátelské úctě na uváženou to i ono namítnouti. „Havran s vránou sedá, lutrista s lutristkou drží! U mne vám nekyne ani nejmizernější extráto,“ odbýval jej rektor.

Přes to vše Berouš se neodmlčel, nýbrž nabízel se skromně k nějakému smíru, oběma stranám příhodnému, aby předešly se daremné řeči a vůbec všeliké pohoršení po městě. Rektorovy oči zasvítily nevolí.

„To skoro vypadá,“ spustil na Berouše, „jako byste myslil, že ji mám odprositi, já, rektor Rehek, Motyčkovou!“

Profesor Roman se dosti nejapně ohrazoval a čím dále tím těsněji zamotával, až na konec nevěděl, kudy z houští. Na štěstí mu napadlo z jeho náčrtu L. a V. Byl to sice poslední jeho trumf, ale po mínění jeho nejvydatnější, i odhodlal se jej zahráti. Vyprosiv si dovolení, by směl rozumy své pronésti, jal se po kazatelsku, opravdově a horlivě vykládati.

„Však víte, vážený příteli, že vaše paní sestra a Motyčková vždy spolu dobře byly; že nebožtíci, Dosoudil i Motyčka, vždy jako praví Staročeši spolu obcovali, a dobře-li jsem zpraven, dokonce i do školy spolu chodili. K čemu zvraceti staré přátelství pro kocoura do mrzutosti a hněvův? A pak, vždyť obecně známo, že Motyčkův Vojtíšek, jurista, vidí rád slečinku Lízinku a ona bezpochyby i jeho. Nu, nu, jen se nedurděte, vážený bratře a příteli! Mladý Motyčka jest mládec zvedený a rozumný, vždyť znáte jej z gymnasia, a k tomu uhlazený a sličný, a není pochybnosti, že své štěstí ve světě a třeba dosti rychle a brzy učiní. Slečinka Lízinka hodí se k němu jako jablko k jabloni, jako brusinky ke zvěřině; na obou stranách jest rod obecně vážený, pověsť nejlepší, jmění jest na obou stranách pěkno, proč byste pro daremného kocoura házeli těm pěkným mladým lidičkám do cesty skaliny, kde jim po

vůli boží mohou rozkvítati nejvoňavější růžičky lásky a štěstí?! Proč byste jim pustošili jejich rozmarýnu? Vždyť jste moudrý a zkušený muž, mathematicus non plus ultra, věrný křesťan a máte zajisté nejlepší svědomí a vůli.“

Rektor Rehek se rozkohoutil.

„Jděte mi na kolo s moudrostí, zvěřinou, růžičkami, křesťany a podobnými tretkami! Z tohoto prosa nebude jáhlí! A já o tom posud nevěděl ani a! Ale dobře, že to teď od vás vím! Ó, já tomu děvčeti kosti přelámu, pomyslí-li jen z daleka na Motyčku. Povídám vám, kosti jí přelámu! To by tak bylo! Vida, vida! A já nic! Ty falešnice! Chvála Bohu, ještě já dole u Dosoudilů vládnu a dokážu, že vládnu. A teď seberte si svůj usmolený klobouk a běžte k Motyčkové s teplým koláčem. Ať to ví!“

Ubohý diplomat schlípl malomyslně uši: takového konce se svému umění a svému dobrému úmyslu nenadál! Rektor Rehek rozběhal se jako posedlý po zahrádce, trhal tu i onde listy a větvičky, a metal jimi o zemi. Berouš probíral se pomalu z omraku.

„To bohdá neučiním, vážený příteli! S tím k Motyčkové nepůjdu,“ promlouval zajíkaje se tísní.

Rektor neměl ani slova pro něj.

„Na konec doufám,“ pokračoval směleji, „ve vaše dobré srdce, příteli, jakož že přes všecky hrozby a nelibosti proti dobré věci a těm mladým lidičkám se nezatvrdíte. Na ostatek, co by vám to učinilo, kdybyste několik, jen několik vlídných řádků na papírek napsal? Ujišťuji vás již napřed, že by to Motyčkovou úplně spokojilo.“

„Starého laracha vám dám, ne několik řádků,“ vyjel naň rektor zlobivýma očima jej probodaje.

„Inu tedy musím s prázdnou odejíti,“ odvětil smutně poražený Berouš.

„To jste měl už dávno učiniti!“ —

Pan rektor dostal za nějaký časek obsylku; chtěj nechtěj musil k soudu. Pan rada Zvonek mířil rozvaděné strany asi půldruhé hodiny; konečně vynesl rozsudek: paní Motyčková propadla a rektor Rehek zůstal práv. Bylo to řečí po městě, že by jich čtyřmi neuvezl.

„To si mohlo každé dítě na prstech vypočítati,“ reptaly sousedky a přitakovali jim sousedé, „že rektor vyjde suchý z lázně. Soud mají v rukách páni, rektor je také pán, a co zmůže pořádná a vážená měšťanka proti pánům, a je-li ještě nad to vdovou! Spravedlnosť si bratřičkuje jenom s mocnými; škoda jest božího posvěcení pro toho divousa.“

Kapitola 7.

Téhož dne, co Berouš tak rozhodné porážky se doprostředkoval, nešel po obyčeji svém rektor Rehek k Dosoudilovům. Krev v něm vařila klokotem, ne tak pro kocoura a Motyčkovou, jako pro to, že se domníval u sestry, mezi těmi „hloupými“ ženskými, býti prodán. Hle! ve městě si již o tom Bůh ví jak dlouho povídají, že mladý Motyčka chce se s Lízinkou, ano i ten holohlavý lutrista, jenž takto o svět se nestará, o tom ví; jen on, první osoba, ano hlava domu Dosoudilova, posud o tom nevěděl ani co by za nehet padlo! Rektorovi to nešlo ani do hlavy, že ho někdo tak hloupě mohl za nos voditi. Ký div, že v něm všecko jen kypělo! Dnes napjal všecky síly své, by se přemohl a k Dosoudilovům nešel.

„Ale zítra,“ zaklínal se v duchu, „jim ukážeme, kdo jsme.“

To opakoval si ob chvíli a čechral si zlobivě ob minutu kostrbaté své vlasy. Došed do svého pokoje, mrštil kašketem svým o stůl, zotvíral ještě zavřená okna a v průvanu běhal, jako by mu šosy hořely. Pak nalil si do sklenice vody, ale v roztržitosti místo aby se napil, vylil ji oknem na dvůr, zrovna na Andresa, jenž tam něco kutil. Andres začal nekřesťansky nadávati, rektor se rozesmál, až mu slzy do očí vstoupily. Ulehčilo se mu, ale ne docela. Vstoupil z návštěvny do ložnice. Brokovnice padla mu do oka. To mu bylo vhod, měl dnes tisíc chutí vražditi! Prohlédl pánvičku, nabil brokovnici a jiný náboj vzal s sebou. Potom sešel dolů do veliké ovocné zahrady na druhé straně kolleje. Vrabci uslyševše vrznouti dvířka a spatřivše Rehka s brokovnicí, pozdvihli se, jako by krahujec mezi ně padl, a rozletěli se na všecky strany. Chytráci! většinou uchýlili se nahoru na kostel, odkud se se střechy takořka rektorovi posmívali.

„Bestie," klel v duchu Rehek; „však já vám jindy kožichy vypráším."

V tom asi uprostřed zahrady vyletěl z jabloně vyplašený pták; rektor namířil a střelil; pták spadl do trávy. Rektor vzal jej do ruky, díval se chvíli na strhaná jeho očka a zadumal se. Byla to pěnice, kdo ví, nebyla-li z jeho zahrádky! Srdce se v něm stisklo lítostí. Hle! ve zlosti zabil šťastného, zpěvného tvora, jenž beze vší odměny lidem tolik radosti připravuje. Když se tak díval na teplou ještě mrtvolku, Bůh ví, jak rektorovi připadlo, ale připadlo mu, jako by ta mrtvá pěnice na jeho dlani byla mrtvá Lízinka. On takto Lízince dobrého slova nedal, upřímně na ni se neusmál a kde jen trochu to šlo, mistroval a plísnil ji a vynucoval jí slzy, by pásl se na nich jako chroust na rosné růži, a přece měl ji rád, ano, věřte mi do slabiky, tuze rád. Když před pěti lety ležela na horečku, div celé kolleje a čtvrti nepo-

bouril, s devíti vrchů byl by jí koření snesl, ano po všechen čas, co byla v nebezpečenství, ani na cifru se nemohl podívati, a počítati bylo mu smetánkou života. Ta ubožka pěnice! Jak mohla ještě krásně zpívati, jak mohla odchovati v lásce a štěstí mláďata, kdyby ji nebyl zavraždil, a Lízinka, má-li do pravdy mladého Motyčku v srdci . . . a on před Beroušem zřejmě řekl, ano opakoval, že jí kosti přeláme, pomyslí-li jen na Vojtěcha Motyčku. Proklatá prchlivosť! Kdyby tak Lízinka se z toho rozstonala, kdyby se usoužila, kdyby tak ustydla, jako ta pěnice na dlani! V rektorovi zachvěla se omrazem každá žilka. Pověsil brokovnici na jabloň a šel mimovolně nahoru do zahrady, až ocitl se v koutě u kostela a zákrystie. Bylo to místečko šumem vezdejšího života nedotknuté, z jara tam bývala hojnosť fialek a petrklíčův a šveholu a zpěvu ptactva, že uši přecházely. Tam přišel rektor Rebek, klekl na zemi, vytáhl z kapsy zavírák a vyhrabal hrobeček mrtvé pěnici. Důlek vystlal kvítím, položil do něho ptáka, přikryl jej opět kvítím a zasypal jej. Pak usedl vedle hrobečku na bobek a zamyslil se. Seděl tak dlouho a dlouho se rmoutil, a povstal teprve, když v kolleji zazvonili k večeři. Za večeře stále čekal, zdali naň Berouš promluví, ale profesor Roman seděl dnes jako zařezán, ano hrubě se ani naň nepodíval. Když k deváté hodině stolovníci se do kolleje rozešli, dal se rektor zúmysla kousek za Beroušem, doufaje, že se k němu obrátí a k němu promluví. Ale chyba lávky! Berouš se batolil vážně do svého příbytečku a ani se neohlédnul. Jíti k němu o své újmě a rozumně s ním promluviti, pokládal rektor za tolik, jako zahoditi se. A zahoditi se nechtěl, ať se svět mele jak mele.

Noc byla dnes tichá, vonná a líbezná a shůry svítil měsíc tak blaženě, jako by krásná země ponejprv se mu z tajemství lásky zpovídala. Rektora všecko doma pálilo;

připadlo mu, že zapomněl ve veliké zahradě svou brokovnici. Vzchopil se a šel si pro ni. Na dvoře byli již oba hafani puštěni a jak jej spatřili, více se ho nespustili a vrazili s ním radostně do zahrady.

„Alespoň ti psi . . .“ pomyslil si rektor a byl tomu rád, že má společníky, a nechal si ruce od nich oblizovati. Trvalo chvíli, nežli nalezl brokovnici. Jak ji do ruky vzal, dali se psi horem pádem na útěk, rovnou do dvora.

„Což jsem tak špatný chlap,“ promlouval k sobě rektor, „že i ti psi přede mnou utíkají? Nevěří mi; myslí, že bych mohl do nich bouchnouti, a mají pravdu. Vždyť zabil jsem dnes nevinnou pěnici! Milion láter do kocoura, a ještě jeden milion!“ —

Druhého dne byl opět tím starým pavoukem. Odbyv si školu šel odpoledne k Dosoudilovům. Když stoupal nahoru po schodech, tušili již všichni domácí, že táhne hromobití. Lízinka i Kačka se odklidily, Dosoudilová přivítala přívětivě pana bratra rektora a tázala se, proč včera nepřišel. Rektor neodpověděl a změřil mlčky několikráte světnici. Pak se zastavil uprostřed, hleděl k zemi a rozvázal:

„To jsi vlastní sestra, ty falešnice!? Když Dosoudil propíjel jmění, to jsem ti byl dobrý, abych mu hlavu napravoval; když odešel k Abrahámu a nebylo desetníku v domě a dluhů jsi měla jako mladý oficír a židé i křesťané na tě běhali: to jsem ti byl dobrý, abych ti vysypal ty zlaté, které jsem krušně a pracně zahospodařil, to jsem ti byl dobrý, abych lítal jako s terpentýnem od Vacka k Mackovi, od Havla k Pavlovi, abych za tebe prosil, prostředkoval a uplácel. Ano, má upřímná, jediná sestřičko, to ti byl rektor dobrý, ale v jiných věcech, to mne neznáš, to jako by mne tu nebylo, to jsem jen tak odstrčená nula. To jest vaše vděčnost za

můj pot a namáhání, za mé krásné peníze, za mou bratrskou lásku!“

„Já nevím o ničem,“ hájila se zkroušeně Dosoudilová, „čím bych se tobě, pane bratře, nesvěřila, a dokud budu živa, budu jistě na tě, jako že Bůh nade mnou, věčně pamatovati.“

Rektor spustil ďábelský smích.

„Ty nevíš o ničem, v čem jsi mne za nos vodila? O ničem?! Nuže občerstvím tvou děravou paměť. Co mladý Motyčka?!“

Dosoudilová zbledla podivem a lámala si hlavu, ale kdyby si ji byla rozlámala, nechápala, nač bratr rektor naráží. Po chvilce se ozvala:

„Já vím sice, že jsi Motyčkové kocoura zastřelil, ale . . .“

Rektor se zarděl jako krocan.

„Mlč mi, mlč,“ zakřikl sestru, „mlč mi o kocourovi; mám ho již po krk a ještě o kus výš! O kocoura tu nejde, jde tu o mladého Motyčku Mně nezamydlíš oči. Vím již všecko a jest toho plné město: Motyčka chce Lízku a ona jeho.“

Dosoudilová ustoupila před tou novinou na krok a položivši pravici na srdce, pravila pokojně:

„O tom, bratře, nevím ani živého slovíčka.“

Zvučný tón opravdivosti, proznívající z odpovědi sestřiny, zarazil a ochladil rektora. Vzal si ji ostře na mušku, by vnitro její duše prozkoumal, a pravil po hodné chvíli poklidněji, ale nedůvěřivě:

„Věř si ženským, kdo věř; já jim nevěřím. Ale uvidíme hned. Kde jest Kačka?“

„Někde na dvorku.“

Rektor hledě jedním okem ku dveřím a druhým na sestru, by se mu ani s místa nehnula, otevřel dvéře do síne a zavolal hromovým hlasem na děvečku. Všechna

polekána přiběhla Kačka, ale zůstala pěkně při dveřích, jichž kliku ani z ruky nepustila.

„Kačko," dotazoval se přísně rektor, „vy o tom víte, že mladý Motyčka, jurista, chce Lízinku a ona jeho?"

Při tom postavil se opatrně tak před sestru, aby tato neviděla na služebnou a nemohla jí posuňkem dáti znamení.

„Ať mně jazyk upadne, jestli lhu, milostpantatínku," odpovídala jistě a pevně Kačka, „nic o tom nevím, nic. Mladého Motyčku znám a přála bych ho naší Lízince z toho srdce; je to mužík, jako obrázek z pouti."

Rektor se na ni podíval jako bazilišek a pokračoval:

„Zůstanete tady. Kde jest Lízka?"

„Vedle spravuje prádlo," odvětila paní Dosoudilová.

„Zavolej ji sem, ale jen u dveří."

Lízinka vstoupila. Seděla v druhém pokoji při druhém okně a slyšela sice, že strejček rektor s matkou se hádá, oč však běží, netušila ani ve snách. Zdálo se, že bázlivý, ale upřímný pohled dívčin rektora divně projímá. Sklopil oči, jako by sám na sebe se zastyděl, a čechral si chvíli vlasy nežli dal na Lízinku otázku. A ku podivu tato nezněla ani zlostně, ani drsně, nýbrž jenom odměřeně:

„Ty máš známosť s mladým Motyčkou, s juristou? . . ."

Lízinku polil žhavý ruměnec a teprva po minutě zarážejíc v řeči odpovídala:

„On mne, strejčínku, dvakráte z kostela vyprovázel, ale ne až k domu, nýbrž až k barevně, a o ostatcích na plesu hodně se mnou tancoval, ale s jinými děvčaty také, jako s Lucinkou Strakovic a s Filomenou Zábranských . . ."

„Dobře, dobře. Řekla jsi matce, že tě doprovázel?"

„Neřekla."

„Neřekla, vida neviňátko! A proč jsi neřekla?"

Lízinka se ještě více zapálila a sklopila oči. Rektor pásl se chvilku na jejích rozpacích a zpytoval dále:

„A co jste si spolu řekli?«

„Nevím už, strejčínku, ale nebylo to nic zvláštního."

„A tiskl ti ruku, co? Juristé to umějí."

„Nevím již."

„Podívejme se, ona již neví. A nedali jste si po hubičce, někde za vrátky? Co? Mluv pravdu, děvče!«

Lízinka vzplanula nevolí; bylať dívkou pečlivě vychovanou a stydliva jako citlivka. I paní Dosoudilová a Kačka sebou trhly. Beztaktnosť, ano surovosť rektorova urážela jejich ženský cit. Rektor to sám na sobě pozoroval, že přeoral meze, že Lízince ublížil. Byl sám v rozpacích, co má dále mluviti. Lízinka se obrátila k odchodu.

„Počkej," pravil rektor se sbíraje, „ať na sebe vespolek dobře vidíme. Já tomu nechci a nechci, abysi sobě dělala známosť s Motyčkou. Však nalezne se pro tebe časem dosti jiných ženichův. Zmeškáno nemáš. Motyčku vytrhni z mysli, je to k tvému dobrému. A to víš ty, to ví matka a přesvědčily jste se, že ničemu zlému pro vás nechci, že se starám o vás jako otec. Ale s Motyčkou nic neměj; nebo se od vás odvrátím, a to víte, že já nikdy nemluvím na prázdno. Teď si můžeš jíti a vy, Kačko, také."

Lízinka a služebná odešly; Dosoudilová mlčela, ale z očí jejích sršely blesky na pana bratra rektora. Rektor si toho všimnul, ale dělal, jako by toho neviděl.

„Prodala jsi dnes semínko Kopeckému?" tázal se zcela obyčejným hlasem.

„Prodala."

„Zač?"

„Zač jsi chtěl.“

„Kde máš peníze?“

Dosoudilová šla do prádelníka a mlčky mu vysázela něco bankovek a něco stříbra.

„Vezmi si, sestro, co potřebuješ: ostatek vám u sebe schovám. Lidé jsou zlí, vědí, že máš doma peníze; jste tu samé ženské, mohli by vás v noci obrati.“

Dosoudilová si oddělila něco peněz, rektor ostatní dal do tobolky, vzal klobouk a pozdraviv na půl úst, odešel. —

Uplynulo několik měsícův. Příběh s kocourem zarůstal travou, ale nezarostl na třech místech: u mladého Motyčky, u Lízinky i matky její a u rektora Rehka. Před výslechem strejčínkovým myslívala sice někdy Lízinka na Vojtěcha, ale ráda měla ho teprve po něm. Ještě téhož večera rozplakala se tajně na loži svém a pomýšlela, že kdyby si Vojtěch jinou nevěstu vybral, by jí to bylo velmi, velmi líto. Matka pozorovala změnu na ní, ale nechala ji na pokoji, čekajíc až Lízinka sama začne. Když jí dlouho nezačínala, přivedla hovor na Motyčku a dcera se jí upřímně svěřila. Matka z toho oslzela a pravila konečně k ní:

„Strejček je z míry dobrý člověk, ale morous. Lépe bys učinila, kdybys jednala po jeho a na Motyčku nemyslila. A kdo ví, myslí-li Motyčka na tebe.“

„Srdce mi povídá, že si myslí na mne. A pak, každé děvče, maminko, má právo voliti si po své chuti a libosti ženicha a kdyby byla i žebračkou: proč mne právě strejček o mé právo okrádá?“

„Milé dítě, ženská a právo! Ty jsou daleko od sebe. Buď rozumna, prosím tebe. A na konec: co ti souzeno, to tě nemine. Polož své strasti do vůle boží. Má-li býti Vojtěch tvůj, ani deset strýců ti ho nevyrve.“

To upokojilo Lízinku, ale nikoliv Vojtěcha Motyčku. Lízinka se mu líbila, a byl dosti mužem, by domáhal se toho, co se mu líbí. Složiv zkoušky přišel z Prahy domů a vyhledával přes nepřátelství matky své s rektorem jeho neteř. Vyhledával ji, ale nemohl se jí nikdy pořádně dohledati. To jeho žádosť tolik rozdmychalo, že vyšlehovala v žíravý plamen. I řekl si posléze, co radila Dosoudilová dceři: a kdyby deset Rehků mi bránilo, Lízinka musí býti tvoje. Dověděv se, že Lízinka chodívá v neděli na ranní do kláštera, bezpochyby aby s ním se nesetkala, přivstal si na ni a vyčíhal ji. Dívka skoro před ním utíkala, on ji však chytil za ruku a pravil k ní pevně a rázně:

»A kdybyste přede mnou do Paříže utíkala, přece mně neutečete. Pravím vám, Lízinko, vy budete má a žádná jiná.«

Lízince vyhrkly slzy z očí, neodpověděla a podívala se mu tak upřímně a tak laskavě do očí, že byl s ní úplně spokojen. Rázně popoháněl věc srdce svého u matky, ta sice vzdorovala, ale posléze z lásky k svému jedináčkovi svolila. Věděla‘, že Lízinka přinese krásné peníze do domu, a to posléze rozhodlo.

„Jen počkej, až budeš míti jistý chléb,“ vymiňovala si na synovi. Tenkrát to šlo ještě ztěžka, ale Bůh, jenž o milence se stará, a jeden strýc se strany otcovy, jenž byl vyšším úředníkem, postarali se o dekret pro Vojtěcha při krajském úřadě v Plzni. Rozneslo se to po městě až k rektorovi.

„Ten chlap má štěstí, už je pod dekretem!“ hovořil k sobě; „Roman měl pravdu, že udělá štěstí. Nu a teď odejde, ožení se někde a Lízinka bude míti pokoj.“

Ale Lízinka měla nepokoj, že jí srdce usedalo. Cítila, že rozhodný okamžik jest za dveřmi, a byla připravena, že bude-li zle, třeba z domu s Vojtěchem uteče.

Druhého dne po té byl svátek nanebevzetí Panny Marie a polovice srpna; tu přinesl zvláštní posel paní Dosoudilové psaní od Vojtěcha. Motyčka v něm široce vypisoval, že osobně nepřichází pro mrzutosti s panem rektorem, vyznával, že Lízinku má rád, že by jí hvězdy s nebe strhl, a Lízinka jeho, matka jeho že jest svolující, že prosí, by mu Lízinku dala a mateřské své požehnání. Prosil alespoň do téhodne za odpověď.

Paní Dosoudilová odvažovala a odvážila. Psaní dala do nové obálky, napsala naň nadpis bratru rektorovi a zavolala Lízinku, jíž se o Vojtěchově snoubení ani slovem nezmínila.

„Dostala jsem důležité psaní," pravila k ní očím jejím se vyhýbajíc. „Doneseš je hned strýčkovi rektorovi do kláštera, aby si je přečetl a po tobě vzkázal, co mám činiti."

Lízinka se ustrojila a vydala se na cestu. Co nese v kabelce, nic ji nepokojilo; domnívala se, že běží snad o nějaké žito nebo pšenici, poněvadž bylo po žních.

Rektor byl v ovocné zahradě. Lízinka šla tam za ním a zastala ho procházejícího se mezi stromovím. Přijal z její ruky dopis a četl jej dlouho, neobyčejně dlouho. Pak podíval se na Lízinku, jež všecka nepodjata tu před ním stála, a tázal se:

„Víš-li, co v tom psaní obsaženo?"

„Nevím nic," odvětila dívka a opakovala znovu, co matka mu po ní vzkázala.

„A ty jí máš pověděti, co já rozhodnu?"

„Ano, strejčínku."

Rektor se zamyslil. Pak se vzchopil a šel nahoru do zahrady dopis v ruce drže. Lízinka šla za ním. Mimoděk zašel rektor do kouta ke kostelu, kde ondy zabitou pěnici zahrabal. Tam stanul a obrátil se k neteři:

„Pověz mi na své svědomí a na svou spásu, Lízinko, máš mladého Motyčku tak ráda, že kdyby si jinou vzal, byla bys nešťastna?“

Pod Lízinkou klesala kolena. Té rány se této chvíle nenadála. Neodpověděla hned, odpovídala teprve po chvíli:

„Tak ho mám ráda, že raději dva lokte pod zemí bych byla, než abych viděla, že ho má jiná.“

Rektor chvíli mlčel, pak rozevřel znova list. „Tu máš,“ pravil beze všeho hněvu, „čti, a čti pozorně.“

Lízinka čtla, ale slzy radosti tak jí oči kalily, že mohla čísti jenom po kouscích. Na rektora zapomněla docela. Dočtla. Strýček rektor stál před ní jako socha a hleděl upjatě na zemi, kde bylo místo travou již zarůstající, asi takové jako hrobeček. Zvedl oči, zrak jeho setkal se s Lízinčiným a zrak ten byl docela jinší, nežli jakým na ni jindy hledíval. Ale vzpomněla si přece, že ten pohled již u něho viděla, vzpomínala, vzpomínala a rozpomenula se. Tak hledíval na ni, když ji jako dítě kolébal na klíně, tak hledíval na ni, když byla před několika lety na smrť nemocna. Blesk nevýslovného štěstí projel srdcem jejím; upustila psaní a vrhla se jako vichr na prsa rektorova. On jí vzal hlavu do obou rukou a políbil ji v čelo dlouhým políbením. Pak pravil:

„Sedni si, dítě, zde k tomu hrobečku, já si také sednu. Bolí mne dnes nohy, jako bych dostával podagru.“

Usedli si a rektor jí vypravoval o pěnici. Lízinka div oči na něm nenechala, tak prostě a tak krásně povídal! A nezamlčel také, že mu ta mrtvá pěnička připadla jako by to byla Lízinka, a dokončil:

„Pěnici jsem zabil, tebe nezabiju. Vyřiď matce, dobré a rozumné tvé matce, že chci, abyste se vzali, aby ještě dnes odpověděla Vojtěchovi, a aby Vojtěch zítra

dopoledne ke mně přišel jako domů. Neděkuj mi, dítě; kdybysi nebyla hodna, Pánbůh by tě tak rád neměl."

Toho dne po tom dostavil se pan Vojtěch Motyčka o desáté hodině rektorovi Rehkovi. Rektor byl samý vtip a samý žert, dal, aby „spečetilo se" mezi nimi upřímné přátelství, Vojtěchovi krásný pečetní prsten s topasem na památku a vypil s ním na zdraví Lízinčino a šťastný sňatek plnou skleničku spravedlivé mělničiny, nejstarší co byla ve sklepě. Když se Motyčka zdvíhal k odchodu, ustrojil se připomenuv, že se s ním sveze k jeho paní matce, že přece se musí i ti staří spolu seznámiti. Vojtěch mu stiskl vděčně ruku. Když vycházeli s kolleje, stál tam Andres svátečně oblečen s košíčkem v ruce a šel kousek za nimi k Motyčkovům. Za cesty vypravoval rektor, že Andres je dvakráte křtěn a tím že jest také vinen nebožtík kocour. Svátečně naladění vstoupili do pokoje paní Motyčkové, kde byl právě profesor Berouš na besedě.

„Paní sousedko," pravil rektor, „podejme si po staročesku ruku. Zapomeňme na to, co bylo, a žijme pro to, co jest a co bude. Dávám se vinen, že jsem pytlačil ve vašem revíru, ale tím byli vinni moji ptáci..."

„A Strakoš," doplňovala paní sousedka.

„Dej mu Pánbůh kočičí slávu! Andrese, kde je vás konec?"

Andres vstoupil s košíčkem, rektor sňal víko a na paní Motyčkovou usmíval se tak krásný kocourek a k tomu Strakoši podobný, že jí srdce slastí přetékalo.

„Nu vidíte," pravil rektor, „že nejsem žádný Baškyr; že mám v srdci také kventlík dobroty."

„Neřekl jsem vám tenkráte, vážený příteli," ozýval se do hovoru profesor Berouš, „kterak doufám ve vaše dobré srdce, že se přes všecky nelibosti proti dobré věci

nezatvrdíte? Dnes jsem se dožil dostiučinění, jež nemůže býti skvělejší.“

„Inu byl jste dobrým prorokem,“ obrátil se k němu rektor Rehek: „a proto jste pořád v louži se svou lutrií, milý Romane. Ale kam se nám poděla matička?“

„Nečekala dnes tak vzácnou návštěvu,“ odvětil Motyčka, „a odskočila do komory, aby si vzala jiný čepec s růžovými pentlemi.“

Rektor Rehek kysele se pousmál a prohodil si v duchu: „Marnivá babizna,“ když však hned po tom paní Motyčková v krásném čepci se vrátila, při čemž letmo okem do zrcadla na stěně hodila, nemohl nepodotknouti, že ty růžové pentle jak náleží paní matce sluší.

Stará paní Motyčková se dnes do nastávajícího pana strýčka všecka zamilovala.

Bez lásky.

PŮL TUCTU PŮVODNÍCH NOVEL.

Vstup: Na mezi při jetelišti.

Ve slunné lahodě červnového odpoledne leželi jsme na mezi hlavami k sobě. Za námi šoumal ospale vánek u vysokém žitě, před námi rozprostíralo se jeteliště v zeleni a červeni. Po paličkách jeho bzučely včely, po mysli naší myšlénky. Stala se pomlka mezi námi a trvala již chvíli. V tom bylo slyšeti škrtnutí sirkou; přítel Timotej si zapaluje doutník. To bude mluviti. On takto bývá nemluven, ale zapálený doutník snímá z pravidla závírku s jazyka jeho. Čekal jsem dychtivě, jaká myšlénka se mu naň vyhoupne. Vyhoupla se. Nebyla sice poklonou pro mne, ale nebyla prázdna pravdy a byla úrodna pro pohovor.

„Vy spisovatelé nestojíte za balatku,“ navazoval Timotej pásmo rozprávky.

Adresa zněla přirozeně také na mne.

„Myslíš-li novelisty?“ ozval jsem se pro jistotu.

„Myslím.“

„Proč do nás nic není?“

Poznámka. Nebylo Šmilovskému dopřáno plán v nadpise tomto vyslovený provésti cele; v literární pozůstalosti jeho našly se pouze dvě »novely bez lásky«: Noha a Kovárenský pan Antonín. Obě jsou práce zralé, zdařilé, originální.

„Protože na tabuli své nám předkládáte pořád jedno jídlo: lásku a zas jen lásku, na věk a věky věkoma, lásku, samu lásku, brrr . . .“

„Svět bez lásky jako kámen, vší radosti je v něm amen!“

„Všude pokrok, i v kolovrátcích, jen vy si hvízdáte stále svou starou kalamajku.“

„Vezmi nám lásku a vytrháš nám brky z perutí.“

„Lež! Kdybych vám vzal lásku, pak byste se omladili, byli byste jiní, noví, zajímaví, podávali byste nám falernské a nikoli přisládlé břečky, přičmoudlé nezdravými city, jimiž zbytečně omamuje se mláď obojího pohlaví a odtahuje se ode zdravé činnosti životní, poněvadž ji odtahujete od pravdy životní stavíce lásku k ženě na své oltáře a oltáříky. Není-li s hříchem pozlátko a třpytné cetky za ryzí zlato vydávati? Řekni sám, jsou-li ženy takové, jak vy je do papírového svého světa vystrojujete?“

„Láska a novela náležejí k sobě jako motýl a květina.“

„Slova, bratře, nic nežli slova to jsou, zcela z ducha naší doby: bohatství slov, chudoba myšlének.“

„Ženy jsou skvělý pohár naplněný slastmi, z něhož —“

„Dovol, já dopovím: na jehož dně škodný jed leží. Ergo: pijte opatrně a zvolna z něho, by jed se nepřimísil k vínu.“

„Nu, snad se na nože nesepereme!“

„Toho se, brachu milá, nenajím. Já bych chtěl, ať tak dím v novinářské češtině, aby věc z akademického stadia při pěkné literatuře ve fási reelnosti vcházela.“

„To jest —“

„To jest, abyste přece jednou lásky nechali slušně na straně a chutě nabírali z nevýberné studnice životního dějstva, nebo musíte-li již mermomocí pohár lásky

nám nastrkovati, aby to bylo jen víno spravedlivé, jen tak pro občerstvení.«

„Pomni, že mezi skutečností a uměním jsou rozdílové, že ve skutečnosti není právě krásy na fůry.«

„Věř, že jen ve skutečnosti žije krásno sebe ideálnější.«

„Žije, žije . . . dávám ti do jisté míry za pravdu. Ale dobrý spisovatel má své vlastní krásno a umí Bohu díky tak lháti, že lidé si myslí: to má ze skutečnosti, to jest fotografie.«

„Vím, že ze skutečnosti pracuješ pro ideálnosť, že bys pálil sociální romány a vyhnal z kostela ty, kdo ze skutečnosti pracují pro skutečnosť. Zůstaň při svém, ale bez erotického živlu.«

„My musíme míti svobodu a nezadáme si jí; omezovati se nedáme.«

„A přece není mistra bez míry a mezí.«

„Jež si sám položil.«

„V tom je ta klička, že s vámi není řeči. Ostatně plíce mám jen jedny. Víš co, zkus, co radím, učiň mně jednou po vůli. Schopy k tomu máš: napiš asi půl tuctu novel bez lásky, tak na zkušenou. Uvidíme. Snad ukáže se v praxi, že mám pravdu.«

Doutník Timotejovi dohořel; viděl jsem, že myšlénkové jeho pásmo dovinuto. Pravil jsem: „Zavede-li mne jednou musa na cestu, již jsi dnes vyměřil, naplní se snad přání tvé. A pak oba uvidíme.«

Za námi u vysokém žitě šoumal ospale vánek a před námi rozprostíralo se jeteliště v zeleni a červeni. Ve slunné lahodě leželi jsme ještě drahnou chvíli na mezi kloníce hlavy k sobě.

1. Noha.

„Pěkné to hnízdečko. Mírný úval, v pravo kopec a na něm temný bor. Pod ním dvorec obehnaný zdí a nade zdí vyčnívá nějaký panský dům v barokovém slohu z předešlého století, zcela jako moderní lidé; jednotlivosti dobré, celek nechutný. Pode dvorcem, při samé silnici, jest rybník uprostřed s umělým ostrůvkem, ovroubeným šesti starými topoly. Mezi nimi viděti zbortěnou lavici a stůl, jehož deskou jest nějaký starý žernov. Čestný úřad labutí zastává na rybníce hejno husí. V levo ode dvorce jest ovocný sad, v pravo, za cestou ke dvorci, při samé silnici hromádka chalup se zahrádkami v nejkrásnější souměrnosti, jako by je z pytle vysypal. Patrně vaří se tu polévka jen po jedné straně; nebo na druhé straně při silnici není ani jednoho stavení. Jak tu říkají?“

„Snovídky,“ odvětil můj průvodce na procházce.

„To jméno zvoní poesií. Snovídky, Snovídky . . . Co tu historicky zajímavého?“

„Starý rytmistr.“

„Jeho vzácné jméno?“

„Gundakar Počepický z Počepic.“

Tázavě a zvědavě vzhlédl jsem na průvodce. Porozuměl a jal se vypravovati:

„Bydlí tu od jara, tuším 1872. Byl u dragonův a dostal někde u Jičína kuli do levé nohy a nohu má posud churavu a otevřenu. Léčí se posud, a čas mu tak krásně uchází zde na otcovském statečku, kamž odstoupil z hlučné arény vojenské.“

„Ženat-li?“

„Náramně svoboden.“

„Snad docela nepřítelem krásné pleti?“

„Opovědným.“

Vzpomněl jsem na Timoteje: Jičín, kule, noha, rytmistr nepřítel ženských, to by byla zrovna tak látka na kabát novely v jeho slohu. Pravil jsem:

„Rád bych se s ním seznámil. Přístupen-li?“

„Asi jako Panna na Troskách. Na povrch je to sešumělý člověk. Nehezky střižen, ale pevně prý ušit, Dr. Chmelař delší dobu k němu dojížděl a pravil, že je mravně statečný, srdce dobrého a věrného, ale prosím vás, taková léta přetkává doma pavučiny, ano ani ven nevyjde, jak by byl společensky přístupen.“

„Škoda, mne velmi baví!“

Došli jsme na Snovídky. —

Rytmistr Gundakar Počepický z Počepic nevycházel mi z hlavy. Namluvil jsem si, že bych si na něm popadl, kdybych s ním se mohl seznámiti. Ale jak? Z řečí i dalších průvodce mého vysvítalo nad slunce jasněji, že nerad vidí před sebou cizí tvář a že nebude lze vraty do jeho zátiší vpadnouti. Nu nejde-li to vraty, podíváme se po vrátkách. Pátral jsem po okolí rytmistrově. V prvním poschodí bydlel s ním starý služebník, jejž přivezl si z vojny domů a jenž byl dnem i nocí věrným jeho společníkem a ošetřovatelem. Lid mu říkal Makula, ale vlastně slul Benjamino Macculoso. V přízemí obýval se svou hospodyní obroční Bartík, jenž spravoval hospodářství a v nějž měl rytmistr plnou víru. Neděli jako neděli docházíval dopoledne Bartík do města, na čtvrtlitr vína a slaný rohlík do vinárny, na více mu asi jeho úřad nevynášel. Sedl jsem si jednou proti němu, an dokuřoval zlovonné milares za dva krejcary, a nabídl mu britanika, nebo my čeští spisovatelé, díky Bohu, nakladatelům i redaktorům našim, můžeme si již libovonného lupene popřáti. Přijal, a po druhé již jsem ho doprovázel ke Snovídkám. Rozumí se, že naše rozprávka otáčela se o rytmistra. Bartík byl od řeči a rozpovídal se o domácím životě svého pána netuše ani, jak mne

baví. Pri tom mi svěřil, že je to dobrý staročeský rod, z něhož rytmistr pochází, že mnoho nemají a jsou na Snovídkách dluhy, a pan rytmistr že rozhazovati nemůže. Již prý pan otec rytmistrův býval tichým vlastencem odbíraje staré Pospíšilovy „Květy", jichž nahoře v sále jest posud plná skříně, a syn prý, třeba byl na vojně, českému rodu svému se neodcizil a od r. 1866 že má Prušáky a Němce v žaludku. Jediné zbytečné peníze vydává prý pan rytmistr na cestopisy, jež prý jsou jeho koníčkem; jiného prý ani nečte. Hlavní věcí jest prý však jeho noha, o té by prý každému celý den vypravoval. Někdy prý i povídá o Vojtěchu Pakostovi, jenž jest medik ze Snovídek, sirotek a chuděra, jenž by ničím nebyl bez pana rytmistra.

Řekl jsem Bartíkovi, že také cestopisy jdou mi nade všecko.

„To musím pánovi pověděti, že jsem se s vámi seznámil," připomenul srdečně Bartík.

„Mám také slušnou sbírku vzácnějších cestopisů," přidal jsem.

„Ale, ale, a zdržíte-li se u nás déle?"

„Několik neděl."

„To by byla trefa, pan rytmistr by vás asi rád uviděl."

„Však se k vám jednou podívám. Ve čtvrtek máme svátek, odpoledne bych se k vám prošel."

„Přijďte jen, přijďte, rád vás uvidím!"

Ve čtvrtek odpoledne poprchávalo, ale procházce do Snovídek nebylo to na závadu. Leč z malé lsti nešel jsem. Soudil jsem, že Bartík rytmistrovi o mně povídal a že rytmistr jest na mne žádostiv. I uznal jsem za dobré, návštěvou svou prodliti, by byl ještě žádostivější. V neděli potom namanul jsem se z úmysla

Bartíkovi. Dotazoval se, proč ve čtvrtek jsem nepřišel, že očekával mne najisto, a pan rytmistr že by byl rád se mnou mluvil. Téhož dne odpoledne dal jsem se na výzkumy.

Bartík uvedl mne do prvního poschodí panského domu. Bylo tam ticho a dumno jako v prázdném klášteře. V předpokoji viděl jsem Makulu. Byla to stará vojna jižní krve. V těle byl hubený, líce osmahlého, vzhledu ostrého. Seděl při okně, žmolil v ústech špaček z viržinky a cupoval staré plátno. Ohlásil nás u svého velitele, a po minutce jsme vstoupili k rytmistrovi. Bartík se za chvilku poroučel. Rytmistr seděl v lenošce při okně poloотevřeném oděn v šedý župan, zeleně lemovaný. Před ním stál stolek, na něm knížka s tužkou a brejlemi a za ní, opřen o stěnu, otevřený atlas, tuším že s mapou souostroví Sundajského. V levici držel dlouhou dýmku. Postavy býval někdy asi hřmotné, nyní však byl v těle přepadlý a utrpením jaksi sám v sebe sřícen. Z tváře jeho, jež měla asi barvu chleba špatně vypečeného, prosvítala přes všecku ostrosť rysů bodrota, vlasy jeho, krátce ostřižené a ježaté, hojně promíchány byly sněhem životní zimy, a čelo bylo vráskami zrýhováno. Pozoroval, že jej zpytuji. Pravil:

„Milý pane, fueramus Pergama quondam. Nyní jsem prázdný oříšek, červ“ — při tom poklepal troubelem levou nohu — „jádro vyhlodal.“

„Nadsazujete, pane rytmistře,“ odpověděl jsem. „Rozumný a statečný muž o své jádro nepřijde, a třeba ostala po léta na něm tělesná bolesť.“

Má odpověď se asi rytmistrovi dobře k mysli zamlouvala. Pokračoval:

„Vidím, že jsem se ve vás nesklamal. Nebo k čemu byste o to stál, seznámiti se se mnou, jenž po obecnu řečeno mrzákem jsem. Ta historie o cestopisech byla

asi jen záminkou, jíž prostoduchý Bartík neviděl za oponou.«

Bystrota rytmistrova mne zarazila. Řekl jsem:

»Uhodil jste na pravdu, pane rytmistře; rdím se za malou svou lesť.«

»Něco vás ke mně vábí.«

»Něco, čemu prostých slov nevím. Když slyšel jsem o vašem trudném osudu, o statečnosti, kterou po patnácte let s ním jste na křížku, společnosti lidské se vyhýbaje a ani na čerstvý vzduch nevycházeje, byl jsem žádostiv vás poznati, protože jsem ve vás viděl zvláštního člověka a udatnějšího nežli deset jenerálův. Takový muž za našich dob vzácný jest jako labuť v poušti.«

»Nemýlím se ve vás po druhé: zdravá lidskosť přivábila vás ke mně. Vy jste můj, příteli, a jste-li můj, chci býti také váš.«

Podali jsme si ruku a já přisedl naproti rytmistrovi ke stolku. Nacpal si dýmku a. zapaluje ji jal se hovořiti prostě a důvěrně, jako bychom již kdo ví kdy se znali:

»Zasmějte se. To, co jsem, učinila ze mne noha; ano, ta noha byla mně chůvou, vychovatelkou, učitelkou. Až do července r. 1866, kdy hnědka má dostala pruskou kouli do srdce a já do nohy, byl jsem jako tisíce a tisíce jiných lidí: loutka v pošetilostech se třepetající. Od těch dob stával jsem se pozvolnu tím, co cílem naším na zemi, a věru nepříliš vysokým: člověkem. Dvě jsou periody v historii mé nohy: za prvních šest let byl já činným a ona trpnou; já staral se o ni, by opět byla zdráva; já mistrem byl, ona učněm mým. Pak se karta obrátila. Noha obdržela vrch, ona stala se činnou, já trpným, ona učitelkou, já žákem. Prvních šest let mnoho strastí jsem přetrpěl pro svou nohu. Nejvýtečnější lékaři a mastičkáři v Praze a ve Vídni, vojenští i civilní, cvičili na ní ruku svou a brousili o ni vtip

svůj; lázně jsem zjezdil teplé i studené, hlavy div jsem si neumyslil, statečku svého, ač císař pán spravedlivě o mne se staral, div jsem cele neutratil. Zpropadená noha zůstala při svém. Nosil jsem se již opravdovskou myšlénkou dáti ji uříznouti. Co s ní? Ať jde přede mnou do země! Byl bych svou králku provedl, ale v pravý čas zvedl se ve mně nový, mocný odpor. Bral na se tvářnosť skutečnosti, ano za nekonečných, bezsenných nocí, kdy fantasie, dlouhými tělesnými útrapami rozvětřena, zmítala myslí mou jako vichřice balónem: oblékal se v ctihodnou podobu nebožtíka otce. Domlouval mi: čemu hyzditi tělo své? Čemu necelý skládati se do rakve? Lepší bývají zkoušení nezkoušených. Bůh zkouší tě nohou. Proč věčné prozřetelnosti z nestatečnosti rozbourati cestu, kterouž si k tobě volila? Z chabého kozáka nebude ataman. I s bolavou nohou prožiti lze užitečně svá léta. Posud kupoval jsi zboží jen podle zábalu, bral jsi život jen s povrchu: prozřetelnosť ujímá tebe za ruku, by uvedla tebe k jádru jeho. Nebuď surovým, nevšímavým nevděčníkem. Polož vzdory k jejím nohám.«

Rytmistr odložil dokouřenou dýmku do kouta a na chvíli se zamlčel. Pak pokračoval hlasem pokojným:

»Poslechl jsem. Jako tuto vykouřenou dýmku postavil jsem myšlénku na amputaci do kouta a nesáhl více k ní. Nechal jsem nemocnic nemocnicemi, lékařů lékaři, lázní lázněmi a uzavřel jsem na jisto a konečno: uhnízdíš se v otcovském hnízdečku, ve Snovídkách, a doktorům dopřeješ výdělku i na dále. A na konec, kdo ví, jestli nějaká pohorská bába nepřemoudří moudrosti doktorův!? Roku 1872, ten den před sv. Janem Nepomuckým, když všecko všudy plno bylo stromového květu, ptačího šveholu a modra nebeského, přivezl jsem nohu svou do Snovídek.

Noha má zde obdržela vrch. Nedoufal jsem více hlavu jí napraviti, pustil jsem jí vůli, ať si je kavaleristou, myslil jsem si, já budu koněm. Od těch dob nepřipouštím si více o ni starostí. Stará se o ni věrný můj Béňa, jenž visí na mně jako Turek na čibuku. Myslí li, že třeba jest lékaře, zapřáhne se do pryčky pro lékaře; slyší-li o nějaké divotvorné bábě, pošle se pro bábu. Ale doktor jako bába: na mou nohu nevyzrají, a kapsy obou mají hlad. Zde na Snovídkách jsem nadobro osamotněl. Béňa a Bartík jsou skoro jediné lidské tváře, které tu vidím a s nimiž obcuji. Již od let chlapeckých byl jsem za příčinou vojančiny ve světě, a přátel v okolí nemám, jichž by Snovídky a má noha přivabovaly. Jednou za onoho času zabloudí někdo ke mně, ale jenom zabloudí. Nikomu není veselo baviti se s bolavou nohou, a já jim ji strkám důsledně pod nos, poněvadž chci míti pokoj. O něco živěji tu bývá, když přijde Vojtěch na prázdniny, ale živo a jiným příjemno nikdy. Však Vojtěcha se dočkáte, tyto dni přibude sem.“

„Vojtěch Pakosta, medik?“

„Obroční vám asi o něm povídal? Nu, svým časem snad vám také něco o něm povím. Je také kousek učně mé nohy.“

Nezdálo se mně místným opětnou otázkou rytmistrův hovor z proudu odchylovati. Tušil jsem, že by nerad odbočoval, poněvadž řeč jeho plynula mezi břehy určité soustavy. Nespouštěl jsem očí s jeho rtův.

„Zde ve Snovídkách,“ vypravoval rytmistr dále, „vzala si mne má noha do učení. Předně učila: dobře tu v odlehlé tišině, odvrať mysl od světa. Když jsem se tomu naučil, řekla dále: obrať mysl do sebe. Učinil jsem tak, a tu jsem viděl věci, kterých jsem prve nikdy neviděl. Shledal jsem, že já posud skoro jako šmahem všichni lidé stavěl Babylonskou věž. Nebo není-li to věž Baby-

lonská, chtíti něčemu, čeho buď nemůžeme dostihnouti, nebo co, dopotíme-li se toho, půvab svůj pro nás ztrácí, tak že opět chceme něčemu jinému? Jen co je pravda: není-li takový život divadlo pro pošetilce, neřku-li pro blázny? A člověk, herec na něm, vypadá pak takto: Nejprve nemá rozumu; když nabývá rozumu, má lásku a rozum mu utíká; potom má rozum a nemá zas lásky; potom se trochu směje a trochu kleje, smrť udělá punktum, příbuzní dají posýpátko, a hrobař ho uloží ad akta. Proto jsme se nemohli naroditi, vždyť přece myslíme, umíme se domýšleti, umíme vymýšleti. Věčnosť neleží mimo nás, my jsme kusem jejím, jednáme-li ve smyslu jejím, t. j. odtrhneme-li se od míjivých nahodilostí a pochoutek a pracujeme-li poctivě pro věci dobré a krásné, jež věčnosť v sobě zahrnují. Takový člověk jest člověkem, jakým býti má, a každý jím býti může; věru, nejsou v tom žádné čáry! Cesta k tomu není tak kamenita a neschůdna: odtrhni se od všedních zájmů životních, odtrhni se od nemírné sebelásky a budou tě zajímati jen věci dobré a krásné a rád se dáš pro ně do práce. — Vidíte, příteli. Každý prostý otec, jenž spravedlivě se o děti stará, jest po mé chuti, je pravým člověkem. On v dětech svých tvoří dobré lidi, on vzbuzuje v nich pomysly pro krásné věci. Či nejsou vděčnosť, cit pro počestnosť, chuť a láska k práci, jež nejen chléb nýbrž i blaho dává, krásny? Duch takového otce zasahuje a táhne se do věčnosti. Každý prostý voják, jenž hájí práva své vlasti, každý soudce, jenž razí spravedlnosti průchod, jest muž po mé chuti. Já jsem nedoživec a zaklet do svého pokoje, člověk nevolných rukou, a přece nežiju marně: Béňa by beze mne byl ve psí. On neumí pracovati, by vyživil se, ale jest mi věren jako kapr vodě. Má slabosti, ale já ho pro ně nepeskuji, než přívětivě jej od nich odnaučuji. Skočil by pro mne do hloží i do ohně, obětoval by se pro

mne. To je krásné u prostého člověka, já učím ho i krásnu. Bartík jest jako dítě do života, ale u mne jest dobře schován, za to každý můj groš jest i jeho grošem. a věrnosť a poctivosť jest i dobra i krásna. Já nemám nadbytku, ale co mohu, vynaložím na Vojtěcha. Beze mne by chuděrka nevystudoval. Za to je snažliv, aby doběhl svého cíle, a snažlivosť za dobrou věcí je také krásna. Ve vsi tu i tam je nezaviněná chudoba. Hledím jí dle možnosti potravinami uleviti. Je to věc dobrá, a modlitby chudiny za mne jsou věcí krásnou. — Ale já jsem se dnes rozpovídal jako svíčková bába. Nedivte se mi. Mně je vzácností a lahůdkou promluviti si do chuti s mužem řádně vzdělaným a lidským, jehož zraky vidí dále nežli za humna. O úsudek váš se neptám; mám sám dost a dosti pokdy kritisovati sama sebe. Jste proti mně mlád a stojíte o mne, o dobro i krásno, a vybéřete si již omastu a slaninu z mého hrachu.“

* * *

Panský dům na Snovídkách stal se mně milým. Povaha rytmistrova vyluzovala ze mne úctu i upřímnou přízeň. Ob čas docházíval jsem k němu a bavíval se celé hodiny, někdy i celé půldne s ním a jeho nohou. Někdy jsme pro rozmanitosť zabrousili hovorem i do vzdálených končin země i moří, a shledal jsem, že nebaví ho v cestopisech příroda, nýbrž přírodopis člověčenstva. Někdy zahráli jsme si i v šachy. I Vojtěcha Pakostu jsem poznal. Byl to jinoch, jenž na svůj věk vážně i mírně si vedl a nikdy po způsobě mladých mediků vědomostí svých nevykládal na krám. Připadalo mi, že jest podoben rytmistrovi, a mysl má chutě si zajížděla do růžových a úrodných niv romantiky. Ale oč sobě rozsvítiti svíčku do vábné temnoty? Rytmistr byl z té stránky zapjat až po krk, a od obročního mnoho

jsem sobě nesliboval. Ale odjinud nesvítila mi naděje zvědavosť mou ukojiti. Nebylo na jiném nežli přece jen u Bartíka opatrně zaklepati na keř. A tu dověděl jsem se, že někdy po roce šedesátém Pakostovi s chlapečkem do Snovídek se přistěhovali, lidé prý říkali, že z Prahy, Pakosta otec nebyl prý pracovit a rád si v hospodě poseděl a pohýřil; na Pakostové, jež prý byla dosti slična, bylo prý viděti, že vídala někdy lepší časy, a selky prý tuze rády jí neviděly pro její zpanštilosť. Roku šedesátého šestého prý manželé oba umřeli od cholery, chalupa jich prý byla prodlužena a sirotek po nich stál jako kůl u cesty, a sedláci reptali, že padl obci za obtíž. Někdy na zimu téhož roku přišlo prý psaní od pána, jenž ležel tehdáž v nemocnici ve Vídni, by z panské kasy bylo o sirotka pečováno. Vojtíšek dán do jedné chalupy na výživu a výchovu. Ve škole šlo prý mu učení jako voda a dán jest proto později na studie.

„Čím jest a čím bude,“ dokončoval Bartík výklad svůj, „tím jest a bude z milostivosti pana rytmistra, jehož mu pán Bůh zachovej!“

Jednou za mé návštěvy dotekl se konečně sám rytmistr Pakosty.

„Mám s tím hochem starosti,“ pravil. „Ministr osvěty a ministr vnitra,“ rytmistr při tom ukázal posunem na hlavu a žaludek, „jsou v něm v pořádku, ale do srdce dostává katarrh.“

Z přikyslého úsměvu rytmistrova vyrozumíval jsem správně, že asi Pakosta dělá si nějakou milostnou známosť. Rytmistr pokračoval:

„Však doufám, že katarrh ten nebude tak zarputilý jako moje noha, že se poddá a že Vojtěcha z něho vyléčím.“

Odvětil jsem: „Pakosta jest po mém mínění zvedený jinoch a tuším, že nikdy nezapomene se nad dobrodiním, jež mu tak laskavě a štědře prokazujete.“

„Co do štědroty," usmíval se rytmistr, „není to tak hrozné, příteli. Předně se musí našinec jen potud natahovati, pokud stačí peřina, a i kdyby toho nebylo, štědrota mladým lidem příliš nesvědčívá. Spíše odvádívá od samostatnosti."

Na chvilku se zamysliv, jako by rozvažoval, má-li či nemá-li dále théma probírati, pokračoval:

„Řeším ve Vojtěchovi zvláštní problém. Co bych vám to nepověděl?! Pakosta je po přeslici ze šlechtické krve. Jeho matka se zapomněla ne nade svým rodem — nebo na tom by nesešlo, a pocházela ze šlechty jen prostřední a nemajetné — ale nad svým slibem. Šla za lehkomyslníkem, aby po krátkém kvase dlouhým se ploužila postem. Čekala květnici a ocítila se v pustině. Muž její prohnal si na konec kulí lebku, ona měla z toho smrť a zlou smrť, protože zůstalo po ní dítě, sirotek, opuštěnec."

„Smím-li býti upřímným, pane rytmistře?" ozval jsem se.

„Zcela."

„Dovolte otázku. Stála-li k vám v bližším poměru?"

„Ona ke mně ani ne tak jako já k ní."

„Před jejím sňatkem?"

„Ano. A když umřela, ujal jsem se opuštěnce. Bývalá její panská vzala si za muže nějakého Pakostu. Byl také ze služebnictva. Vzali dítě za své a já jim zde v Snovídkách dal chalupu za to. Jsou oba mrtvi. Chlapec po druhé osiřel. Byl by se stal sirotkem obecným. Ujal jsem se ho."

„Ví-li Vojtěch o svém původu?"

„Ví tolik, že je Pakostův. Je to také občanské jeho jméno."

„A vašnostin problém?"

„Chci svou povahou z nešťastného opuštěnce vychovati dědice své povahy, aby dále trvala a žila za hrobem mým.“

Rozmluva tato konala se, když jsem byl již téměř na odchodu za povoláním svým.

* *
*

U vření a tření různých životních zájmů vybledly v mé paměti Snovídky i noha rytmistrova. Ale nadobro zaniknouti neměly.

Po letech namanul se mi v Praze Bartík. Od dob, co jsem ho neviděl, značně sestaral, ale doutník svůj kouřil zcela spokojeně, ano vzezření jeho bylo jasnější a příjemnější, nežli když jsme se poznali ve vinárně. Dobrý ten muž ochotně a radostně hlásil se ke mně, a i já s potěšením jsem se s ním na pohovor zastavil. Snovídky obživly rázem v paměti mé.

„Co dělají Snovídky, co pan rytmistr a jeho noha?“ sypal jsem mu otázky, jednu za druhou.

„Snovídky stojí posud, kde stávaly,“ odpovídal obroční; „a s nohou je lépe. Není a nebude nikdy zdráva, ale občerstvila se znamenitě. Pan rytmistr může již choditi a ujde slušný kousek cesty a všecek omládl.“

„A kdo ten zázrak vykonal?“

„Doktor Pakosta, studenou vodou z naší studánky. Ale dvě celá léta na to potřeboval, považte. Makula má trpělivosť jako horu.“

„Živ-li posud Vlach?“

„Ten nás všechny přečká. Že s nohou je lépe, to má mnohonásobný užitek pro nás, pro celé Snovídky, ano myslím, že skvělý. Pan rytmistr je poslední svého rodu, ale staročeský rod Počepických nevyhyne s ním. Adoptoval dra. Pakostu za syna, zajel si sám, osobně, do Vídně ku samému dvoru a tam pro své zásluhy na

vojně vymohl, že doktor může se tak psáti jako on, ano Snovídky mu dědičně připsal.“

„A mladý Počepický z Počepic, ženat-li?“

„A jak! O potomstvo je postaráno mnohonásobně. Však je teď v panském domě veseleji nežli bývávalo. Já a Makula ani do toho dobře nemůžeme se vpraviti. Nejde nám to nikterak do hlavy, že by to šlo bez té nohy, a ono to jde jako po stole. Kdo by se byl takové radostné změny nadál, viďte? Mne vždycky život těšil, ale teď mne těší mnohonásobně.“

„Jste-li tu v Praze za nějakým řízením?

„Jsem. Mladý pán se doženil slušných peněz, a já tu pořádám staré dluhy, jež nás dlouho pálily.“ —

I mně připadá, že pořádám starý dluh k panu rytmistrovi Gundakaru Počepickému z Počepic, seznamuje tímto čtenářstvo své s jeho nohou. Timotej bude snad také spokojen.

---

2. Kovárenský pan Antonín.

I.

Prší, prší, jen se leje; kam, paní fantasie, pojedeme? Pojedeme do kovárny, tam je jistě koutek zdárný; v ruchu kladiv, jisker letu navštívíme paní Bětu.

Mně se všecko zdá, že vypravování mé se veršuje a rýmuje. To by tak ještě! To nejde, milé péro! Musíš pod stůl. Nastrčíme si jiné, krotší a solidnější, a při tom dešti, v tom dnešním nudném nedělním odpoledni, bude se nám psáti jako by máslem ovaloval. —

Jest o žních, na sklonku července, odpoledne po třetí hodině. Před chvílí odzvonili úmrtní hodinu spasitelovu na staré prkenné zvonici v Soběsukách. Slunce

praží, že bys koláče při něm upekl. Ve vsi jest jako po vymření. Děti jsou ještě ve škole v blízkých Březovicích, a odrostlí a dospělí lidé jsou vesměs na polích. Jen starci a stařenky, nedužívci a malé děti jsou doma, skryti v chládku domovním před vedrem. Soběsukami táhne se hlavní silnice, do níž ze západní a východní strany jiné dvě okresní silnice při starodávném kostelíku vbíhají. Po těchto silnicích vcházeli ve stejný čas do vsi dva pocestní chasníci slušně oblečení. Oba měli na řemení objemný vak s prádlem a šatstvem a po sukovité holi v ruce. Byli dobří třicátníci a muži jako hora. Dle svalnatých a umouněných rukou a hřmotné postavy nebylo těžko poznati, že jsou asi oba kováři. - Sešli se při kříži u vrat hřbitovních a pozdravili se. Jeden z nich z levé strany přicházeje před křížem se pokřižoval. Chtěli právě dáti se spolu do řeči, ale zraky toho pobožného utkvěly na blízkém statku v levo při hlavní silnici. Byl pokryt došky, z nichž se za komínem kouřilo. Z kouře vyšlehl plamének jako jehla. Druhý chasník obrátil tam také oči.

„Oheň!“ pravil k soudruhu uleknut; „a lidé jsou v polích.“

„Pojďme hasit, snad jej s pomocí boží udusíme,“ odpověděl druhý, a oba rozběhli se do chytajícího stavení. Jako na povel odhodili své vaky, hole, klobouky a kabáty do příkopu při zahrádce před statkem, a křičíce co jim hrdlo stačilo „hoří“ opřeli se vší silou do dveří na klíč zavřených. Vyvrátili je, vrazili do stavení, a za okamžení lítaly na dvou místech došky se střechy a v otvorech objevily se postavy obou kovářův. Zatím trousili se staří lidé ze stavení a ozýval se nářek dětí. Jeden stařec dobelhal se ke zvonici a uhodil na zvon. Ves obživla, lidé sotva dechu popadajíce sbíhali se z polí. Střecha hořela jako svíčka, a oběma hasičům dostalo se četné pomoci. Strháním doškův a latí omezen požár

jen na střechu, a veliké nebezpečenství odvráceno od blízkých budov. Stará Čapková stojíc na silnici v hejnu lidí, jižto více očima a hubou pomáhali nežli rukama a skutkem, vykládala:

„Bůh milosrdný zrovna ty dva lidi k nám do Soběsuk přivedl! Já byla u okna a dívala se a viděla všecko, všecinko. Jsou to lamželezové! Vymáčkli dvéře jako by z perníku byly, a nežli bys přeříkal půl zdrávasu, už se hrnuly došky se střechy. Vavorka může o štěstí mluviti; přijde snad jen o střechu. A celá ves, kdyby nebylo těch dvou dobrých lidí, do večera mohla býti jedním spáleniskem. Vody není. Bůh se zrovna smiloval."

Asi za hodinu bylo všecko další nebezpečenství odvráceno. Starosta Chromec a několik radních a výborů sestoupili se na silnici v hlouček a radili se, jak zavděčiti se těm dvěma šlechetným pocestným za účinnou a výdatnou pomoc. Ještě rokovali, když oba kováři dole se objevili; byli potrháni, učouzeni a zmazáni. Slavné obecní představenštvo je obklopilo a zahrnulo díky. Vavorka slze radostí a vděčností je objímal. Chromec je upřímně zval, aby šli ve spolku s představenstvem do hospody.

„Po takové práci třeba vám, bratříčkové, oddechu a občerstvení. Jezte a pijte co hrdlo ráčí, obec všecko ráda zaplatí; vždyť bez vás byli bychom do večera žebráci bývali."

Vavorka se durdil.

„Čemu by obec platila," pravil, „nejsem-li tu já? Jste mými hostmi; má kapsa již vás sama unese. Na mou duši, chtějte na mně poslední kabát, a svléknu jej rád pro vás, milí bratři!"

Starší kovář, jenž prve se před křížem křižoval, odvětil vážně:

„K čemu tolik okolkův. Co jsme učinili, učinili jsme z křesťanské povinnosti a z lásky k bližnímu. Nechte hospody, sousedé, a jděte raději do kostela Bohu se poděkovat. Pro mne hospoda není, není-li právě věc musitelná. A já myslím, bratře, že ty také o ten nějaký džbánek piva nestojíš.“

Druhý kovář mu přitakal hlavou. Nebyl sice stejného s ním mínění, ale důstojný klid a vážnosť jeho soudruha budily v něm úctu a příchylnosť k němu.

Sedláci se zarazili; byli skoro uraženi, že cizinci pohrdají jejich dobrou vůlí. Ale starosta Chromec vpravil se v situaci. Posadil si na nos úřední brejle a připomenul:

„Počestná naše obec ctí vaše mínění, přátelé. Ale takto nemůžeme vás přece propustiti. Třeba, abyste se umyli a převlékli. Pojďte ke mně a udělejte si pohodlí jako doma. Čeho se vám nebude chtíti, do toho vás nesmí nikdo nutiti. Od toho jsem tu já. Pojďme.“

Kováři si dali říci, sousedé vzali z příkopu jejich věci, a průvod hnul se k starostovi. Kde kdo šel spolu, aby dobrodincům takto česť vzdal. Když pak asi po půldruhé hodině kováři Soběsuky opouštěli, doprovázel je nejen obecní výbor se starostou, nýbrž i hodný hlouček občanstva; ani ženy a děti nechyběly. Hodný kus za vsí se rozloučili, a každý tlačil se ke kovářům, aby jim upřímně potřásl ruku. Konečně byli pocestní sami.

„Ještě jsme neměli ani pokdy,“ promlouval mladší, „abychom se spolu zřečili. Že jsi kovář jako já, to vidím. Mně říkají Vendelín Pondělík a jsem rodič z blízkého města. Za dvě hodiny, půjdeme-li tak ostře, jsme tam.“

„Já se jmenuji Antonín Opozdil a jsem od Staré Boleslavě,“ odpovídal starší. „Máme stejnou cestu. Bůh nás tak podivně svedl. Ale zde máme kříž. Počkej

chvilku, já poděkuji pánu Bohu, že mne i tebe učinil nástrojem k zachránění statku bližních.“

To praviv poklekl před křížem na kamenný schod, obnažil hlavu a hledě ke Kristovi pošeptmu se modlil. Pondělík stanul prostřed silnice a díval se naň Opozdil se mu asi líbil. Nebyl sice sličný, ale zevnějšek jeho jevil čistotu a spořádanosť. Byl náležitě oholen ač byl pátek, a licousy měl ku předu pěkně přičesány. Pondělík si pomyslil: z dobrého hnízda člověk! Pomodliv se vstoupil opět Opozdil na silnici, a oba vyrovnavše se v kroku dali se znova do řeči.

„Já jdu domů ze zkušené,“ vykládal Pondělík. „Máme doma kovárnu. Dnes týden dostal jsem psaní, že tatík můj bez nemoci skoro zemřel. Jdu domů, bych se ujal živnosti. Matka již není mladá a zdraví nemá také nazbyt. Musím domů. Čeká na mne, aby řemeslo nezhynulo.“

„A proč jsi nebyl doma otci po ruce?“ tázal se Opozdil. „Máš už, jak vidím, dobrou třicátku za zády, čemu potloukati se po světě? Doma nejlépe.“

„Tatík, dej mu Bůh nebe,“ vykládal Pondělík, „měl mušky v hlavě. Nešlo nám to doma spolu. On mně kovárny nechtěl popustiti a mzdy jako cizímu chasníku nechtěl mi také dáti. Každou zlatku, již mi dal, desetkrát omluvil a chtěl mne voditi na provázku jako chlapce. Když člověk má svá léta a má míti nad sebou kaprála, přejí se všecko. Věř mně, že nemám hlavy nepodajné, ale odtud až potud; však jsi sám kovář. Dost dlouho mne trpělivosť neopustila, ale na konec jsem si pomyslil: ve světě bude lépe, čemu hnísti se na srdci nespokojeností. A věru ve světě mi lépe bylo. Za sedm let byl jsem jen u tří mistrův a z domova jsem věru ani groše nepotřeboval; nesu si ještě nějakou desítku domů.“

„Je viděti, že jsi pořádný člověk,“ ozval se po chvilce Opozdil. „Nu teď budeš pěkně seděti v suchu a můžeš se jako vděčný syn starati o matku. Já, bohužel, jsem sám ve světě a nikoho již nemám. Rodiče byli chudi, ale počestni. Každý den děkuji Bohu, že mne dobře vychovali. Od třináctého roku jím svůj chléb mezi cizími lidmi. Já bojím se Boha, pracuji rád a k zlému mne ani celý svět nepřimámí. Také se mi nikdy zle nevedlo a viděl jsem kus světa a naučil se ledačemus, že se nikomu nedám. Na díle byl bych ještě u posledního mistra, ale on byl co do náboženství svobodomyslný: to není pro mne.“

„A nepomýšlíš na to, založiti si vlastní živnosť? Měl bys čas k tomu. Podle všeho máš něco peněz, mohl bys sobě nějakou nevěstu vyhledati, aby něco do domu přinesla, a bylo by to.“

Opozdil zakroutil hlavou.

„To není pro mne, milý Pondělíku,“ pravil vážně po chvilce. „Čemu se pouštěti do nejistých starostí? Co jsem, to jsem, o jistý a pokojný chléb se nebojím. A kdybych na krásně nemohl více pracovati: Bůh svých věrných neopustí, bídy se nebojím.“

„Máš-li někde dílo zamluveno?“

„Nemám. Ukážu jen, co umím, a všude se chytím.“

„Víš-li co, Opozdile, pojď ke mně do díla. Práce bude asi dosti, a zvelebíme moji kovárnu. Takový spořádaný muž jako ty přinese štěstí do domu. O mzdu se poctivě smluvíme.“

„Ty se asi oženíš. Beztoho, že máš již doma něco vyhlédnuto?“ namítal Opozdil.

„Nemám, bratře. Čemu také pospíchati? Rozum mám už usazený, a matka mi povede hospodářství. Zkus to u mne; budeš alespoň u známého, ba u přítele. Věř mně, Antoníne, že za ten maličký čas, co se známe, tě mám opravdu rád.“

„Ty se mi také líbíš, Pondělíku. Zkusím to u tebe. S počátku, nebude-li dosti díla, rád se co do mzdy s tebou smluvím. Já se umím omeziti, když vidím, že se mnou spravedlivě a svědomitě nakládají.“

„Dám ti rád, co by ti jiní dali, protože jsem přesvědčen, že se spravedlivě o mou živnosť se mnou budeš starati. Tu je ruka má.“

Opozdilova mozolovitá pravice ji po kovářsku stiskla. Smlouva byla spečetěna.

Za řeči přišli oba kováři na vysočinu, s níž v levo v záři zapadajícího slunce bylo viděti rozlehlé město se zámkem a s několika kostely.

„Za malou hodinku jsme doma, Antoníne,“ povídal Pondělík.

„Slušné město, jak náleží,“ prohodil Opozdil.

„Bude se ti jistě líbiti.“

„A kněží?“

„Jsou hodni, zvláště stařičký děkan.“

Opozdil se na chvilku zamlčel.

„Kolik u vás kováren?“

„Čtyři.“

„S pomocí boží bude tvoje první,“ dodával pevně a určitě Opozdil.

Ostatek cesty přešli mlčky. U mýta potkali mladé děvče.

„Budeme míti na kovárně štěstí,“ připomenul Pondělík.

„Dá Bůh,“ odvětil Opozdil.

II.

Pondělíkova kovárna stála na předměstí, jemuž říkali Nadzámčí, a věru, nemohla ani býti na lepší ráně. Jádro Nadzámčí tvořila veliká, čtverhranná a nedlážděná pro-

stora. Prostřed byl rybníček zdivem otočený a v něm na vysokém podstavci socha sv. Jana Nepomuckého z kamene; kolem rybníčka stály jasany. Na všech čtyřech stranách městiště stály domy; domky a chalupy, někde i zahradní zdi. Šlo-li se z města, táhla se silnice při levé řadě domův, a kovárna stála při ní nahoře; v pravo od ní stoupala silnice do vrchu. Byl to nárožní dům o jednom patře, starý, veskrze dřevěný a na pohled chatrnější všech ostatních. Starý Pondělík, jenž by byl pro groš s kozou v louži tancoval, nic naň nevynaložil. Lícem obrácena byla kovárna do městiště a polepena byla červenicí, bílenou někdy za krále Holce a hojně oprýskanou. V prvním patře byla tři malá okna a v přízemí, celou šířkou, podsíňka o třech dřevěných sloupcích se širokými dveřmi do kovárny a v pravo od nich s prostorným oknem s dřevěnou okenicí, na níž tři staré podkovy byly přibity. Vnitřek domovní — vcházelo se do něho obyčejně dílnou — byl docela po staré modě, ale čisto tam bylo a úklidno; stará Pondělíková dávala si na pořádku a čistotě záležeti. Do předu byly dvě nízké obydelní světnice s trámovým stropem, vzadu, s okny do zahrady, prostorná komora, v níž druhdy spával mladý Pondělík a jež bývala určena pro tovaryše a učedníka.

Do tohoto stavení zavítali večer oba kováři. Stará Pondělíková měla za sto zlatých radostí, když spatřila lícem v líc jediného syna, zdravého a veselého. Opozdilovi stiskla ruku, a když jí syn pověděl, že si ho přivádí do dílny, řekla k němu po staročesku upřímně:

„Dejž panenka Maria, aby se vám u nás líbilo.“

To bylo uvítání, jaké se právě Opozdilovi líbilo; i cítil se hned s počátku u Pondělíků jako doma. Pondělík mu vykázal komoru za obydlí připomenuv, že v zimě v létě se tam spí jako by se člověk napil odvaru z makovic. Sotva byl Opozdil sám, rozvázal tlumok

svůj. Měl v něm stočenou kovářskou zástěru, dobré šaty, sváteční i všední, dostatek prádla a balík papírový, motouzem opatrně svázaný. Vybalil z neho dvě knihy, pevně vázané: první byla nějaká stará postilla, švabachem tištěná, a druhá byla: Životy svatých. Sfouknuv s nich prach položil je na stůl a přidal k nim modlicí knížky, jež měl v kapse u kabátu, a červenou koženou tobolku z náprsní kapsy, v níž měl bezpochyby peníze a papíry své. Tobolku tu dal při večeři schovati staré Pondělíkové.

„Jest to již tak můj zvyk, paní mistrová," pravil k ní.

Povečeřev chléb s máslem a sýrem a sklenici piva, odešel do komory, aby si po cestě na zítřejší den řádně odpočinul.

Když byla matka se synem samotna, rozhovořila se s ním o novém tovaryšovi.

„Milý hochu," pravila, „ty jsi zrovna s sebou přivedl tovaryše. Nemám nic proti tomu, nebo tys od nynějška pánem v domě, ale bude-li dosti práce pro něj?"

„Uvidíme, matko," odvětil Pondělík; „a doufám, že bude. Mně se ten člověk v Soběsukách hrozně zalíbil, a všecko se mně zdá, že táhne se za ním štěstí a požehnání."

„Inu to víš," pokračovala Pondělíková, „že ti ani stébla do cesty nepoložím, však zkusil jsi dost za nebožtíka tatíka; ale tak mi skoro připadá, jako by Opozdil byl mistrem a ty tovaryšem."

„To je tím," vykládal syn, „že Opozdil je starší o něco, že málo mluví a tak vážně si vede. Ostatně vím, kdo jsem, a to víte, dobrý kovář si tak brzo nezadá."

„Inu tys pánem," spokojovala se stará, „já ti budu věrně hospodařiti jako tatíkovi, dokud to se mnou půjde."

Hned druhého dne byl Opozdil dříve v kovárně nežli Pondělík. Prohlídl si všecko důkladně, výheň, měch, každičký kousek nástrojův a kroutil povážlivě hlavou. Když Pondělík vstoupil, pravil k němu:

„Takhle to nemůžeme nechati, milý Vendelíne. Otec tvůj byl staroch ze starého díla. My musíme míti jinší kovárnu. Trochu peněz a trochu práce, a za nějaký den jí nepoznáš. Musíme popíliti, dokud nebudeme míti na pilno. Pojďme spolu do města si vybrat, čeho třeba, nežli přijde někdo s prací."

Pondělík odvážil jeho řeč a dal mu za pravdu. Odešli do města, nakoupili čeho třeba a přivedli zedníka. Dali se do oprav, a Opozdilovi šla práce od ruky jako vítr. K poledni přivedl polař Mokrejš hnědouše na okování. Opozdil vykonal svou práci tak zručně a dobře, že Pondělík mohl oči na něm nechati. Mokrejš za kování vypravoval, že mu vranec postonává a že bude zrovna musiti ke zvěrolékaři.

„Nechoďte," řekl Opozdil; „já dovedu alespoň tolik jako každý koňský doktor, a co hlavní, budete to míti lacino. Já neberu od nikoho nic, kdo dává u nás dělati. Po obědě k vám před prací odskočím."

A léčba dobře vypadla. Mokrejš roznesl pana Antonína z kovárny po Nadzámčí i po městě, Pondělíkovi přibývalo zákazníkův i takových, jižto nikdy o kovárnu jeho otce nezavadili. Díla bylo proň i tovaryše dost, a tak do zimy vyplnil se výrok Opozdilův: Pondělíkova kovárna byla první v městě, ne tak pro Pondělíka samého jako pro jeho tovaryše, jenž si svým chováním a jednáním dovedl takové vážnosti dodávati, že mu vůbec říkáno „kovárenský pan Antonín". Ovšem nemálo přispělo k jeho pověsti, že rozuměl tak dobře dobytku, zvláště koňskému. Koňaři se ho počali obávati; on prohlédal jejich šmejdy, a šlo-li o koupi koní, býval brán na radu od hospodářův i nejváženějších

a nejzkušenějších. Radíval zjevně a spravedlivě, a kdo kupoval, věřil mu na slovo. Při tom nevycházel ze své zásady: radil jen těm, kdo u Pondělíka dávali dělati, a byl-li povolán, aby na koně se šel podívat, odkazoval lidi vždy na Pondělíka a neučinil ani kroku z jeho dílny bez jeho svolení. Tím jednáním byl u Pondělíka v tak dobrých očích, že skoro se vyplnilo, co stará Pondělíková předvídala: Antonín vypadal spíše jako mistr, a Pondělík jako jeho tovaryš. Ale při tom vedlo se oběma dobře: pan Antonín pýchy neznal a staral se o živnosť Pondělíkovu jako by byla jeho.

Neuplynul ani rok, a kovárenský pan Antonín byl znám po celém městě a co více, požíval přízně i úcty u dobrých lidí. Ve všední den umouněn a ukoptěn bušil, svářel a koval v kovárně od bílého rána do večera a s lidmi i s Pondělíkem mluvil jako by zlata ukrajoval; ale co řekl, mělo svou podstatu a svůj účel. Nikdy nežertoval a nezasmál se, nikdy si jako Pondělík neprozpěvoval, leda že si tak někdy zabručel svým pedálovým basem nějakou pobožnou písničku. Za to byl v neděli a ve svátek změněn k nepoznání. To byl vymydlen jako panenka, když chystá se do plesu, a každý, kdo ho potkal a neznal, pokládal by jej za zámožného a váženého měšťana, jenž náleží k otcům města. Pondělík, když stál vedle něho, skoro se tratil. Ovšem silná a ramenatá jeho postava a vážné jeho vzezření mnoho k tomu přičiňovaly, ale i na obleku dával si velice záležeti. Nenosil se nádherně, ale slušně a po modě a podle počasí. Rákoska, rukavice a doutník nikdy mu nechybily, a nepodíval-li se celý týden do zrcadla, nahradil si to dvojnásob v neděli a svátek, nežli vyšel v parádě ze stavení.

Tak pravidelně jako vlak vyjíždí z nádraží, vycházel pan Antonín v devět hodin, třicet minut s doutníkem v ústech postranními dveřmi z kovárny. Přímo před se

hledě, zvolna a sebevědomě jako nějaký španělský grand, vykračoval si prostřed silnice a ubíral se dolů do města. Dvakráte prošel náměstí a za hlaholu kostelních zvonů zabočil do ulice, kudy chodilo se do chrámu. Měl to již tak vypočítáno, že když došel k hlavnímu vchodu, doutník mu dohořel. V kostele měl již své místo naproti kazatelně, kde stál jako svíčka po celé kázání a hrubou mši. Nikdy sobě nesedl, beztoho že z křesťanské pokory. Teprve když po mši domodleno obvyklé Anděl Páně, vystoupil z kostela a za prvním rohem zapáliv si čerstvý doutník, touž cestou, kterouž přišel, odcházel opět domů. Naobědvav se uchýlil se do své komory, pospal si tak půl hodinky a zasedl pak ke stolu u okna k odpolední pobožnosti, jež záležela ve čtení Života svatých. Pan Antonín měl už svou porci, kterou stůj co stůj každou neděli zažiti musil; přečetl totiž pozorně životopisy svatých za minulou neděli a celý týden. Po půl třetí šel na požehnání a po něm buď opět domů, měl-li ještě nějaké svaté dočísti, nebo přímo za město do polí. Byla-li nepohoda, šel na besedu k staré Pondělíkové, vypravoval jí o kázání anebo si povídali něco ze svého života. Bylo-li nějaké procesí po požehnání, žádného nepropásl. Tak pan Antonín světíval den sváteční. Kdo by v zevnější jeho okázalosti dohledával se marnivosti, byl by na omylu; kovář Opozdil byl přesvědčen, že Bůh tomu chce, by věrný křesťan i pěkným zevnějškem ukazoval, že světí den Páně. A komu by také pan Antonín se chtěl zalíbiti? Ač byl starý panic, o ženské nestál. Stav manželský pokládal za nehrubě prospěšný ke spasení. Avšak zralejší panny a vdovy ze sousedstva nebyly v tom s ním za jedno; naopak, s jejich moudrostí se docela dobře snášelo, že by byl kovárenský pan Antonín manželem zcela příhodným, ano žádoucím. Čím méně si jich všímal, tím více všímaly si jeho. Ale kterak proraziti ty sedmery hradby, jimiž

obtáčel srdce své? Hledaly si k němu potají cestičku skrze starou Pondělíkovou. Ale ta jim odřekla vymlouvajíc se, že chce míti svatý pokoj v domě a nikterak si pana Antonína nepohněvá.

Čemu nechtěla Pondělíková, tomu podvolila se stará Doležalka. Byla v Nadzámčí dosti váženou měšťankou, docházívala někdy do kovárny a byla svatosvatě přesvědčena, že by pana Antonína byla škoda, kdyby nestal se zdárným manželem a pečlivým otcem. Strachovic byli s ní do přízně, a Bětuška jejich rovněž tak ráda viděla pana Antonína jako její rodiče by si ho byli přáli za zetě. Ale co bylo platno, že Bětuška každý svátek a každou neděli chodila nyní na kázání a hrubou a v kostele stávala na místě, kde ji pan Antonín musil viděti. Ale ten necitelník hrubě s kazatelny a oltáře oka neodchýlil. Nadarmo chodívala často mimo kovárnu klopíc stydlivě zraky jako nevěsta Kristu zasnoubená: kovářská práce více poutala pana Antonína nežli dívčí tvář, touhou po něm zanícená. Bětušce bylo půl kopy let bez dvou, měla lásku i rozum, a oběma by se byl pan Antonín tuze dobře hodil. Smluvily se s tetou Doležalkou; teta slíbila, že se do toho šikovně vloží, že panu Antonínovi omaká tepnu. Složila si plán, po jejím mínění nejvhodnější, a ustanovila se na tom, uvésti jej do skutečnosti. Poslední neděli před vánocemi vyšel si pan Antonín po požehnání trochu do polí. Doležalová vyčíhala ho z okna a vyšla si za chvíli za ním. Venku slunce svítilo, země byla umrzlá jako kosť a sněhu téměř nebylo. Opozdil šel pořád po silnici; Doležalová mu polními cestami nadešla a ze známosti zastavila se s ním. Mluvili o tom i onom, a měšťanka významně podotkla, že jest jí toho vždycky líto, když ho vidí tak samotného a opuštěného choditi.

„Společnosti pro mne nejsou,“ odvětil pokojně a suše Opozdil.

„To je pravda,“ rozmlouvala Doležalová, „ale takový dokonalý muž jako vy měl by se postarati o vlastní domácnosť. Hodná a zbožná žena hodila by se k vám jako ovoce ke štěpu. Já si vás vážím, pane Antoníne, a kdybyste se chtěl oženiti, ráda bych vám v tom byla radou a pomocí. Já znám panny, jež zrovna pro vás vyrostly.“

Odmlčela se a pátrala, jakého účinku se domluvila. Opozdil odpověděl k zemi hledě:

„Vy mluvíte na dluh, paní Doležalová. Odtrhněte oči od marných a hříšných věcí a obraťte je k nebesům.“

To praviv smekl a odcházel v protivnou stranu.

Doležalka zbledla a hrdlo se jí zadrhlo. Takovou nešetrnosť jí, vážené měšťance, učiniti! A za dobrou její vůli! Totě věc neslýchaná, ta žádá ostré odvety!

„Však přijde čas,“ řekla si v duchu, „to ti neodpustím, ty hrdý, umouněný kohoute!“

Jak se ve své ráži domů dostala, ani nevěděla. Doma teprve, když si usedla k teplým kamnům, roztálo její myšlení. Najednou udeřila se do čela; přišla jí myšlénka. Což Pondělík a Bětuška!? A proč by to nešlo, dají-li se tomu šikovně nohy? Má ovšem tu starou matku na krku, a Strachová jí tuze nepřeje z nějaké dávné kyselosti, ale stará Pondělíková nebude věčně živa, a časem by snadno bylo lze dočkati se klasův. Pondělík bohatne, to jest jisto, a Bětuška dostane dva krásné kusy polí, kde jaká závada? A dostane-li se Strachova dcerka do kovárny, vyplatíme toho hrdopýška Antonína, že mu zaleze za nehty! A pomsta je nad nejlepší koláč.

Jak dopadla Doležalová, živé duši neřekla. Když Bětuška se jí časem tázala, odpověděla:

„Milé děvče! S Antonínem není nic, ale pranic. Vzdej se té myšlénky, zahoď ji; jest docela marna.“

Ani pan Antonín se nikomu nezmínil o Doležalové. Zapomněl docela na to.

Asi po osmi nedělích vstoupil jednou v neděli, když Opozdil se vrátil z požehnání, Pondělík k němu do komory a usedl si na lavici naproti němu.

„Přicházím k tobě o radu, Antoníne," zahájil svou rozprávku.

„Mluv. To víš, že ti spravedlivě poradím."

„Vidíš sám, Antoníne," rozmlouval Pondělík, „že si se svou kovárnou dobře stojím. S tebou přišlo požehnání do domu. Výdělek je pořád lepší a lepší; kdyby to šlo tak dvě, tři léta, sedím pěkně v suše a v teple. Mám nějaký plán, ale víš, že bez tebe nerad co dělám; až co ty tomu řekneš. Bylo by na čase, abych se oženil."

Antonín se zasmušil a přemýšlel. Po chvilce pravil:

„Máš-li už nějakou nevěstu?"

„Jen tak pro sebe vyhlídnutou. Ale víc nic. To víš, v našem věku není již člověk hr a rozvažuje opatrně, aby se dovážil. Ty asi neznáš Strachovic Bětušku?"

„Snad ji znám jen tak od vidění. Ale určitě nevím, která to jest."

„Je z dobrého domu, z Dlouhé ulice, zde v Nadzámčí. Strach má slušné jmění a kromě ní jen ještě dva chlapce. Není již z mladých, je světu podobna, je hodna a zbožna a myslím, že také pracovita. Myslím, že by alespoň dva celé tisíce přinesla do domu."

„A že se už nevdala?"

Pondělík pokrčil ramenoma.

„Prosím tebe," odvětil, „některé děvče nemá už žádného štěstí, a třeba bylo hodnější než jiné. A aby byla Bětuška nápadně pěkna, to není. Co tomu říkáš, bratře?"

„Já bych si myslil, abys ještě toho ženění nechal. Zmeškáno nemáš. Máš doma starou matku, která se

věrně a spravedlivě o hospodářství stará a pro tebe šetří. Bolelo by ji to, kdybys jí přivedl nevěstu do domu.“

„Ale matka je stará a ráda by si už také asi odpočinula. Měla by přece pohovu, kdybych se oženil.“

„To si nemysli, milý bratře. Dvě ženské se v jedné domácnosti nesnesou. Matka by chtěla, aby šlo po jejím, a nevěsta by také chtěla, aby šlo po jejím; matka by se u tebe dovolávala svého práva, a žena rovněž tak. A co by z toho pošlo: mrzutosti a nepokoj, a kdybys tu nebo tam nepovolil, tekly by slzy potokem.“

„Bětuška se zdá býti dobrou.“

„Dobrota ženských neukazuje se před svatbou, ta se ukáže teprve v manželství. My sami máme chyby, nad to ženské. Chtějí pořád něčemu jinému, která je spokojena s tím, co jest a co má?“

Pondělík se zamyslil a rozvažoval. Teprve po drahné chvíli propověděl:

„Máš skoro pravdu. Svatý pokoj je nade všecko. Nechám toho, alespoň dokud bude matka mezi námi.“

III.

Něco přes rok po tom byl na kovárně pohřeb. Kováři odnesli starou Pondělíkovou k věčnému odpočinku. Pondělík najal si hospodyni, ale v brzce cítili oba kováři, že to není stará matka. Nebylo tam tak ticho a úklidno jako dříve, a oba si leckdy druh druhu postýskali.

„Co platno, milý Antoníne,“ vykládal Pondělík, „takto se mozoliti. Za těch několik měsíců máme toho oba dost. Musím se oženiti.“

„Teď tě více z toho nezrazuji,“ odpověděl Opozdil. „Je tu trochu smutno. Ostatně kdyby to nedělalo dobrotu, vždycky si mohu raneček svázati.“

„Nebude toho třeba, Antoníne. To víš, že tě od sebe nepustím. Já si ani kovárnu bez tebe nemohu pomysliti. A tys takový spravedlivý muž a tak věrný mně přítel. Stojím ti za to: dobře nám tu bude.“

Opozdil nic nenamítal. Pondělík se ucházel o Bětušku a dostal ji. Byla svatba. Opozdil mu byl v kostele za svědka a ač nerad, byl i při hostině. Doležalová v duchu jásala a o kvasu si kováře pichlavě dobírala. Opozdil nebyl sice jemné kůže, ale v duchu se přece na ni pohněval a byl rád, když se ctí mohl ze svatebny domů odejíti.

Šel zrovna do své komory, sedl si na lože a rozhlížeje se po ní pravil vzdechnuv:

„Je tu hezky, pravda, ale... Nu, uvidíme!“

Paní Běta vpravovala se dosti hladce do nového svého života, a první čas šlo všecko jako na soustruhu. Přesvědčovala se, že Pondělík je dobrák, a tichý, nemluvný pan Antonín nezavdával jí žádného podnětu k rozmíškám, a všecko by bylo dobře chodilo, kdyby odjinud zlý vítr si nebyl hledal skuliny do kovárny a kdyby byla měla dosti chuti a síly skuliny ty ucpati. Doležalová nespala, ona jen dřímala a nyní se zbystřila. Snažila se předem opatrně ucho i mysl mladé Pondělíkové sobě nakloniti, a když viděla, že neuhodila vedle, jala se své pletichy spřádati tak přirozeně jako vosa obletuje sladkou slívu, již si vyhlídla k napíchnutí. Vzavši jednou proti panu Antonínovi zlou vůli, vzala si jej na zub, ale že hladova jest, neukazovala. Chumelíc samým přátelstvím pobodávala mezi čtyřma očima mladou Pondělíkovou.

„Milé děvče,“ říkávala k ní, „tys učinila terno s Pondělíkem. Je to šetrný, spořádaný muž a plný

pytel dobroty. Jak by také jinak pan Antonín mu přerostl přes hlavu! Celé Nadzámčí zpívá jednu notu, že vlastně Antonín je pánem na kovárně, že všecko jde podle jeho a že si ochočil Pondělíka jako kuřátko. Inu umí to. Na oko je samá křesťanská pokora, ale v pravdě umí dělati pána. Bůh chraň, abych mu chtěla ublížiti, to mě znáš, ale myslím, že je chytrým pokrytcem. Ráda bych byla špatnou prorokyní, ale obávám se, aby také tebe nežáčkoval skrze tvého muže, jejž má na provázku. Měj se na pozoru, milé děvče, abys se mu také nepoložila za podnoží jako dobrák tvůj muž. On to umí.“

„To by tak bylo, abych se mu dala,“ odvětila všecka podrážděna paní Běta.

„Inu, můj drahoušku, ono se to řekne; ale Antonín sedí pevně, snadno ho nevyhoupneš ze sedla. Uvidíš časem, že bude třeba, abys měla svěcenou vodu v žilách místo krve.“

„To mne pan Antonín nežná; ať to se mnou zkusí, uvidí.“

„Proč tě nechtěl před půldruhým rokem? Takoví lidé chtějí dělati pány, vedle sebe nikoho nestrpí, ani ženy. Možná také, že jsi se mu nelíbila.“

Pani Běta se dopálila. Rozhněvala se na tetu, že jí to říká, a ještě více na pana Antonína, že jí pohrdl a zvláště její krásou. Ale nebyla tak neopatrna, aby ukázala tetě nitro své.

„Pondělík je lepší,“ odvětila, „a co se týče Opozdila, mne tak snadno si nepodmaní. Uvidíte.“

Doma paní Běta nechuť k panu Antonínovi nedávala na jevo, ale uzrával v ní pomalu úmysl, vypíchnouti jej z kovárny. Přívětivosti její k příteli manželovu ubývalo, a chování její jevilo jistou nepozornosť, lhostejnosť i chladnosť, ale ani před mužem se ho po delší čas slovem nedotkla. Opozdil byl v těch věcech tvrdoschopný,

ale časem se mu přece zdálo, že není paní Bětě v domě milým. Nose naproti Pondělíkovi mozek svůj na jazyku, svěřil se mu se svým zdáním a ponavrhl mu, že kdyby skutečně bylo tomu tak, rád by odešel, již aby nerušil svornosti a blaha manželského.

„Ale co ti jen napadá, Antoníne,“ namítal mu Pondělík, „to jsou prázdní bubákové, které si děláš. Ručím ti za to, že žena má si tebe váží a že ani slovo ještě proti tobě nepromluvila.“

To bylo pravda, ale že by si vážila Opozdila, to jen z dobrého úmyslu přimyslil.

Pan Antonín se spokojil.

Malý čas potom nabylo nechutenství k Opozdilovi v paní Bětě nové, výdatné potravy, ano rozdmycháno bylo téměř v nenávisť. Jsa prosté mysli, jež nebéře slova na přísné vážky, a nepomýšleje na možné z nich následky, pověděl jednou v důvěrné hodině Pondělík ženušce své, že mohli již před rokem býti svoji, ale že mu to tenkráte Antonín rozmluvil, poněvadž si myslil, že by to s nebožkou matkou nedělalo dobrotu. On že to také uznal. Při tom vynášel moudrosť a zkušenosť Antonínovu zrovna do nebes.

Paní Běta se v duchu všecka rozvětřila. I v ženitbě kladl se její muž Opozdilovi za podnoží! Ničím přece příteli mužovu neublížila, ano přála mu v srdci, a on již před rokem proti ní brojil! Teta Doležalka měla pravdu: je to farizeus, pod larvou pokory provozuje panství své. A bezpochyby že ho i nyní její přítomnosť v kovárně pálí. To nemůže se tak nechati; takto by zapadla jen v otroctví. A přece by mohla vládnouti, kdyby Opozdila tu nebylo. Pondělík je dobrák. Když si ho ochočí, bude třeba choditi ve spodnici. Paní Běta usnesla se na tom, že se dá do práce proti Opozdilovi, chytře a opatrně, aby tím spíše domohla se vítězství. Ostatně jí připadlo

na mysl, že třeba Pondělík má také svou hlavu. Nu, musí mu sáhnouti na zub, musí se přesvědčiti.

Jednou slyšela, že Pondělík jde z kovárny nahoru. Připravovala v kuchyňce oběd, a přišel jí vhodný nápad. Vzala bochník chleba, z něhož asi třetina byla odkrojena, a stavěla se nad ním zamyšlenou. Pondělík přišel do kuchyně za ní, políbil ji a tázal se:

„Co se tak zamýšlíš nad chlebem?“

„Podívej se,“ odpovídala paní Běta; „ráno byl bochník celý a jaký bochník! Teď po snídaní jest ho dobrá třetina pryč. To je hrůza.“

„Inu snědli jsme jej!“

„Což jest o tebe. Ty mnoho toho nesníš, ale Antonín, ten sní za tři, že to proti pánu Bohu. Jaké to hospodářství!“

„Inu, milá ženo, kovářský žaludek není krejčovský žaludek. Kovář musí hodně a dobře jísti; při těžké práci vyhladoví.“

„A proč ty tolik nejíš? Pracuješ jako on a co do těla se mu také vyrovnáš.“

„Jíme asi oba hodně.“

„To není pravda! A kdyby: tys pán a on tovaryš. Ty jej živíš a platíš. A půjde-li to tak ještě po léta, on nás vyjí.“

„Tomu, duše má, nerozumíš. Kdyby nebylo Antonína, nebyl bych dávno tak zámožným člověkem. On pracuje za dva, a jakou práci; lidé se pro něho táhnou ke mně.“

„To si jen tak myslíš. Tys výborný řemeslník a spořádaný, počestný muž, proto máš přízeň. S jiným tovaryšem šlo by to jako s Antonínem a nesnědl by třeba ani polovici jako on.“

„Antonín je také spořádaný a počestný muž, a my se k sobě hodíme jako bratři. A jiný tovaryš mně ho nenahradí, tomu musím já rozuměti.“

Paní Běta s nevolí obrátila se k oknu od muže. Zdálo se, jako by plakala pro jeho svéhlavosť. Pondělík chtěl ji pojati za ruku a udobřiti, ale všecko mu říkalo, aby k ní nechodil. Nešel a pravil:

„Já nevím, co máš proti Antonínovi. Mluv. Vždyť nemůže býti mírnějšího a pokojnějšího člověka nad něj.“

Paní Běta neodpovídala.

„Nu, tak přece mluv,“ vybízel znova manžel.

Manželka si hlasitě vzdychla a odsekla:

„Nic.“

„Nu, to je dobře, když nic více,“ odvětil Pondělík a zvolna odešel.

Když zavřel dvéře, dívala se paní Běta chvíli na ně.

„Doležalka měla opět pravdu,“ promlouvala k sobě, „Opozdil sedí tu pevně. Ale to nic neškodí; však já jej přece vyhoupnu.“

Od toho dne nebylo v kovárně jako bývalo. K manželu byla sice paní Běta přívětiva, ale na Opozdila přívětivě se nepodívala, ano téměř ani naň se nedívala a mluvila naň jen na půl úst, i když ji pozdravil. Antonínovi bylo to líto, ale pro dobrou vůli mlčel po delší čas. Také mu připadlo, že strava není taková, jaká bývala za staré Pondělíkové, a že nabírá-li si z mísy po druhé, paní Běta jaksi hladově tomu se dívá. Trpělivosť jeho byla veliká, ale měla také své dno, a to již pomalu prosvítalo. Nejvíce však jej mrzelo, že paní Běta zanedbává komoru jeho. Metla-li, zametla jen po náměstí a ulici nechala, a prachu bylo všudy více nežli slušno a okna neprůhledna. Byl by se jí neprosil, ale neděli, kdy jediné byl by k tomu měl pokdy, nechtěl prací znesvěcovati. Jednou v sobotu bral si od Pondělíka dovolení, o něco dříve práce nechati.

„Snad ti něco není, Antoníne,“ otazoval se ho starostlivě kovář.

„Není mně nic,“ odvětil Opozdil, „ale rád bych si v komoře uklidil; nejsem zvyklý nepořádku.“

Pondělík se začervenal.

„To ona asi žena zapomněla,“ pravil. „Ona to spraví. Ale chceš-li sám, to víš, že nemám nic proti tomu.“

Však zamrzelo jej to a téhož dne zmínil se o tom ženě své.

Rozčepýřila se.

„Vida,“ odmlouvala ostře. „Milostpán. Ani mu dobře neuklidím. Tys spokojen, on není. Obrácený svět, tovaryš v domě nad mistra!«

„Milá ženo, on je zvyklý pořádku...“

»A já jsem nepořádna. Ovšem. Abychom pro něj drželi služku. Potřebuje jen poručiti, a ty ji najmeš. Pro mne! Když již nás vyjídá, ať se ještě jinak jmění proň rozhazuje. Však také, podívej se na něj v neděli. Žádný radní nechodí si lépe; co tys proti němu! Lidé mají pro něj větší česť než pro tebe a tovaryši větší než pro pána. Obrácený svět! A ještě mu nejsem ani dosti dobrá. A ty krásně řekneš: zvyklý je pořádku. Kdybych to byla věděla . . .«

„Nebuď, Bětuško, hned tak z horka nakvašena. Jen co je pravda!“

„Co je pravda! Ty víš, co je pravda. Kdybych jen mluvila, otevřel bys zaslepené oči.“

„Tomu-li tak, mluv; je to tvou povinností!«

„A naběhnu u tebe! Je to zkrátka farizeus, pod pláštíkem pokory a pobožnosti. Známe takové ptáčky, známe; pánu Kristu by nohy ukousali a . . .“

„Antonín je spravedlivý, hodný muž, věrný křesťan. To je dobrá věc. Ty mu ubližuješ, a nevím, proč.“

„Proč, hodný muž! Na pohled. A ondy když jsem šla se schodův a on do schodů, vzal mé za bradu . . .«

»Je to pravda?« tázal se prudce Pondělík.

»Ještě to nebude pravda, když já ti to řeknu!«

Pondělík se pádným krokem rozchodil po světnici. Všecko v něm vzkypělo. Pomyšlení, aby Antonín byl pokrytcem, aby k jeho ženě... Ne, ne, toť nemožná věc, a přece v tom světě se to plete divně a jináč. Aby tak Antonín... ne, ne, manželka přece asi nemluví pravdu!

Zastavil se a vzal ji ostře na mušku.

„Jestli jsi lhala, hned mi to řekni," zahromoval k ní po kovářsku.

„Nu, když je ti to jedno, jak chceš. Tedy jsem lhala."

„Ženo!"

„A ostatně já tu nemusím býti; já půjdu k rodičům. Tu to není k snesení."

A odhodivši rychle šátek paní Běta vyrazila ze světnice.

Pondělík byl omámen, postavil se k oknu, a před očima točily se mu mžitky. Viděl jen tolik, jak manželka jeho z kovárny vyběhla a o překot domů k rodičům míří, tak nápadně, že lidé udiveně za ní pohlížejí.

Bezděky hledal čapku; ale smáčknul ji v ruce a hodil ji na podlahu.

Nešel za paní Bětou.

IV.

Pan Antonín zametal svou komoru, ale práce se mu lepila jaksi na ruce; nebyla to kovárna. Pondělík přišel za ním. Opozdil se všecek polekal; takto změněného a ztrápeného svého přítele ještě nespatřil. Zastavil se s koštětem v ruce prostřed komory a zadíval se do něho lítostivě.

„Co je ti, Vendelíne? Co se stalo?« otazoval se vlídně přítele.

Pondělík se mu podíval posupně do očí. Chvilku nebyl se slovo; pak to z něho vybuchlo prudce a s lomozem:

„Pro věčné spasení, člověče, pověz mi pravdu, pravdu spravedlivou a věrnou.“

„Já nikdy nelhu, a pravda je každá spravedlivá a věrná,« zněla klidná a důstojná Antonínova odpověď.

Pondělík se zarazil. Přesvědčení, že Opozdil šáliti ani neumí, ani nemůže, olovem se mu položilo na jazyk.

„Nemůže to ani nějak ze mne ven,« vypravil pracně po chvilce ze sebe.

„Jen mluv, Vendelíne, a ničeho nezatajuj; odpovím ti na všecko nepokrytou pravdou.«

„Budiž; beztoho by mně to otrávilo duši, kdybych ti něco zamlčel,“ připomenul Pondělík o něco pokojněji a vypravoval mu slovo od slova, jakou měl s paní Bětou rozprávku.

Antonín upustil koště a spráskl ruce. Zbledl jako stěna. Lítosť mu zadrhla hrdlo, a žluč mu div nezalila srdce. On takto zlost znal jen podle jména, ale ohavné příkoří, které mu svou lží paní Běta učinila, tak jej omámilo, že všecka rozvaha od něj odpadla a že vší přírodní silou zlosť jej prochvátila, tak že div se jí ne-

rozsypal. I vyšla následkem toho z něho řeč, které co živ byl snad nepronesl a které by byl nevyslovil, kdyby ještě sto let živ byl.

„Čert šije tou ženskou,“ vytrysklo z něho. „Aby oněměla za tu lež do smrti!“

Pondělík se jeho vzezření a této řeči zděsil. Přiskočil k němu a vzal ho za obě ruce.

„Odpusť mi, Antoníne! Má žena udělala ze mne nešťastného člověka.“

Antonín se zamlčel. Slzy jako hrachy koulely se mu z očí. V Pondělíkovi trhalo se srdce ve dví.

„Špatně jsi to s ní trefil, milý bratře,“ rozvažoval Antonín. „Slož všecko do vůle boží; on odebéře od tebe těžké kříže.“

Drahnou chvíli setrvali potom oba přátelé v srdečném hovoru. Pondělík se pak vzchopil.

„Musím za ní k Strachovům,“ pravil, „tak toho nemohu nechati. Musí tebe odprositi.“

A nečekav na odpověď odkvapil.

Běžel horem pádem k Strachovům. Tam čekalo nan hrozné divadlo. U stolu seděla paní Běta všecka zsinalá majíc na ústech, po bradě i po šatech na prsou plno krve. Otec, matka a služka stály při ní naříkajíce Pondělík nemyslil jinak nežli že se podřezala.

„Pro živý Bůh,“ zvolal ve dveřích, „co se stalo!?“

Strachová plačíc povídala:

„To je neštěstí, ona nemůže ani mluviti, ona oněměla!“

Pondělík sklesl zdrcen na nejbližší stolici.

„Pane Bože,“ vzkřikl zoufale, „tys ji brzo za Antonína potrestal!“

Výkřik ten jen obecné zděšení zvýšil. Starý Strach se první vzpamatoval:

„To je hluku, co vy ženské naděláte,“ pravil k Pondělíkovi se obrátiv. „Včera jsme brousili nože a dnes jsme

tloukli máslo. Ona si namazala krajíc a nějak nožem sousto do úst dávala a řízla se z neopatrnosti do jazyka. Byla všecka rozčertěna. Z toho lekla se, že nemůže hned mluviti.“

Pondělík se vzchopil a za chvíli přiběhl s nejbližším lékařem. Ten ohledal bedlivě jazyk a potřel ránu pekelným kamínkem. Krvácení přestalo.

„Jazyk jest velmi choulostivý úd lidského těla,“ vykládal po šosácku solidně starý doktor. „Kolikrát poranění jeho sebe menší přinášívá smrť. Toho jsou důkazy neomylné.“

Paní Běta zesínala ještě více a smrtelné krůpěje vyrážely jí na čele.

„Ondyno,“ pokračoval učeň Aeskulapův, „jeden kupec zalepuje obálku na psaní, tuhým jen papírem do jazyka se řízl a měl z toho smrť. Bylo to v novinách našich.“

Paní Běta zalomila rukama.

„Pročež, milí přátelé, bedlivý pozor na nemocnou. Omyjte ji a položte do ticha; ať nemluví a nejí a nepije nic horkého nebo studeného, nic kořenitého neb ostrého, aby se jazyk hojil. Kdyby bylo hůře, neb opět krvácela, pošlete pro mne. Já ostatně beztoho se sem ještě dnes podívám.“

Doktor odešel, a paní Bětu položili vedle do pokoje. Pondělík usedl si na stolici při jejím loži a vzal ji za ruku. Když byli sami, zašeptala kovářka manželovi:

„Milý muži! Krátce jsme byli spolu. Já to cítím: musím umříti.“

„Jdi někam s takovými myšlénkami,“ těšil ji Pondělík. „Jazyk se ti zahojí a budeš jísti a mluviti jako prve.“

Paní Běta zakroutila nedůvěřivě hlavou, a krušný vzdech odtrhl se jejímu stísněnému nitru.

„Ne, ne," šeptala opètnè. „Já to nejlépe na sobě cítím. Ty jsi řekl pravdu: jsem potrestána za Antonína. Bůh mne potrestal! Svèdomí mne bolí více nežli jazyk doktorem spálený."

Pondělík si vzdychl a vřele se jí otazoval:

„Viď, Bètuško, že tè Antonín nevzal na schodech za bradu?"

„Nevzal. Lhala jsem. Já ho chtèla z domu vypíchnouti a zatím sama musím navždy z něho."

„Nepůjdeš z nèho, vždyť se upřímně přiznáváš. Je to divná věc! Antonína to tak zabolelo, že zvolal, abysi za tu lež do smrti onèmèla, a ono . . ."

Nedořekl prostomyslný kovář; žena jeho padla do mdloby.

Přivedli ji k sobě. Žádala si, by jenom muž její zůstal při ní. Byli opět samotni.

„Má zlatá duše, čeho si přeješ?" tázal se jí manžel co nejlaskavèji.

„Přiveď sem Antonína."

Pondèlík šel domů, by pověděl Antonínovi, co se s jeho ženou přihodilo, a požádal ho jménem jejím, aby s ním k ní šel. V komoře očekávalo jej nové divadlo. Opozdil mèl po loži, lavici a kde vůbec místečka bylo šaty a prádlo rozloženy a pilně skládal na cestu. Svazoval právè motouzem postillu a Životy svatych, pèknè v papír sbalené. Pondèlík vyvalil podivením oči.

„Pro Spasitele!" zvolal, „co to dèláš, Antoníne!?"

„Jsem na odchodu z tvého domu," odpovídal klidně a jistè Opozdil. „Mému trvání v nèm jest již odzvonèno."

„Nepůjdeš, brachu milá, až uslyšíš, co zastihlo manželku mou za její lež."

„Tedy přiznala se, že lhala?" vpadl mu živěji Opozdil do reči.

Pondělík přitakal a vypravoval mu, čeho byl právě svědkem v domě tchánově. Sepjav ruce Antonín oběma ušima poslouchal. Když Pondělík dopověděl, sklopil k prsoum hlavu a na chvíli se odmlčel. Oči se mu zalévaly slzami.

„Jsem bídný hříšník," naříkal; „ve slabé chvíli mne milosť Páně opustila, všecka rozvaha ode mne odstoupila. Zapomněl jsem, že jsme všichni křehké nádoby a že paní Běta je žena, křehčejší nežli jsme my mužové. Ó milý Vendelíne, kdybys viděl do zkroušené duše mé, zaplakal bys nad ní. Půjdu hned k ní, aby se stala náprava, a hned zítra z rána půjdu ke správě boží a celý den zachovám přísný půst, aby ji, za mne trpící, pán Bůh brzy uzdravil."

Pondělík měl povahu v pravdě kovářskou; slzy byly jeho očím neznámými hostmi, ale v této chvíli smáčely osmahlé jeho líce. Nebyl se slovo a přitiskl šlechetného přítele k srdci, upřímně, po kovářsku, div že v něm nějakou kosť nezlámal.

Po chvíli odcházeli ke Strachovům, a když se setmělo, přivedli paní Bětu domů. Do téhodne byl její jazyk v pořádku a což nad to, i mysl její byla vyhojena.

„Raději bych oněměla," tvrdila jednou k Pondělíkovi, „než bych proti Antonínovi špatného slova promluvila. Do nejdelší smrti nezapomenu na smrtelné úzkosti, které jsem vystála, že jsem mu ublížila. Muž jako on nemá jen pro sebe požehnání, ale on rozsévá požehnání mezi všechny, již jsou kolem něho."

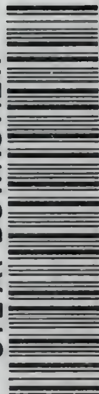
„To máš pravdu, Bětuško," odvětil Pondělík, „on mně připadá jako jedle, jež z kamenité půdy životní vyrůstá k nebesům."

Paní Doležalová nesměla více ani do kovárny ani k Strachovům, ano paní Běta ji po Nadzámčí tak zostu-

dila pro její ošemetnosť, že se milá teta raději do města dolů přestěhovala.

Antonín nepomyslil více na odchod z kovárny Pondělíkovy a také více naň nepomyslí. Jak by také pomyslil! Není více sám ve své komoře. Tonda a Vašíček Pondělíkovi tam s ním spávají, a nejmladší Bětuška, sotva se naučila slézati se schodů, táhne se za ním v kovárně jako kůzlátko za sladkou travičkou. Pravé dopuštění boží bývá v komoře za zimního odpoledne; děti se mu odtamtud nehnou a všecko mu převracejí na ruby. Jeho Životy svatých, v nichž jsou obrázky, jsou už všecky roztrhány. Nedělá si z toho nic. On umí tu knihu skoro nazpaměť a má-li již hluku dosti, povídává z ní dětem. Bětušku mívá na levém a Vašíčka na pravém koleni, a Tonda sedívá na stoličce při jeho nohou. V létě vodívá všecky tři do polí, ani dopoledne v neděli nechodívá sám v parádě na kázaní a hrubou. Neprší-li, mívá s sebou Bětušku, ale musí býti pěkně vystrojena. Chlapcům je čas v kostele dlouhý; Bětuška však vydrží. Prohlíží si vyfintěné selky a domácí dcerky, a čas jí tak pěkně uchází.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 21 07 07 010 8